

VAT Vuoksi

**Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet
Vuoksen vesistöalueella**

Toimittanut Kirsti Kovanen

VAT Vuoksi

**Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet
Vuoksen vesistöalueella**

**Etelä-Savon ympäristökeskus, Etelä-Savon
maakuntaliitto, Pohjois-Savon ympäristökeskus,
Pohjois-Savon liitto, Kaakkois-Suomen ympäristökeskus,
Etelä-Karjalan liitto, Pohjois-Karjalan ympäristökeskus,
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Ympäristöministeriö
Toimittanut Kirsti Kovanen**

Mikkeli 2007

Etelä-Savon ympäristökeskus

ETELÄ-SAVON
YMPÄRISTÖKESKUS

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

POHJOIS-SAVON
YMPÄRISTÖKESKUS

POHJOIS-KARJALAN
YMPÄRISTÖKESKUS

KAAKKOIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS
SYDÖSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL

ETELÄ-KARJALAN MAANMITTAUSLAITOS

Pohjois-Savon liitto

Etelä-Karjalan liitto

Pohjois-Karjalan
MAAKUNTALIITTO

ETELÄ-SAVON YMPÄRISTÖKESKUKSEN RAPORTTEJA 4 | 2007

Etelä-Savon ympäristökeskus

Taitto: Piia Viikari

Kannen ja sisäsivujen valokuvat: Kirsti Kovanen

Kartta- ja tilastokoosteiden lähteet ympäristöhallinnon

Hertta-tietojärjestelmä, Museoviraston rekisterit (s. 22),

Merenkulkulaitos (s. 35) ja Matkailun edistämiskeskus (s.34)

Karttojen julkaisulupa Maanmittauslaitos lupa n:ro 7/MYY/07

Mikkeli 2007

ISSN 1796-184X

ISBN 978-952-11-2933-9

ESIPUHE

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteita toteuttamisessa ovat mukana monet tahot, kuntien ja valtion viranomaiset, suunnittelijat ja hankkeitten toteuttajat. Keskeisiä toimijoita ovat kaavojen laatijat. Yleistavoitteiden osalta maakuntakaavoituksen ohjausvaikutus kuntakaavoitukseen on keskeistä. Alueelliset ympäristökeskukset ohjaavat kuntien yleispiirteistä kaavoitusta ja valvovat valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamista. Maakuntakaavoitusta ohjaa ympäristöministeriö. Valtion viranomaisten on toiminnassaan edistettävä tavoitteiden toteuttamista.

Tässä selvityksessä etsitään vastauksia kysymyksiin: Mitä tarkoittaa vesistön ja alueen järviluonnon, maiseman ja kulttuurin erityispiirteiden säilyminen? Miten asia hoidetaan kaavaohjauksessa, mitä uusia - tai jo tuttuja - näkökulmia tavoite tuo kaavojen sisältöön?

Vuoksen vesistöaluetta koskevaa yleistavoitetta on avattu ja konkretisoitu esimerkkien avulla niin, että sen soveltaminen kaikissa alueen maakunnissa olisi mahdollista kaavoitustilanteesta riippumatta. Selvityksen valmistelussa on käyty keskustelu tavoitteen sisällöstä ja merkityksestä sekä haettu yhteisiä menettelytapoja sen soveltamiseen neljän Vuoksen maakunnan alueella.

Vuoksen vesistöalueeseen kuuluu monenlaisia ympäristöjä, valuma-alueen suuria ja avoimia järvilaita, lyhyitä ja vuolaita valtavirtoja, latvavesiä, jokien ja salmien virta- ja koskipaikkoja, saaristoja, perattuja tai kaivettuja vesiteitä ja paljon maata, jolta vedet virtaavat altaisiin. Kaikkien erilaisten ympäristöjen käsittelyyn ja yksityiskohtaiseen ohjeistamiseen ei tässä selvityksessä ole mahdollisuutta. Kaikkiin alueen luonnon- ja kulttuuriympäristöihin, vaikka ne perustuisivatkin veteen ja vesiyhteyteen, eivät nyt laaditut esimerkkikaaviot ja taulukot sovellu. Onkin syytä korostaa, että nyt käsittelyssä oleva selvitys pyrkii löytämään ne toimijat, joita tavoite koskee, ja nostamaan esiin niitä tekijöitä ja arvoja, jotka ovat tavoitteen toteuttamisessa keskeisiä.

Tätä selvitystyötä on ohjannut työryhmä, johon ovat kuuluneet seuraavat tahot ja edustajat:

- Etelä-Savon ympäristökeskus, toimialapäällikkö **Pekka Häkkinen**
- Etelä-Savon maakuntaliitto, maakuntasuunnittelija **Sanna Poutamo**
- Pohjois-Savon ympäristökeskus, yli-insinööri **Erkki Remes**
- Pohjois-Savon liitto, maankäyttöpäällikkö **Martti Salminen** ja maakuntasuunnittelija **Seppo Laitila**
- Kaakkois-Suomen ympäristökeskus, tarkastaja **Eeva-Liisa Kauppi**
- Etelä-Karjalan liitto, kaavoituspäällikkö **Marjo Wallenius**
- Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, maankäyttöpäällikkö **Heli Ek**
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, maakunta-arkkitehti **Mika Ahonen** ja ympäristösuunnittelija **Mikko Ruoppa**
- Ympäristöministeriö, yli-insinööri **Timo Turunen**.

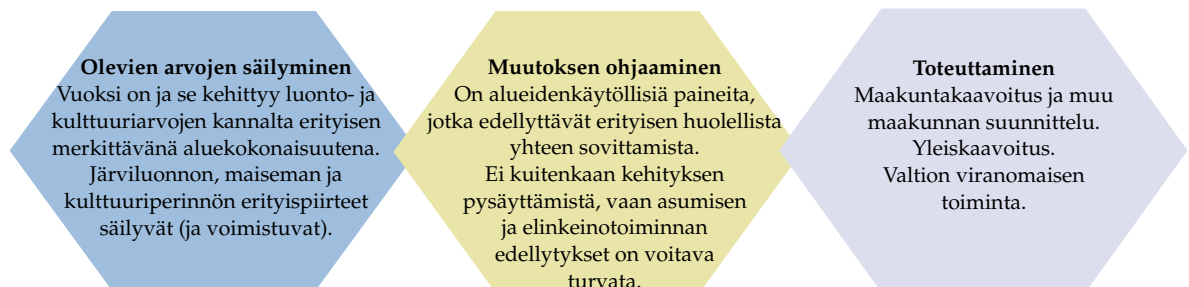
Seminaareihin ja työskentelyyn on osallistunut laajemminkin ympäristökeskusten ja maakuntien liittojen väkeä.

Työssä selvitettiin Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet valtakunnallisen aineiston ja maakunnallisen aineiston valossa.

Työssä selvitettiin Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet valtakunnallisen aineiston ja maakunnallisen aineiston valossa. Tätä tarkastelua varten tehtiin erillisselvitys Oulun yliopiston maantieteen laitoksella, sen teki projektitutkija Juha Hiltula. Toisaalta selvitettiin, miten matkailua, virkistyskäyttöä, vesiliikennettä, rakentamista ja muuta maankäyttöä on ohjattu alueen maakuntien maakunta/seutukaavoissa ja kuntien yleiskaavoissa, tämä osa tehtiin maakunnan liittojen ja ympäristökeskusten työnä. Toisessa vaiheessa syvennettiin valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita laajassa seminaari- ja työryhmäkeskustelussa, jossa pyrittiin löytämään oleelliset ja merkittävät tavoitteet ja periaatteet erityispiirteiden säilyttämiselle. Työskentelyssä olivat mukana erityisselvityksen tekijät, maakunnan liitot ja alueelliset ympäristökeskukset. Selvitys on laadittu erillisselvityksen ja seminaarien ja työryhmien työn tuloksista, joita on hiottu vielä lausunto- ja kommenttikierroksen avulla.

Selvitys on syntynyt seuraavassa aikataulussa:

- työn aloitus marraskuussa 2003
- perusselvitykset toukokuussa ja analyysi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumisesta eri maakuntaliittojen ja ympäristökeskusten alueella 2004
- aloitus/työskentelyseminaari 11.03.2004
- tutkimus erityispiirteistä, Oulun yliopiston maantieteen laitos, Juha Hiltula 2004-05.
- arvo- ja sisältökeskustelu tavoitteista 23.3.2005
- alueelliset ympäristökeskukset ja maakunnan liitot työskentelivät omissa työryhmissään maaliskuu-kesäkuussa 2005
- laaja seminaari johtopäätöksistä ja toimenpide-esityksistä sekä suosituksista kaavaohjauksen periaatteiksi elokuussa 2005
- johtopäätökset ja toimenpide-esitykset sekä suositukset kaavaohjauksen periaatteiksi marraskuusta 2005 tammikuuhun 2006
- kommentti- ja lausuntokierros huhtikuussa 2006
- raportin viimeistely syksyllä 2007 ja tulosten esittely.

Etelä-Savon ympäristökeskus kiittää kaikkia työhön sen eri vaiheissa osallistuneita tahoja ja henkilöitä sekä ympäristöhallinnossa että maakuntien liitoissa. Erityiskiitokset menevät DI **Heimo Liikamaalle**, joka pani tämän selvityksen alulle v. 2003 ja veti ensimmäisen työseminaarin Varkaudessa, sekä tutkija **Juha Hiltulalle**, jotka selvitti vesistöalueen erityispiirteet.

Tekijät toivovat, että tämä selvitys antaisi pohjan alueidenkäytön pohdinnolle Vuoksen vesistöalueella.

SISÄLLYS

1. Mikä VAT Vuoksi?	9
2. Vuoksen vesistöalue ja sen erityispiirteet	15
Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, kulttuuriperinnön ja maiseman erityispiirteet luettelona	23
3. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoite	29
Matkailun ohjaaminen.....	31
Vesistöjen virkistyskäytön ohjaaminen.....	32
Vesiliikenteen ohjaaminen	34
Rakentamisen ja muun maankäytön ohjaaminen.....	36
Järviluonnon erityispiirteiden säilyminen.....	43
Maiseman erityispiirteiden säilyminen	44
Kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyminen.....	44
4. Erityistavoitteen toteuttaminen	47
Maakuntakaavassa.....	48
Kuntien kaavoituksessa.....	55
Viranomaistoiminnassa	59
Lähteet ja kirjallisuus	62
Liite 1.....	66
Muistilista valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista -Vuoksen vesistöaluetta ja sen erityispiirteitä koskevat osat	
Liite 2.....	69
Muistilista valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoitteen huomioon ottamisesta Vuoksen vesistöalueella	
Liite 3.....	72
Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoitteen huomioon ottaminen kuntakaavan laatimisprosessissa Vuoksen vesistöalueella	
Liite 4.....	76
Vuoksen vesistöalueen erityispiirteiden huomioon ottaminen maakuntakaavan laatimisprosessissa	
Liite 5.....	78
Juha Hiltula, VAT-Vuoksi -selvitys, Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuri- perinnön erityispiirteiden tunnistaminen ja kuvaus	

1. Mikä VAT Vuoksi?

Maankäyttö- ja rakennuslain tultua voimaan 1.1.2000 laadittiin koko maan alueidenkäytön pitkäjänteisen kehittämisen linjaamiseksi valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet, jotka ovat käytössä sellaisina kuin Valtioneuvosto hyväksyi ne 30.11.2000. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan tavoitteiden toteutumista tulee edistää valtion viranomaisten toiminnassa, maakunnan suunnittelussa ja kuntien kaavoituksessa. Tavoitteiden ensi sijaisena tarkoituksena on toimia kaavoituksen ennakko-ohjauksen välineenä alueidenkäyttöä koskevissa valtakunnallisissa kysymyksissä.

Tavoitteet on ryhmitelty kuuteen eri aihepiiriin: mukana on aluerakennetta, eheytyvää yhdyskuntarakennetta ja elinympäristön laatua, kulttuuri- ja luonnonperintöä, virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja sekä yhteysverkostoja ja energiahuoltoa koskevia tavoitteita. Näiden aihepiirien lisäksi on viidellä maantieteellisellä alueella omia valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita. Alueiden joukossa on yhtenä luonto- ja kulttuuriympäristönä erityisenä aluekokonaisuutena Vuoksen vesistön alue.

Tavoitteet ovat lain mukaan sitovia ja viranomaisten on toiminnassaan edistettävä niiden toteutumista. Luonteeltaan ne ovat joko yleistavoitteita, jotka linjaavat tavoittelua kehityksen suuntaa ja luonnetta, tai erityistavoitteita, joissa suunnataan joidenkin yksityiskohtaisempien asioiden tai alueiden kehitystä tavoiteltuun suuntaan.

*Tavoitteiden kohta “4.7 Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuu-
det” sisältää sen yleistavoitteen, että “Alueidenkäytöllä edistetään Saaristomeren,
maankohoamisrannikon, Lapin tunturialueiden ja Vuoksen vesistöalueen säilymistä
luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävinä aluekokonaisuuksina. Sa-
malla varmistetaan että, asumisen ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytykset
säilyvät. Alueiden erityispiirteet tunnistetaan ja alueidenkäyttö sovitetaan mahdolli-
simman tasapainoisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen
turvaamiseksi. Samalla tuetaan luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisten kylä-
ja kulttuuriympäristöjen säilymistä ehyinä.” ... “Vuoksen vesistöalueella ohjataan
matkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä ja vesiliikennettä sekä rakentamista ja muuta
maankäyttöä siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet
säilyvät.”*

Miksi?

Luonnonhistoria ja inhimillisen toiminnan kehitys näkyy meidän aikanamme Vuok-
sen alueella esimerkiksi arvostettuna järvimaisemana ja yleisesti tunnettuina mai-
semanähtävyyksinä. Myös tuottoisa talousmetsä on pitkäaikaisen kehityksen tulos.
Taajamien ja maaseudun maisemakuvaan kuuluu paljon veden peilejä ja kauan sitten
sattuneista tapahtumista kertovia paikannimiä. Ominaista on usein se, ettei kulttuu-
ri- ja luonnon arvoja voi aina erottaa toisistaan: se mikä näyttää luonnolta, onkin
tarkemmin katsottuna kulttuurin leimaamaa, ja toisaalta kulttuuriympäristössä on
paljon luonnon elementtejä.

Tässä selvityksessä on tunnistettu Vuoksen vesistöalueen erityispiirteitä meidän
aikamme käsitysten, arvojen ja tiedon näkökulmasta. On selvää, että ne kaikki ovat
muuttuvia: käsityksemme kulttuuri- ja luonnonperinnöstä samoin kuin niihin sitou-
tuneet arvomme muuttuvat hitaasti ideamaailman muuttuessa, nopeimmin muuttuu
itse aluetta koskeva tieto uuden tutkimuksen mukana joka päivä. Itse alueellakin
tapahtuu muutoksia koko ajan, pelkästään vuodenaikojen tai valon määrän vaihtelu
muuttaa maisemia joka hetki. Kaikki ihmisen toiminnot jättävät enemmän tai
vähemmän pysyviä jälkiä luonnonympäristöön ja muokkaavat erityisesti kulttuu-
riympäristöä. Eikä erityispiirteistä nyt aikaan saatu kuvaus ole lopullinen – käsitys
niistä muuttuu inventointien ja tutkimuksen tarkentuessa. Vesistöalueiden tarkastelu
on uudistumassa, vesipuitedirektiivissä kehitetty uusi arviointimenettely tuo myös
monipuolisempia näkökulmia.

Vuoksen vesistöaluetta on seitsemän maakunnan alueella. Ensimmäistä kertaa
tarkastellaan nyt tätä aluetta yhtenä kokonaisuutena sen luonto- ja kulttuuriarvojen
ja maankäytön kannalta. Selvityksen lähtökohtana on alueen ominaisuuksien tun-
nistaminen nykyisin käytettävissä olevan tiedon avulla. Uutta inventointia, jossa
tarkasteltaisiin koko laajaa vesistöaluetta riittävän monipuolisesti sekä kulttuurin että
luonnon kannalta, ei tähän selvitykseen sisälly. Arvioinnit ja kuvaukset on rakennettu
olemassa oleviin inventointeihin sisältyvän tiedon varaan.

Vuoksen alueella on inventoitu tähän mennessä fyysistä kulttuuriympäristöä ja
luontoa varsinkin seutukaavoituksen ja luonnonsuojelun tarpeisiin. Inventointeja
tehtiin erityisesti 1970-luvulla seutukaavoituksen alkuvaiheissa, jolloin selvitettiin
toisaalta maakunnittain kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita ja muinaisjään-
nöksiä ja toisaalta luonnonsuojelun kannalta tärkeitä kohteita ja alueita. Inventoinnit
ovat sittemmin laajentuneet koskemaan muitakin kulttuuriympäristön ja luonnon
osa-alueita, nuorimpia inventointeja ovat yhtä aikaa sekä kulttuurin että luonnon
piirteitä sisältävät alueet, esimerkkeinä maisemat ja perinnebiotoopit. Paikoitellen
on inventointeja tehty myös kuntatasolla.

Vaikka kiinteää kulttuuriperintöä koskevia inventointeja on olemassa kaikissa maakunnissa, ei kulttuuriperintöä juurikaan ole kerätty ja arvioitu koko vesistöalueen näkökulmasta. Myös systemaattiset vedenalaisten alueitten inventoinnit puuttuvat kokonaan. Tämä ohje ei voi korvata yhteismitallisen inventoinnin puutetta, vaan se voi vain pyrkiä katsomaan aluetta ja sen arvoja nykyisen inventointitiedon valossa. Oman Vuoksen aluetta koskevan käsikirjan aikaan saaminen helpottaisi varmasti käytännön ohjaustyötä ja tavoitteiden toteuttamista.

Maisemainventoinnit ovat olleet 1980-luvun loppupuolen koko maata koskeneen inventointikierroksen tuloksia, joka sitten johti valtakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden määrittelyyn ja vahvistamiseen v. 1994. Aineistoa on jonkin verran täydennetty 1990-luvulla mm. maakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden osalta.

Kuvaa vesistöalueen maisemasta ja kulttuuriperinnöstä muodostavat valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamat luettelot maisema-alueista, mui-naisjäännöksistä ja rakennetusta kulttuuriympäristöstä (Maisema-alueet 1995, Mui-naisjäännökset 1983 ja Rakennettu kulttuuriympäristö 1993) yhdessä erilaisten maa-kunnallisten kulttuurihistoriaa, maisemia, kulttuurimaisemia ja perinnemaisemia koskevien inventointien ja selvitysten kanssa. Vuoksen alueen tavoitteet koskevat laajemmin maisemaa ja kulttuuriperintöä ja tavoitteisiin vastaaminen edellyttäisikin aiempien inventointien näkökulmien laajentamista niin henkiseen kulttuuriin kuin muihin laajempiin asia- ja alueyhteyksiin.

Järviluonnon osalta tämän selvityksen tausta muodostuu ensisijaisesti Vesistöjen erityissuojelutyöryhmän mietinnöstä vuodelta 1992 ja Valtioneuvoston ja EU-kommission päätöksiin Natura 2000-verkoston perustamisesta. Vesistö- ja lajisto-omi-naisuuksien tuntemus perustuu pitkäaikaisiin tutkimuksiin ja seurantoihin, joita on tehty systemaattisesti 1960-luvulta lähtien. Koko vesistöalueen arvottaminen on tapahtunut viime vuosikymmeninä.

Tehdyt inventoinnit sisältyvät kirjallisuusluetteloon. Vaikka tarkastelussa nousevat esiin alueen yhteiset piirteet ja arvot, on selvityksellä merkitystä myös pienempien aluekokonaisuuksien arvojen säilymiselle. Tällaisina on tavoitteissa mainittu luon-nonoloihin sopeutuneet omaleimaiset kyläympäristöt ja kulttuuriympäristöt. Niiden säilyminen ehyinä on tavoite sinänsä. Minkälaisia sisältöjä ne tuovat kaavoille, on suuri haaste kaavojen laadulle.

Tämä selvitys perustuu niihin inventointeihin ja tietoihin, mitä Vuoksen vesistöä ja sen valuma-alueesta nyt on. Se ei luo uusia välineitä kaavoituksen ja rakentami-sen ohjaukseen, mutta tarjoaa kokoavan näkökulman alueen arvoista ja sellaisista kaavoituksen, suunnittelun ja toiminnan ohjauksen keinoista, joiden avulla voidaan turvata Vuoksen vesistöalueen erityispiirteiden säilymistä valtakunnallisen alueiden-käyttötavoitteen mukaisesti.

Alueidenkäytön paineet ja yhteen sovittamisen tarpeet edellyttävät VAT-tarkasteluja

Alueen maankäytössä ja rakentamisessa on suhteellisesti ottaen paljon matkailua, virkistystä ja vesiliikennettä. Matkailurakentamisesta suuri osa palvelee nykyisin lomamökkimatkailua. Matkailulla on jo oma historiansa alueella, sen luonne on muuttunut sadan vuoden aikana villin erämaaluonnon ihailusta toimintapainottei-siksi matkailutuotteiksi. Luonto itse on nykyisinkin päänähtävyys.

Muutamat kansallisesti ja kansainvälisesti tunnetut maisemat ovat olleet jo pitkään kesämatkailua vahvistava tekijä, mutta talvimatkailun kehittyminen tuo haasteita so-pivien matkailupalveluiden rakentamiseksi ja laajempien talvimatkailualueiden löy-

tymiselle. Virkistys ja matkailu tukevat nykyisin toisiaan ja niillä on monia yhtymäkohtia sekä matkailuyritystoiminnassa että alueiden käytössä. Matkailu kohdentuu yhä enemmän kansallispuistoalueille. Myös tarve isoille yhtenäisille virkistysalueille kasvaa varsinkin kun osa seutukaavoissa matkailulle varatuista alueista ei ole enää käytettävissä tähän tarkoitukseen omakotitalojen rakentamisen vuoksi. Nämä paineet tuntuvat sekä kaavoituksessa että matkailuelinkeinon ohjaamisessa.

Vesistöjen virkistyskäytön paineet kohdistuvat erityisesti vesistöalueen niihin osiin, joissa on joko väestökeskittymiä tai runsaasti luonnon arvoja. Vielä jäljellä olevia muulta maankäytöltä vapaiksi jääneitä alueita voidaan pitää tulevaisuuden reservinä, selkien keskiosat ja muut hiljaiset alueet toimivat jo virkistyskäytössä. Jokamiehen oikeuksiin perustuvan virkistyskäytön muuttuminen luontomatkailuksi saattaa aiheuttaa paineita palveluvarustukselle ja toisaalta arvojen säilymiselle. Reittimäinen vesistö suosisi kyllä pitkiäkin verkostoja ja reittikokonaisuuksia, mutta reitistöt ovat vielä hajanaisia. Virkistysalueiden ja reittien laatua on vielä kehitettävä kestävä kehityksen periaatteiden mukaiseksi. Paineet kohdistuvat kaavoitukselle ja alueen virkistysalueyhteistyölle. Suojelualueiden käyttöpaineet vaikuttavat alueiden käyttö- ja hoitosuunnitteluun. Eri puolilla laajaa vesistöaluetta on jo erilaisia painopisteitä: moottorikelkkailulla, melonnalla ja soudulla on jo paikoitellen omat kehittämisalueensa.

Tiheä ympärivuotinen vesiliikenne ja vesitieverkosto edellyttävät syväväyläverkon edelleen kehittämistä ja uusien laiturien ja kanavien rakentamista. Uusia kanavia ei kuitenkaan ole väyläohjelmissa, ja toimenpiteet koskevat pieniä merkintöjen parantamisia, kunnostusruoppauksia ja pieniä väylien oikaisuja. Verkostolla on säilynyt historiallista kerroksellisuutta koko sen olemassa olon ajalta. Verkostoon kuuluu paljon sen omaa historiaa esitteleviä osia, kuten kanavia, museoita ja muita nähtävyyksiä, mutta myös ajanmukaisia sisävesisatamia ja liikennepalveluita.

Vuoksen vesistössä on eniten Suomessa uutta rantarakentamista. Rannat ovat olleet pitkään pistemäisesti rakennettuja. Loma-asuntojen määrän nopeaa kasvua on hallittu 1960-luvulta lähtien kaavoituksen avulla, aluksi suppea-alaisilla yhden maanomistajan rantakaavoilla ja nykyisin laajoilla, jopa useita järviä kattavilla rantayleiskaavoilla. Yleiskaavojen laatiminen on edennyt eri tahtia. Uusi lomarakentaminen on sijoittumassa eteläisten osien tiheimmin rakennetuilla rannoilla rinteiden ylempiin osiin, järviolueen pohjoisosissa sijoittuvat lomarakennukset vielä rannan tuntumaan. Vesistön eteläisissä osissa ollaan etenemässä yleiskaavoissa jo toiselle suunnittelukierrokselle ja ranta-asemakaavoihin, pohjoisosissa ovat laadittavana ensimmäiset yleiskaavat. Rakentamattomaksi jäävän rannan määrä on edelleen tärkeimpiä suunnitteluongelmia vesistöalueen maankäytössä.

Ranta ja vesi ovat olleet merkittäviä tekijöitä alueen taajamissa koko niiden olemassa olon ajan. Useimmat kaupungit ja kirkonkylät ovat syntyneet maa- ja vesiliikenteen solmukohtaan, ja useimmat niistä suuntautuvat edelleen vesille, vaikka maaliikenteen kehitys onkin vetänyt taajamien painopisteitä kuivalle maalle. Vesimaisema ei enää ole itsestään selvä taajamakuvan osa. Joidenkin taajamien vedentarvetta tyydytetään järvien vedellä. Taajan asutuksen ja vesistön monipuolisten, niin materiaalisten kuin visuaalisten ja henkistenkin, yhteyksien säilyminen ja jatkuminen luo haasteita sekä kaavoitukselle että viranomaisten toiminnalle.

Haja-asutuksen yhteydet vesistöön ovat vieläkin syvemmällä perinteissä, lähtien asuttamisen reittien varren kausiasumuksista ja kaskikulttuurin varhaisista vaiheista tai laivaväylien varsien hoidetusta maaseutumaisemasta ja maatiloista ja päätyen meidän aikamme järvimaishan vetovoimaan perustuvaan omakotiasutukseen. Sisävesistöön syntyi aikoinaan oma maaseudun asumismuoto ja yhteisö, veskanssa, josta on vielä joitakin piirteitä tallella. Taajamien liepeille kohdistuu paine rantoja pitkin etenevästä pientalojen nauhasta.

Koko vesistöalueen kaikille kaavoille yhteisten tavoitteiden löytäminen on tämän selvityksen aihe, samoin kuin sellaisten kaavaprosesseihin liittyvien ominaisuuksien löytäminen, joilla yhteiseen tavoitteeseen päästään. Se, miten kussakin suunnitteluvaiheessa erityispiirteet saadaan selville ja näkyviksi myös suunnitelmassa, on haaste maakunta- ja kuntakaavoitukselle. Tehtävä on yhteinen, mutta kullakin kaavatasolla erilainen: tarkemmassa suunnittelussa on alueen ominais- ja erityispiirteitä syvennettävä ja tarkennettava. Ominaispiirteitten vaaliminen tuo mukaan niiden tarkastelun sekä selvitys- että kaavojen sisältövaiheissa. Kaavakielellä se tarkoittaa, että arvojen säilyminen turvataan, olevien kohteiden, alueiden ja maisemien muutokset ja rakentaminen otetaan hallintaan, muutokset sopeutetaan niihin ja varsinaisten kohdealueiden ulkopuoliset alueet ohjeistetaan.

Maakuntakaavojen laatimisessa on käynnissä ensimmäinen kierros. Maankäytössä onkin lähitulevaisuudessa suuria haasteita maakuntakaavojen ja kuntien yleiskaavojen tuloksellisen vuoropuhelun synnyttämisessä ja siinä, miten koko laajan vesistöalueen erityispiirteet nostetaan esille ja näkyviksi kaavoitusprosesseissa.

Kansallisesti ja kansainvälisesti tunnustetut erityiset ominaisuudet luovat mahdollisuuksia uudennaiselle kehitykselle monilla aloilla, mutta erityisesti matkailussa, virkistyskäytössä ja vesiliikenteessä. Arvokkaiden ominaisuuksien hyödyntäminen ja säilyttäminen edellyttävät erityisen huolellista yhteensovittamista niin elinkeinotoiminnassa kuin viranomaistoiminnassakin.

Erityiset aluekokonaisuudet ovat:

- kansallisen kulttuuri- ja luonnonperinnön vaalimisen kannalta keskeisiä alueita
- laajoja kokonaisuuksia, joiden vaikutukset ulottuvat yleensä useiden maakuntien alueelle tai jopa yli rajojen, tai
- kansainvälisesti ainutlaatuisia, Suomen kansallisia erityispiirteitä edustavia alueita
- niihin kohdistuu sellaisia alueidenkäyttöpaineita, jotka edellyttävät erityisen huolellista ja vaativaa yhteen sovittamista.

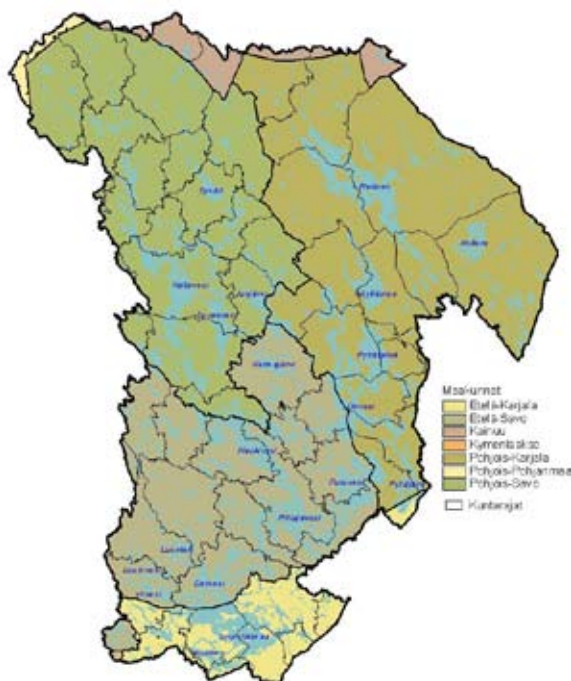
Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita laadittaessa on valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriperintöarvojen säilyminen asetettu alueidenkäytön lähtökohdiksi ja korostettu kulttuuriperintöarvojen merkitystä ja huomioon ottamista. Arvot on nähty erityisesti alueiden identiteetin, vetovoimaisuuden ja matkailun kehittämisen tukena.

Yhtenä toiminnallisena lähtökohtana tavoitteille on ollut Euroopan maisemasopimus, jonka Suomi on sittemmin ratifioinut v. 2005. Siinä maisemalla tarkoitetaan alueita sellaisena kuin ihmiset ne mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

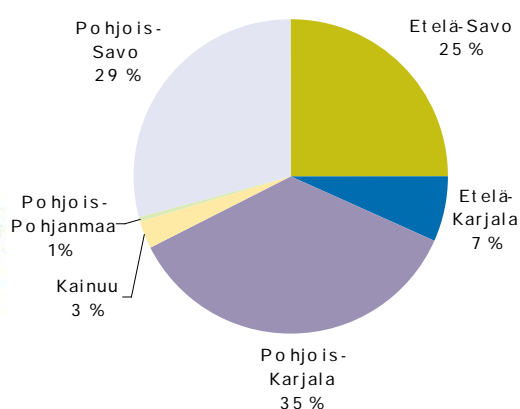
Muita lähtökohtia ovat olleet Maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemista koskeva yleissopimus, joka koskee yleismaailmallisesti arvokasta kulttuuri- ja luonnonperintöä ja sen suojelua, ja Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus.

Tavoitteet ovat yhtäläiset myös Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen niiden suuntaviivojen kanssa, joissa korostetaan paikallisen ja alueellisen tason tehtävää luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä ja luonnon ja kulttuuriperinnön merkitystä taloudellisen kehityksen perustana.

Vuoksen vesistöalueen maakunnat

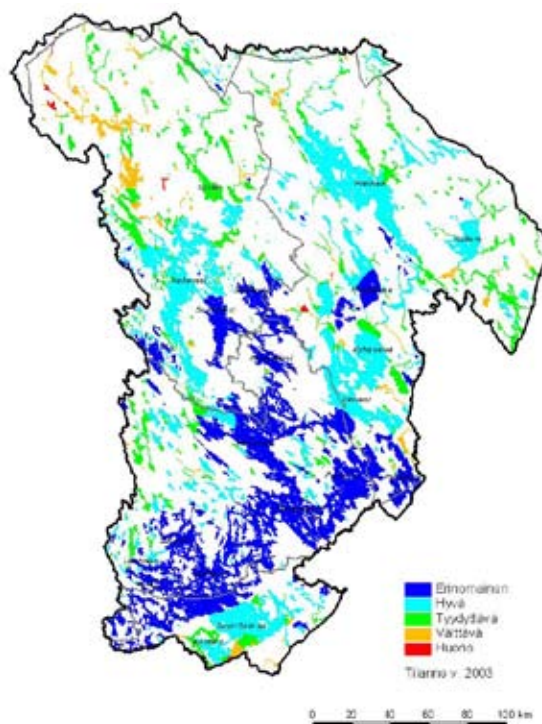
Pinta-alan (52 370km²) %-osuus maakunnittain

Hallinnollisesti Vuoksen vesistöalue sijoittuu pääosin Itä-Suomen läänin alueelle, mutta pohjoisessa myös Oulun läänin ja etelässä Etelä-Suomen läänin alueelle. Vuoksen valuma-alue kattaa Pohjois-Karjalan maakunnan kokonaisuudessaan, Pohjois- ja Etelä-Savon maakunnat länsiosiaan lukuun ottamatta sekä keskeisen osan Etelä-Karjalan maakuntaa. Pohjoisessa valuma-alue ulottuu hieman myös Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan maakuntien puolelle.

Pääpiirre on Vuoksen vesistöalueella sen runsas vesistöisyys, koko Suomen järvi-pinta-alasta 36 % kuuluu Vuoksen vesistöön. Laajalla alueella on myös luonteeltaan varsin erilaisia vesiä. Alueen pohjoisosaa luonnehtii vesien reittisyys ja rikkonaisuus,

Vuoksen vesistön pintavesien laatu

Pielistä ja Saimaata taas suuret altaat, jotka jakautuvat moniin luonteeltaan eri tyyppien osiin.

Alueen vesistöt voidaan luonteenpiirteidensä ja sijaintinsa perusteella jakaa seuraaviin pääryhmiin:

1. Saimaaseen pohjoisesta laskevat suuret reitit: Pielisen reitti, karu Nilsin reitti ja humuspitoinen, rehevä Iisalmen reitti.
2. Kallaveden bifurkaatioaltaat: Nilsin ja Iisalmen reittien vedet yhteen keräävät altaat.
3. Pienemmät Saimaan pohjoisosiin laskevat valuma-alueet: karu, vaalea- ja kirkasvetinen Juojärven reitti, Höytiäisen valuma-alue, Koitajoen valuma-alue sekä karu Sorsaveden vesistöalue.
4. Saimaan altaat: Joensuun läheiset altaat (Pyhäselkä, Orivesi), Kermajärven / Pilpan ja Haukiveden välinen / Heinäveden-Enonveden alue, Haukivesi, Puruvesi, Pihlajavesi, Vekaransalmen ja Kyläniemen välinen Saimaa, Mikkelin suunnan altaat sekä Kyläniemen eteläpuolinen Suur-Saimaa.
5. Saimaan tärkeimmät sivuvedet: karu Karjalan Pyhäjärvi ja Kuolimo (nierin ainoana jäljellä olevana kutupaikkana).

Vuoksen vesistöalueella, kuten muuallakin järviluonnossa, lajit esiintyvät paljolti maantieteestä ja hydrologiasta riippumatta siellä, missä niillä on suotuisimmat olosuhteet ja mihin ne jääkauden jälkeisenä ajanjaksona ovat voineet levittäytyä. Vesistöalueen heterogeenisyys puolestaan on tarjonnut biologisen monimuotoisuuden kehittymiselle moninaiset edellytykset.

Alueella on runsaasti karuja, jopa lähes luonnontilaisia järviä ja vesialueita. Esimerkkejä näistä ovat Suvasvesi ja Kermajärvi, Sorsavesi, Puruvesi, Pihlajavesi, Luonteri ja Karjalan Pyhäjärvi. Jokivesistöistä ovat parhaita esimerkkejä Pielisjoen alaosa saimaanlohen kutualueineen, Nilsin reitin Tiilikajoki ja Keyritynjoki sekä Koitereeseen laskeva Koitajoki.

Järviluonnon kehityshistorian tuloksena alueen lajistoon kuuluu joitakin reliktilajeja: saimaannorppa, saimaannieriä, härkäsimppu ja reliktiäyriäiset. Saimaannorpan ydinalueita ovat Pihlajavesi ja Haukivesi, sille tärkeitä elinalueita ovat myös Joutenvesi ja Pyyvesi sekä Puumalan Katosselkä ja Lietvesi. Linnansaaren kansallispuisto

Haukivedellä on kalasääsken tärkeää pesimäaluetta. Alueen harvinaiset lajit ja luontotyyppit ovat edustettuina Natura 2000-verkoston alueilla, joita koko vesistöalueen pinta-alasta on 7 %.

Natura 2000-verkoston alueita Vuoksen valuma-alueella on kaikkiaan 287 kpl, niiden yhteispinta-ala on 374678 ha. Sisävesien Natura-luontotyypeistä alueella ovat hyvin edustettuina karut kirkasvetiset järvet (hiekkamaiden niukkamineraaliset, niukkaravinteiset vedet), humuspitoiset lammet ja järvet, Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit sekä vuorten alapuoliset tasankojoet. Tärkeimpiä linnustonsuojelualueita ovat kansainvälisiin Ramsar-kohteisiin kuuluvat Rääkkylän-Kiteen lintujärvet, Sysmäjärvi (Liperi, Outokumpu) sekä Rantasalmen lintuvedet. Niillä EU:n lintudirektiivin I-liitteen lajeista mm. ruskosuohaukka, mustakurkku-uikku, kaulushaikara ja kalasääski hyötyvät suojelutoimista. Vuoksen vesistöalueen suurilla järvioltaila puolestaan on selkävesilinnuston kannalta keskeinen merkitys. Kaskikulttuurin vaikutuksista hyötyvä erittäin uhanalainen valkoselkätikka edustaa alueella itäistä linnustoa. Suomen susi- ja karhukanta on Vuoksen vesistöalueella tiheimmillään saaden jatkuvaa täydennystä idästä. Myös liito-oravaa ja saukkoa tavataan alueella monin paikoin.

Vuoksen aluetta pinta-alallisesti hallitsevilla suurilla luontaisesti karuilla ja kirkasvetisillä selkävesillä vesi- ja rantakasvillisuus on monin paikoin vähälajista. Suurissa kirkasvetisissä järvissä ja reittivesissä on usein hyvin kehittyneitä pohjaversoiskasvustoja (lahnanruohot, nuottaruoho) sekä harvoja ja matalakasvustoisia ruovikoita. Upokasvien runsausosuus koko kasvistosta on tavallisesti suuri. Yleisiä vesikasveja ovat edellä mainittujen lajien lisäksi järvikorte, ulpukka, äimäruoho, rantaleinikki, järvisätkin ja siimapalpakko. Rannalla kasvaa tyypillisesti harvahkoa saraikkoo. Toisaalta Saimaan suojaisissa lahdissa voi paikallisesti olla runsasravinteisuutta suosivaa vesi- ja rantakasvillisuutta, jolloin lahti voi kasvillisuutensa puolesta olla lähellä luontaisesti runsasravinteisiä järviä.

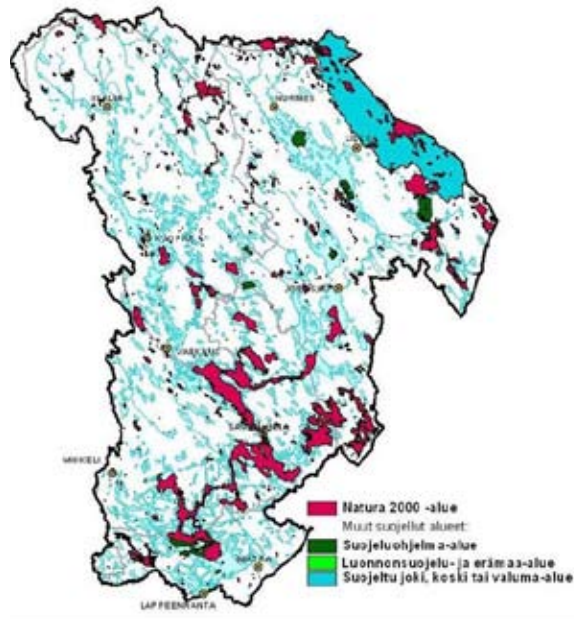
Pohjois-Savossa tavataan pääasiassa Iisalmen reitin varrella luontaisesti runsasravinteisiä järviä. Luontaisesti runsasravinteisissä järvissä vesikasvilajisto on monipuolinen ja runsasravinteisuutta ilmentävät vesikasvit ovat yleisiä ja suhteellisen runsaita. Vesi- ja rantakasvien lajimäärä on usein pienelläkin alueella huomattava. Etenkin sameissa vesissä kelluslehtisten ja ilmaversoisten kasvustot ovat tiheitä ja laajoja. Luonnehtijalajeja, jotka esiintyvät pääasiassa runsasravinteisillä järvillä, ovat mm. nuokkurusokki, haarapalpakko, kapeaosmankäämi, sarjarimpi, sahalehti ja kilpukka.

Määrällisesti eniten Vuoksen alueella on pieniä ja keskikokoisia humusjärviä. Humusjärvillä upos- ja pohjalehtiset muodostavat noin kolmanneksen vesikasvillisuudesta. Valtaosan kasvillisuudesta muodostavat kelluslehtiset, ilmaversoiset ja rantakasvit. Runsashumuksisilla järvillä isojen pohjalehtisten runsaus on tavallisesti selvästi alhaisempi kuin vähähumuksisilla järvillä ja humusjärvillä. Vesisammalet ovat melko yleisiä (esimerkiksi lampisirppisammal) ja tyyppin pienissä järvissä niiden runsausosuus voi olla luontaisestikin kohtalainen. Järvikorte on humusjärvissä tyypillisesti yleinen ja runsas. Yleisiä lajeja ovat esimerkiksi jouhisara ja pullosara, kurjenjalka, terttualpi, järviruoko, ahvenvita ja rantaleinikki.

Jääkauden jälkeisen luonnon kehityshistorian seurauksena on vesistössä mm. erikoisen pitkiä harjujaksoja ja erityisesti Saimaalla niihin liittyviä hiekkarantoja. Vanhimmat maankäytön muodot näkyvät vieläkin alueelle ominaisissa maatalouden perinneluontotyypeissä, kaskimetsissä, metsälaitumilla ja hakamailla.

Maa- ja kallioperän muodostumisen historia näkyy alueella maan ja veden muodoissa. Luonnonpiirteisiin perustuvassa maisemamaakuntajaossa muodostuu Vuoksen alue pääosista Suur-Saimaan seutua, Pohjois-Savon järviseutua, Pohjois-Karjalan järviseutua ja Vaara-Karjalaa. Vähäisempiä osia Kaakkoisesta viljelyseudusta, Lounais-Savon

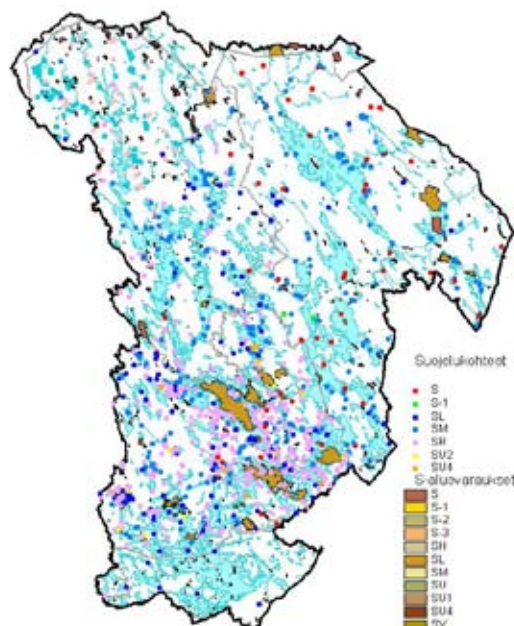
Luonnonsuojelualueet

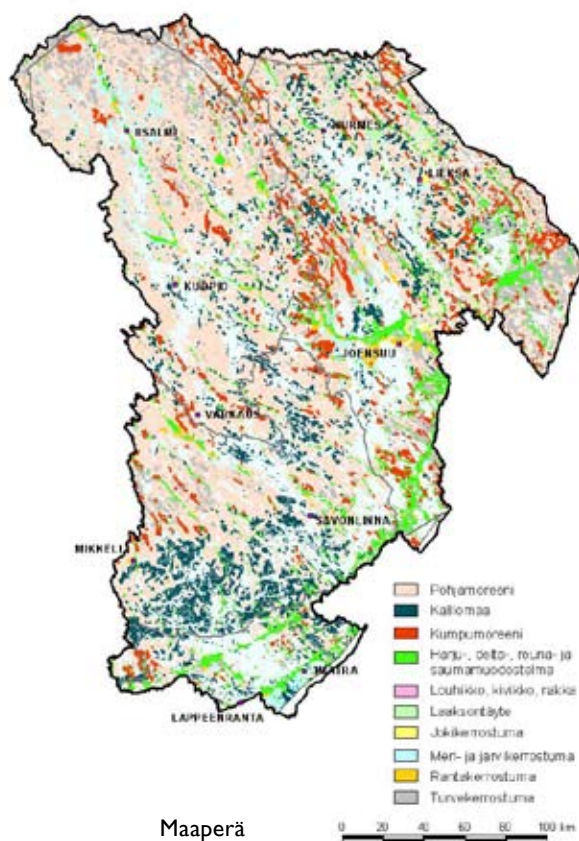

järvisseudusta, Savonselän seudusta, Laatokan Karjalan seudusta ja Suomenselän alueesta on myös mukana. Jääkauden muovaamat luoteesta kaakkoon suuntautuneet murroslinjat ja harjumuodostumat yhdessä niitä peittävän veden ja metsän kanssa muodostivat ihmisen koskemattoman maiseman. Itäisen Järvi-Suomen maisema on vaihtelevaa ja pienipiirteistä, sitä suurilinjaisemman Vaara-Suomen maisemakuvassa näkyvät pitkänomaiset ympäristöstään selvästi kohoavat vaarat. Vuoksen vesistöalueen kuivasta maa-alasta noin 80 % on metsän peitossa.

Luonnon aiheet ovat maisemassa keskeisiä: metsäinen maa, puustoiset ja paljaat saaret ja suuri määrä vedenpeiliä, avoimia selkiä tai puiden lomasta vilkkuvaa vettä. Maisema näyttää vielä nykyihmisestäkin luonnonmaisemalta, vaikka siinä on kulttuurin jälkiä ja merkkejä koko siltä ajalta, jonka ihminen on liikkunut ja asunut

Seutu- ja maakuntakaavojen suojelukohteet ja -aluevaraukset

siinä. Paikoitellen, varsinkin laajemmilla vesialueilla, kulttuuripiirteet ovat kätkeytyinä - esimerkiksi kuvina rantakallioissa, kivikasoina tai rantametsän erilaisina kehitysvaiheina. Paikoitellen, varsinkin joissakin kapeikoissa ja vesillä liikkumisen solmukohdissa, ne näkyvät jo kauas rantoja muokanneina rakenteina, yksinäisinä rakennuksina tai laajoina rakennusryhminä. Vesillä kulkija voi löytää vanhoja kanavia ja linnoitteita, taikka maaseudun kyliä ja kaupunkeja, joilla on satojen vuosien historia. Alueen omaleimainen maisemakuva on houkuttellut järvimaiseman ihailuun perustuvaa matkailutoimintaa monille seuduille jo parin sadan vuoden ajan.

Poikkeukselliset luonnon kehitysvaiheet ja muodot ovat mahdollistaneet sen, että vesistöä, sen yksittäisten osien ja reittien ominaisuuksia on hyödynnetty monissa ihmisen toiminnoissa. Ne korostuvat erityisesti liikenteen, sotilaallisen puolustautumisen ja asuttamisen tarpeita varten muokatuissa reiteissä, mutta myös asumisen ja elinkeinojen ympäristöissä. Alueen käytön historia on pitkä: ihminen on liikkunut täällä ja käyttänyt vesiä, rantoja ja maata jatkuvasti kivikaudesta lähtien noin 6000 vuoden ajan.

Vuoksen latvavesiin, järviä yhdistävien jokien ja salmien virta- ja koskipaikkoihin, saaristoihin, kahteen lyhyehköön valtavirtaan (Vuoksi ja Pielisjoki) sekä perattuihin tai kaivettuihin vesiteihin yhdistyy kulttuurihistoriallisia piirteitä runsaasti ja monipuolisesti. Näkyvä kulttuuriperintö sisältää nykyisin mm. kulkupaikkoja ja -reittejä, puolustusrakenteita, sisäsaariston perinteisiä kansanomaisia rakennuksia, kyliä ja kaupunkeja. Rakennuksissa ovat havupuuvyöhykkeen luonnonmateriaalit, lähinnä puu ja kivi, ja niiden käytön tekniikat sekä harvat, vesitien tuomat, tuontitarvikkeet olleet vallitsevia kauan. Nuorimmalla, meidän aikamme rakennusperinnöllä on kuitenkin kaikille Suomen ja maailman alueille yhteiset perusajatukset ja -tekniikat. Asutus on sijoittunut aluksi vesistöjen äärelle, joko rantaan tai aivan sen tuntumaan. Myöhempi rinteiden yläosien mäki- ja vaara-asutus on järviolueelle tyypillinen haja-asutuksen tapa, joka syntyi jo kaskiviljelyn kaudella. Autoliikenteen ajalla ei vesi enää ole säädellyt asutuksen sijoittumista. Näkymätöntä kulttuuriperintöä ovat mm.

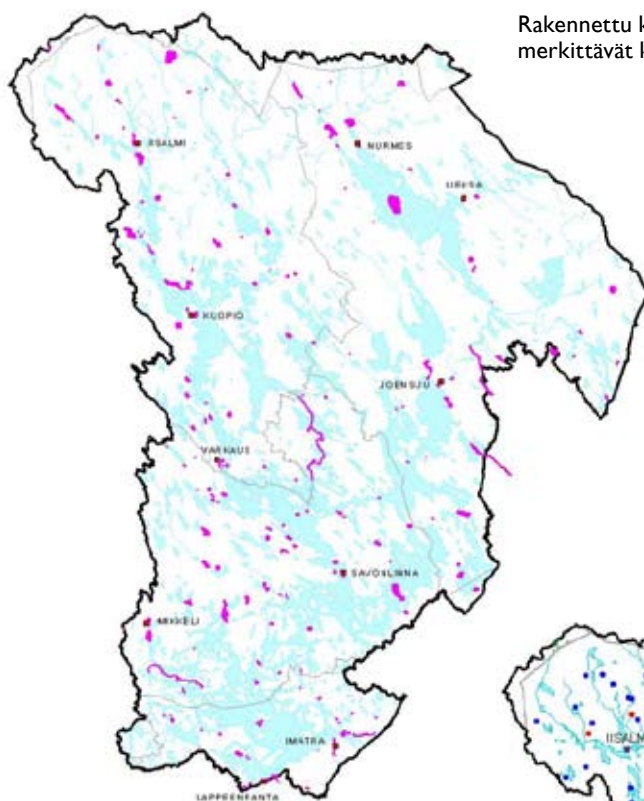

rakennetun ympäristön ja maiseman piirteiden taustalla olevat monien sukupolvien yli kantanut kirjoittamaton tieto ja muu henkinen perintö. Kiinteää kulttuuriperintöä täydentää alueen omaleimainen esineistö, kansankulttuuri ja taiteellinen perintö.

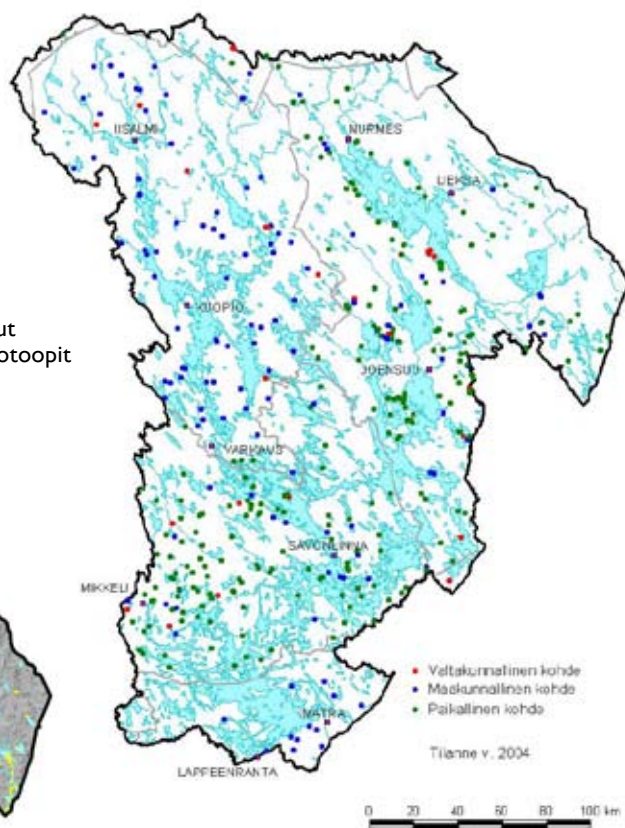
Hyvä esimerkki rakennetussa ympäristössä näkyvästä kulttuurihistoriasta on erikäisten huviloitten ja kesämökkien alueet: vanhimmat, ensimmäisen polven huvilat sijaitsevat yksitellen kaupunkien läheisyydessä, vanhimpien laivareittien varrella tai rautatieaseman lähellä, toisen polven huvilat (n. 1918-1950) muodostavat laajempia ryppäitä edelleen laivareittien tuntumaan, kun taas kolmannen polven kesämökeistä on muodostunut nauhamaisia ketjuja yhä laajemmille, moottoriveneellä ja autolla saavutettaville rannoille. Kunkin aikakauden huvilat, kesämökit ja loma-asunnot voi tunnistaa helposti rakennustapojen ja sijainnin perusteella.

Laaja vesistö on jakanut ja yhdistänyt monella tavalla, siihen liittyy myös sotahistorian ja rajahistorian merkkejä ja paikkoja, mm. hylkyjä ja eri sotien puolustusvarustuksia ja linnoitteita. Uskomukset ovat synnyttäneet alueelle kulttuuriperintöä, mikä näkyy mm. kalliomaalauksissa.

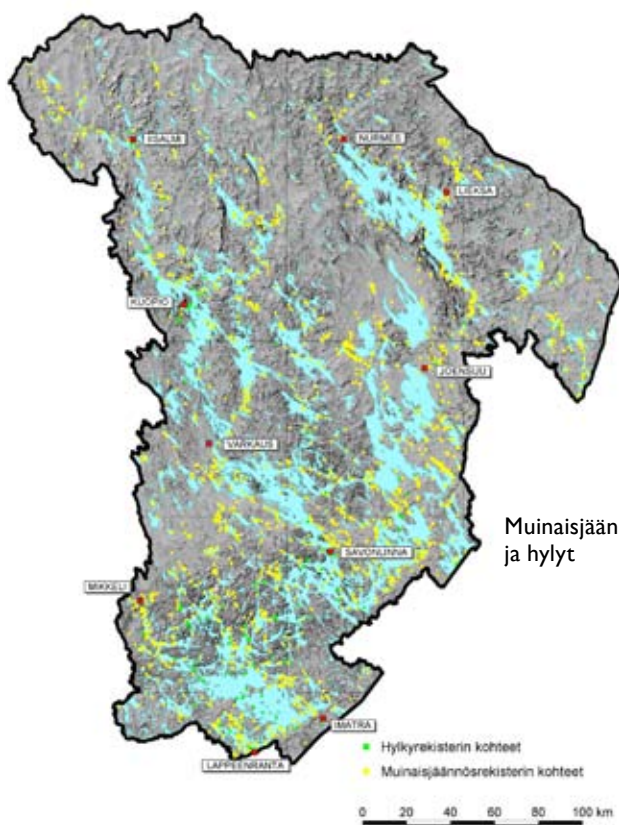
Rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt

Inventoidut perinnebiotoopit

Muinaisjännökset ja hylät

Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, kulttuuriperinnön ja maiseman erityispiirteet luettelona¹

Tätä selvitystä varten on laadittu erillisselvitys Vuoksen vesistöalueen erityispiirteet - Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteiden tunnistaminen ja kuvaus, tekijöinä Oulun yliopiston maantieteen laitos ja Juha Hiltula. Siinä päädyttiin joukkoon ominaisuuksia ja arvoja, joiden piiristä Vuoksen alueen erityispiirteet löytyvät:

MAISEMAN ERITYISPIIRTEET

Geologinen historia

- kallioperän synty kolmesta eriaikaisesta poimutuksesta
- pohjoisosissa eli Pohjois-Karjalassa kallioperä on presvekokarelidista pohjakompleksia, joka on Suomen kallioperän vanhinta osaa ja joka koostuu pääasiassa gneissistä.
- keskiosissa kallioperä on myöhemmän svekokarelidisen poimutuksen tulosta. Tämän poimutuksen tuloksena syntyivät Karelidit, jotka koostuvat kiilleliuskeista, fylliiteistä ja kvartsiiteista, ja Svekofennidit, jotka sisältävät pääasiassa kiilleliuskeita ja gneissejä.
- eteläosissa on postsvekokarjalaisia muodostumia eli lähinnä rapakivigraniittia.

Järvimaisema

- yhtenäinen ja vaihteleva: lukuisat, luode-kaakko-suuntautuneet järvet yhdessä jokien ja kanavien kanssa muodostavat maisemaan yhtenäisyyttä, toisistaan poikkeavat osa-alueet yksityiskohtien vaihtelua (Suur-Saimaan alue, Pohjois-Savon järviolue, Pohjois-Karjalan järvisuoto, Lounais-Savo)
- vesistöjen vetovoima - positiiviset mielikuvat, suomalaisuuden ilmentäjä ja tavaramerkki, kansallismaisema
- Suomen kulttuurihistorian ja vapaa-ajanvieton kannalta ainutlaatuisien resurssien päävaranto: laaja vesireittien luoma kokonaisuus, kallioperän syntyhistoria, jääkauden muokkaamat muodot ja sijainti havumetsävyöhykkeellä sekä järvien keskeinen merkitys. Vuoksen vesistöalueella nämä elementit ovat edustettuina alueen ominaispiirteinä.
- rantaviivan runsas määrä ja luonnontilaisia tai vapaita rantoja runsaasti
- Ensimmäinen ja Toinen Salpausselkä Saimaan vesimaiseman ja koko vesistöalueen historiaan vaikuttaneina maastonmuotoina sekä harjujen suuntautuneisuus luoteesta kaakkoon
- vuodenaikojen vaihtelun näkyminen ja kokeminen vahvaa: vapaan veden ja jään vaihtelut järvimaisemassa, tulvien luonne
- vesireittien solmukohdat: siltapaikat ja lossit, muut tiestön ja rataverkon solmukohdat, järvimaisemassa kulkevat maantiet.

¹Erityispiirteillä tarkoitetaan Vuoksen vesistöalueelle ominaista piirrettä, jota tavataan vain tarkastelualueella. Sen sijaan ominaispiirre on yleisempi piirre, jota voidaan tavata muuallakin kuin Vuoksen vesistöalueella mutta joka on kuitenkin tarkastelualueella yleinen ja siten alueelle tyypillinen.

Vesistömuotojen moninaisuus

- Suomen runsaimmin vaihteleva järvien, virtaavien vesien ja selkävesien muodostama kokonaisuus: useita suurvesiä eli selkävesiä, mutta myös lukuisia pienvesiä järvistä pieniin lampiin, kosteikkoihin ja lähteisiin (esimerkiksi Pohjois-Karjalassa Nurmeksen Rae-särkkien mosaiikki)
- vesistöjen luonnollinen reittiminäisyys: järvistä ja niitä yhdistävistä lyhyistä jokiosuuksista tai salmista muodostuu reittejä.

Maiseman avoimuus

- vesistöisyydestä syntynyt maiseman avoimuus
- rantavyöhykkeen runsaus ja paljon yksittäisiä näkymiä kaukomaisemaan
- runsaasti yksittäisiä korkeita näköalapaikkoja. Niiden tavoitettavuus ei ole kuitenkaan hyvä
- vesistöt ovat toimineet ihmisten tärkeinä kulkuväylinä, ja maisemaa on havainnoitu vesiltä päin, ”melojan maisema” on historiallinen jatkumo.
- viljelykset lisäävät maisemaan avoimuutta.

Arvotetut maisema-alueet

Maisema-aluejärjestelmä (1992b): 29 aluetta

- Muuramäki, Puumala
- Kaskii, Juva
- Osikonmäki, Rantasalmi
- Kuhakoski-Kammola-Väätälänmäki-kirkonkylä, Sulkava
- Kokonsaari, Savonlinna
- Kaitainen, Joroinen
- Frugård-Kotkatlahti, Joronen
- Neitvuori, Mikkeli
- Ristiina-Hurissalo –maisemamaantie, Ristiina ja Puumala
- Punkaharju-Pakkasenharju, Punkaharju
- Linnavuori, Sulkava
- Olavinlinna, Savonlinna
- Heinäveden reitin maisemat, Heinävesi, Savonlinna, Enonkoski
- Mustinmäki-Tahvanala, Leppävirta
- Paukarlahti, Leppävirta
- Maaninkajärven kulttuurimaisemat, Maaninka, Pielavesi
- Väisälänmäki, Lapinlahti
- Pohjois-Sänkimäki-Sänkimäki, Nilsia
- Pisa, Juankoski, Nilsia
- Totkunniemi, Kesälahti
- Onkamo, Tohmajärvi
- Heinävaara-Selkie, Kiihtelysvaara, Kontiolahti
- Sonkaja, Ilomantsi
- Kirvesvaara-Hakovaara, Ilomantsi
- Ylikylä, Nurmes
- Karhunpää, Valtimo, Nurmes
- Ylä-Valtimo, Valtimo
- Rasimäki, Valtimo
- Koli, Lieksa, Kontiolahti, Eno.

Kansallismaisematjärjestelmä (Kansallismaisema 1993):

7 (9) kansallismaisemaa:

- Imatrankoski kansainvälisesti tunnettuna maisemana
- Olavinlinna historiallisena idän ja lännen valtakamppailun tuotteena

- Pihlajavesi ja Heinäveden reitti klassisena järvimaisemana
- Punkaharju kansallisesti arvokkaana luonnonnähtävyytenä
- Väisälänmäki savolaisena kaskiviljelymaisemana
- Koli kansallisesti arvokkaana luonnonnähtävyytenä sekä
- Pohjois-Karjalan vaarakylät
- Koljonvirta historiallisena maisemanähtävyytenä
- Järvimaisema ja mäkiasutus

Järviluonnon erityispiirteet

Rantatyyppien moninaisuus

- rantatyyppien runsaus: silokallio-, kivikko-, hietikko-, suo- ja kulttuurirannat
- Saimaan altaan alueella rantojen jyrkkä kallioisuus
- maiseman yleinen suuntautuneisuus moreeniselänteiden, drumliinikenttien, järviältaiden ja kasvipeitteen kuvioiden kanssa.

Vesiluonnon tila

- vesistöjen hyvä tila
- karut reittivedet ja niille tyypillinen eliöstö
- äänimaiseman hiljaisuus
- itään mentäessä lisääntyvä erämaisuus.

Muinaisrannat

- mannerjäätikön sulamisvaiheesta noin 12000 vuotta sitten syntyneet Baltian jääjärven eri vaiheiden rantapinnat salpausselkien vyöhykkeellä
- Yoldia-vaiheesta noin 11000 vuotta sitten jääjärven rantoja sisempänä vesistö-alueen keski- ja luoteisosissa sekä
- muinais-Saimaan (Suursaimaan) ajoilta 6000-5500 vuotta sitten ennen Vuoksen uoman puhkeamista
- tuoreimmat, noin 150 vuotta sitten tapahtuneiden lukuisien järvenlaskujen paljastamat rantatörmät ja tasanteet (esimerkiksi Höytiäinen)
- vedenpinnan muutoksissa järvenpohjaan jääneet muinaismetsät.

Saaristoluonto

- runsassaaristoiset suuret selkävedet
- saarten karu rantaluonto ja sisäosien rehevyyden luoma kontrasti.

Luonnonsuojelualueet ja arvotetut luontotyytit

Natura 2000-verkoston alueita, joiden pinta-alasta vesialueet muodostavat merkittävän osan:

Pohjois-Savo

- Keski-Kallaveden saaristo, Kuopio
- Suvasveden saaristot, Kuopio, Leppävirta, Tuusniemi
- Juojärven saaristo, Tuusniemi
- Sorsaveden saaristo, Leppävirta, Jäppilä
- Tiilikan alue, Rautavaara, Sotkamo
- Pisa-Kypäräinen, Nilsia, Juankoski
- Älänne, Rautavaara, Varpaisjärvi
- Iisalmen lintuvedet, Iisalmi
- Luupuveden lintujärvet, Kiuruvesi
- Maaningan lintujärvet, Maaninka
- Korkeakoski, Maaninka

Pohjois-Karjala

- Oriveden - Pyhäselän saaristot, Kitee, Liperi, Rääkkylä
- Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus, Kesälahti, Kitee, Uukuniemi
- Koitajoen alue, Ilomantsi

- Ruunaa, Lieksa
- Sysmäjärvi, Liperi, Outokumpu
- Petkeljärvi-Putkelanharju, Ilomantsi
- Koitereen Lammassaaren – Yppylän alue, Ilomantsi

Etelä-Savo

- Kermajärvi, Heinävesi
- Puruvesi, Kerimäki, Punkaharju, Kesälahti
- Joutenvesi-Pyyvesi, Savonlinna, Enonkoski, Varkaus, Savonranta, Heinävesi
- Kolovesi - Vaaluvirta – Pyttyselkä, Enonkoski, Savonranta, Heinävesi
- Linnansaari, Rantasalmi, Varkaus, Savonlinna
- Hevonniemi, Rantasalmi, Savonlinna
- Pihlajavesi, Savonlinna, Sulkava, Punkaharju
- Katosselkä-Tolvanselkä, Puumala, Sulkava
- Lietvesi, Puumala, Taipalsaari, Savitaipale
- Luonteri, Mikkeli, Juva, Puumala
- Putkilähti-Ruskeaperä, Rantasalmi
- Kakonsalon järvi-alue, Savonranta, Heinävesi
- (Tervaruukinsalo, Joroinen, ei paljon vesipinta-alaa, taarnaluhtaletto)

Etelä-Karjala

- Ilkonselkä, Taipalsaari, Joutseno, Ruokolahti
- Kuolimo, Savitaipale, Suomenniemi

Koko Suomen järviluonnon suojelemiseksi perustetut kansallispuistot:

- Kolovesi, Linnansaari, Petkeljärvi, Koli, Patvinsuo ja Tiilikan alue, jotka kaikki kuuluvat myös Natura 2000-verkostoon
- rantojensuojeluohjelmaan kuuluvat suhteellisen rakentamattomina säilyneet alueet luontotyyppineen
- olemassa olevat muut luonnonsuojelualueet
- luonnontilaiset hiekkarannat (LsL 29 §:n luontotyyppi)

Saimaannorppa sekä muut reliktilajit

- harvinainen Saimaannorppa ja sen elinympäristöt
- erikoisuuksia ovat saimaanlohi, saimaannieriä, härkäsimppu sekä muut reliktilajit.

Kulttuuriperinnön erityispiirteet

Mäki-, vaara- ja ranta-asutus

- asumukset veden äärellä ja saarissa
- kirkonkylät ja muut asutuskeskittymät vesien äärellä
- perinteiset selänteiden, mäki- ja vaaramaiden kylät
- pitkä maankäytön historia näkyy kivikaudelta lähtien: kivikauden kausi- ja vakituksen asutuksen paikat nykyisen rannan ja vesistön tuntumassa muinaisen rannan sijaintia mukaillen, jo tunnettuja esimerkkejä ovat Puumalan Pistohiekka, Ristiinan Hartikkala, Kesälahden Käräjäkallio tai Punkaharjun Pahatso.
- asutushistoriallisia tekijöitä nykyisissäkin ominaispiirteissä - mm. vain yksi asutus mäkeä kohden, muutenkin harva, ehkä Suomen harvin asutus
- jokivarsiasutus, saaristot ja saariasutus
- kirkkosaaret ja muut vesistöihin liittyvät kirkon ympäristöt.

Perinteisten maa- ja metsätalouden muotojen piirteet

- savolaisen kaskiviljelykulttuurin jäänteet: kiinteät jäänteet, puulajisuhteet (koivuvaltaiset metsät ja kaskikoivikot), kaskikasvit, perinnebiotoopit (haat, luonnonlaitumet) ja kivisyys
- monipuolinen maa- ja metsätalouden kulttuuriperintö, esimerkkejä maatalouden tarpeisiin muokatut rannat, niittytalouden jäljet ja järvenlaskut, karjatalouden kukoistuskauden maaseutumaisema, kuppikivet, uittoperinne
- perinteisen rakentamisen ja maankäytön traditiot
- vesi- ja jäliikenteen ominaisuudet
- esihistoriallisten muinaisjäännösten ominaisuudet
- järvi- ja maisemamatkailuhistorian ominaisuudet.

Puolustusvarustukset

- valtakuntien raja-alueen jäänteet ja eri valtakuntien kulttuurivaikutteet
- sotien ja rajankäyntien merkit
- linnoitteet ja puolustusvarustukset Ruotsin vallan ajalta, 1800-luvun venäläisvallitukset, I maailmansodan linnoitteet ja Suomen Salpa. Luonnon muodot mukana puolustusvarustusten ja -rakenteiden sijoittelussa
- taistelupaikat etenkin kannaksilla ja salmissa.

Arkeologinen perintö

- varhaisen asutusvaiheen asuinpaikat
- useita merkittäviä kalliomaalauksia alueen eteläisessä osassa, mm. Yövedellä, Luonterilla, Pihlajavedellä ja Kolovedellä. Koitereen eteläpäästä on löydetty vielä varmistamattomia, kalliomaalauksiin viittaavia havaintoja.
- varhaiset raudanvalmistuspaikat.

Vesitierakennelmat

- kanavat - erityisesti Saimaan kanava, alkuperäiskäytössä olevat kanavat ja historialliset kanavarakenteet sekä venäläiset sotakanavat
- satamat ja laivarannat
- perinteinen sisävesilaivasto kaupankäyntiä ja kuljetuksia varten
- uiton rakenteet
- perinteiset laivaväylät ja viitat
- hylt
- telakat

Perinteinen teollisuus

- puun kuljetuksen ja jalostuksen ympäristöt
- rautaruukit ja muut tehdasyhdyskunnat, ruukkien toiminnan jatkajat ja teollinen perinne
- katkenneen teollisen käytön leimaamat paikat rannoilla (esimerkiksi sahojen ja tiilitehtaitten paikat)
- vesimyllymiljööt ja muut valjastetut koskipaikat.

Kesäkulttuuri

- kesähuvilat ja huvilakulttuuri eri polvineen (ennen vuotta 1918, vuosina 1918-1950 ja vuoden 1950 jälkeen rakennetut)
- varhainen matkailu – kylpylät, sanatoriot ja rantapuistot.

Itäiset vaikutteet ja ortodoksisuus

- Pietarin ja Venäjän vaikutus alueen talouden ja kulttuurin kehittymiselle on ollut eri vaiheissa suuri
- ortodoksisuus.

Vedenalainen kulttuuriperintö

- hylt
- jäänteet laiturirakenteista, puolustusvarustuksista ja -kanavista
- osa kivikautisista asuinpaikoista

- muinaisesineet.

Vesistön ja maapuolen solmukohdat

- siltapaikat
- muut tiestön, rataverkon ja vesireittien solmukohdat.

Arvotetut kulttuuriympäristökohteet

- Museoviraston ja ympäristöministeriön v. 1993 julkaiseman Rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt –julkaisun kohteita ja alueita 224 kpl.

Elävät traditiot

- sisävesikalastus ja kalastuksen paikat
- hengellisen elämän maisemat, esimerkkejä Aholansaari ja Heinäveden luostarit.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottaminen edellyttää kulloisenkin tarpeen vaatimaa ajantasaisen tiedon hankkimista, hyödyntämistä ja täydentämistä. Vuoksen vesistöalueen maiseman, järviluonnon ja kulttuurihistorian erityispiirteiden tunnistamisessa ovat kunkin kaavan ja hankkeen tai suunnitelman alueella avuksi jo arvotettuja kohteita ja alueita sisältävät inventoinnit ja rekisterit. Niiden tarjoama tietopohja on välttämätön erityispiirteitä tunnistettaessa. tällaisia rekistereitä ovat:

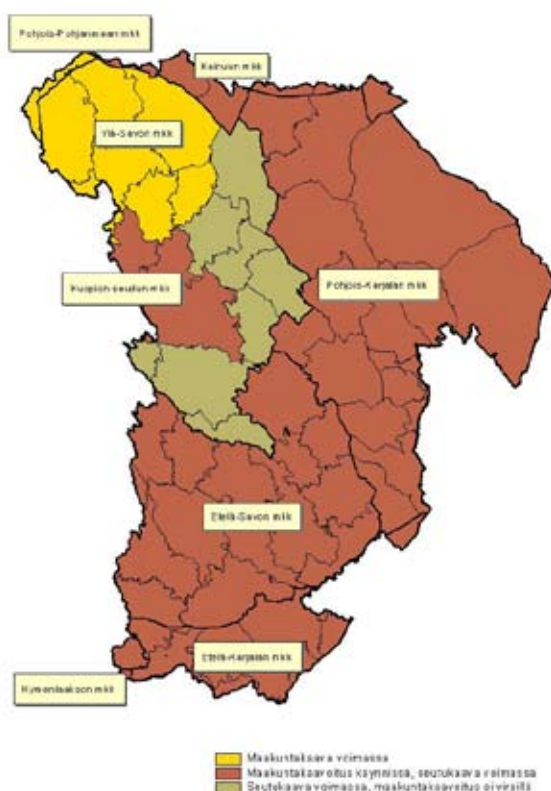
- Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, joka sisältää ajantasaisen luettelon kiinteistä esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksistä
- Museoviraston ylläpitämä hylkyrekisteri
- muut valtion ja kuntien ylläpitämät kulttuuriympäristön tietojärjestelmät ja aineistot.

Tämän selvityksen lähdeluettelo tarjoaa joukon sellaista kirjallisuutta, jossa Vuoksen vesistön alueen piirteitä on käsitelty. Luettelo on laadittu kuitenkin lähinnä tämän selvityksen tarpeisiin. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioonottaminen edellyttää kulloisenkin tarpeen vaatimaa ajantasaisen tiedon hankkimista, hyödyntämistä ja täydentämistä.

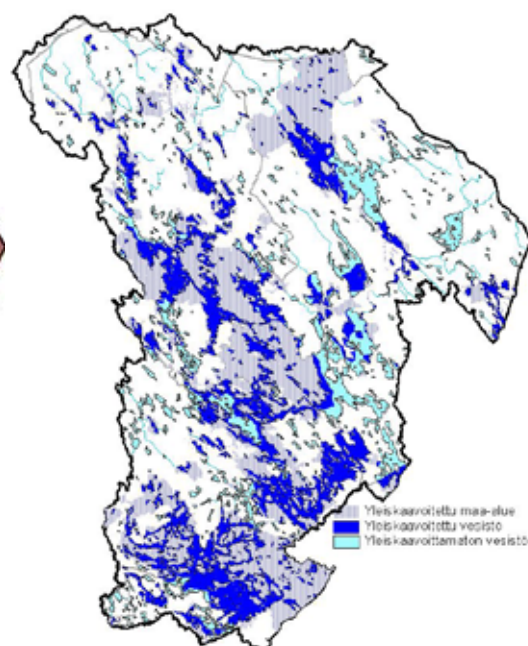
3. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoite

Vuoksen vesistöaluetta koskevat toisaalta kaikki valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet - niin yleis- kuin erityistavoitteetkin toimivasta aluerakenteesta lähtien aina energiahuoltoon asti, ja niiltä osin kuin ne ovat sovellettavissa kulloinkin käsittelyssä olevaan hankkeeseen ja kaava-alueeseen. Toisaalta tätä aluetta koskevat sen omat yleistavoitteet luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisenä aluekokonaisuutena. Kun tavoitteita sovelletaan, on tavoitteiden kumpikin näkökulma otettava huomioon.

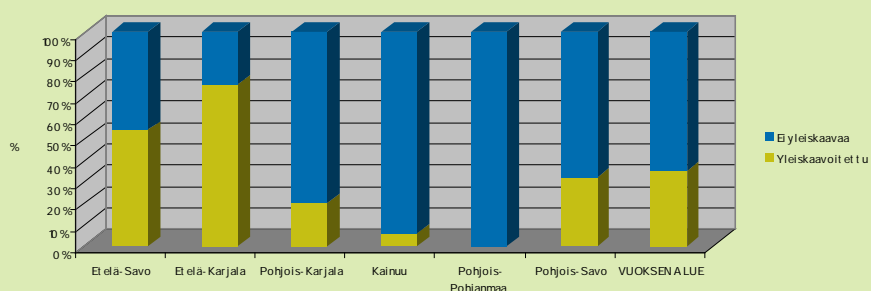
Maakuntakaavatilanne 1.1.2006

Yleiskaavoitustilanne 1.1.2005

Yleiskaavoitettu alue (%) Vuoksen vesistöalueella

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sisältävät yleistavoitteita ja erityistavoitteita, joilla on erilainen ohjaava vaikutus. Yleistavoitteet ovat luonteeltaan alueidenkäyttöä ja sen suunnittelua koskevia periaatteellisia linjauksia. Niitä sovelletaan maakuntakaavoihin ja muuhun maakunnan suunnitteluun, yleiskaavoihin sekä valtion viranomaisten toimintaan. (ks. Ympäristöministeriö, Maankäyttö- ja rakennuslaki -opas 9) Yleistavoitteet ovat luonteeltaan maakunta- ja yleiskaavaa koskevia periaatteita. Erityistavoitteet ovat luonteeltaan yleistavoitteita tarkentavia ja konkreettisempia, alueidenkäyttöä ja sen suunnittelua koskevia velvoitteita. Erityistavoitteita sovelletaan kaikkeen kaavoitukseen, ellei tavoitetta ole erikseen kohdennettu koskemaan vain maakunnan suunnittelua tai maakuntakaavoitusta. Luonteensa ja sanamuotonsa perusteella ne ovat joko periaatteellisia linjauksia, toimeksiantoja tai reunaehdoja. Erityistavoitteet voivat olla alueidenkäytön suunnittelulle annettavia toimeksiantoja tai reunaehdoja.

Kulttuuriympäristöohjelmat

Vuoksen vesistöaluetta koskevat tavoitteet ovat yleistavoitteita. Niiden luonne edellyttää, että alueiden käytössä ja valtion viranomaisten toiminnassa edistetään tavoitteiden toteutumista ja vältetään sellaisia ratkaisuja, jotka voisivat vaarantaa tai heikentää tavoitteiden toteutumisen.

Vuoksen vesistöalueella on maakunta- ja yleiskaavoihin, maakuntasuunnitelmiin sekä viranomaisten toimiin sisällytettävä matkailun, vesistöjen virkistyskäytön, vesiliikenteen, rakentamisen ja muun maankäytön ohjaamisen näkökulma. Suunnitelmissa ja toimissa on samalla turvattava järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyminen.

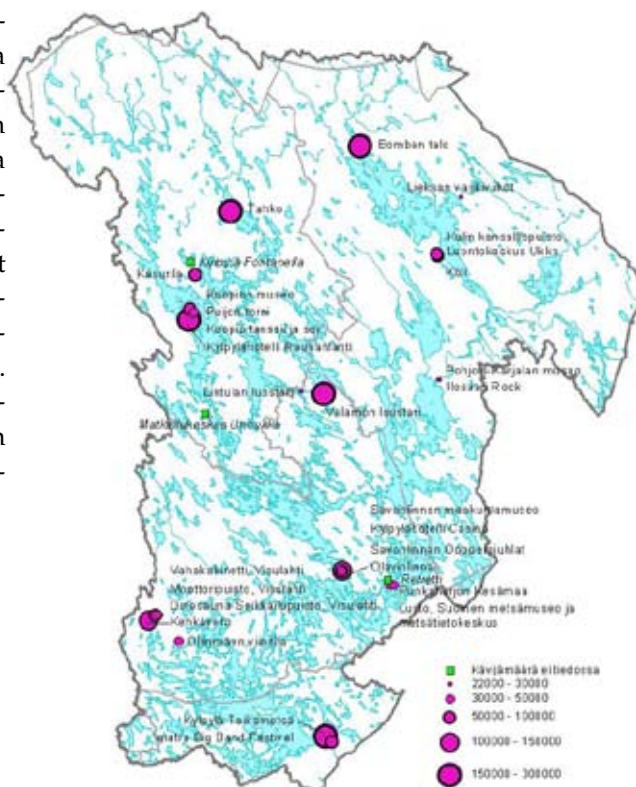
Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tulee lisäksi ottaa huomioon niiltä osin, kun ne ovat kulloinkin kyseessä olevassa suunnittelutehtävässä tai viranomaisten toiminnassa merkityksellisiä. Luonnollisesti kaavahankkeita koskevat vielä muutkin tavoitteet ja vaatimukset, kuten maankäyttö- ja rakennuslain kaavojen sisältövaatimukset.

Edellä luvussa 2 on esitetty yleisellä tasolla niitä alueen erityispiirteitä, jotka erottavat Vuoksen alueen muista valtakunnan alueista. Piirteiden tunnistaminen yksittä-

Matkailun ohjaaminen

Erityisesti maakunnan suunnittelussa on tuettava matkailukeskusten ja –alueiden verkottumista sekä vapaa-ajan käytön vyöhykkeiden kehittämistä niin, että niistä muodostuu toimivia palvelukokonaisuuksia. Ensisijaisesti on kehitettävä olemassa olevia matkailukeskuksia ja alueita niin, että niitä samalla eheytetään.

Matkailun toimintojen, rakentamisalueiden, reittien ja joskus jopa nähtävyyksien, sijoittumista ohjataan kaavoilla, erilaisilla alueiden kehittämiseen liittyvillä ohjelmilla ja lupapäätöksillä. Matkailua tukevat monet palvelu- ja liikenneverkostojen kehittämiseen liittyvät suunnitelmat ja hankkeet. Matkailureittien ja -tuotteiden tekeminen on jatkuvaa kehittämistyötä. Matkailu tapahtuu pääosin maantieverkolla ja nykyisen tieverkon hyödyntämisellä on tässä keskeinen merkitys.

Etelä-Savon ympäristökeskuksen raportteja 4 | 2007

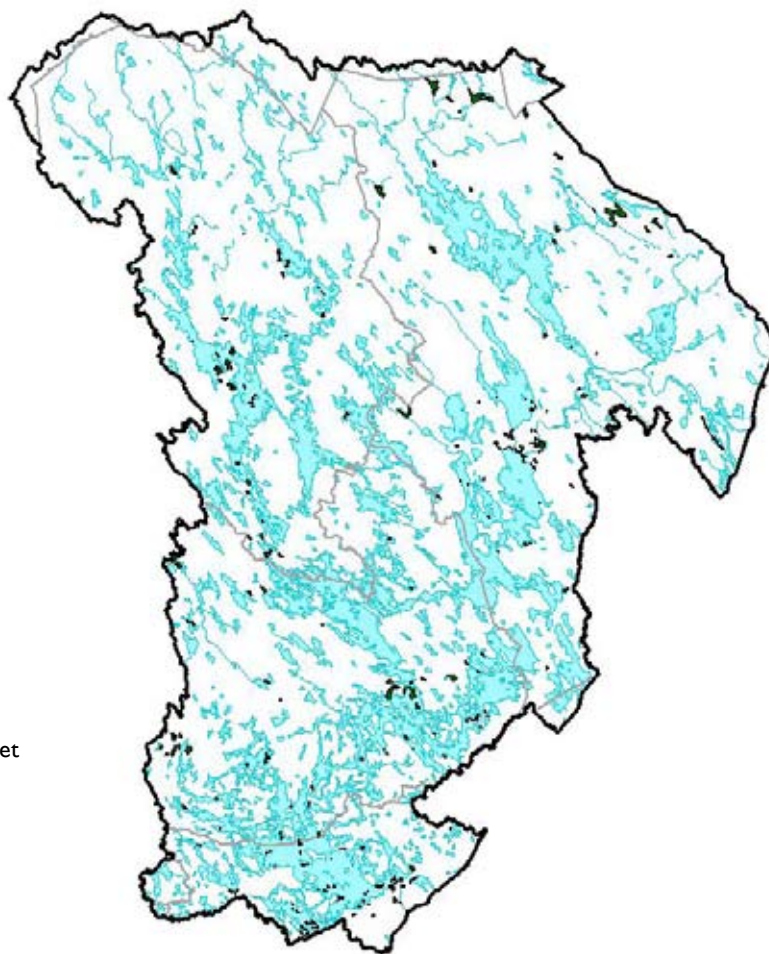
Vesistöjen virkistyskäytön ohjaaminen

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleistavoite on, että alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luontomatkailua parantamalla moninaiskäytön edellytyksiä. Lisäksi yleistavoitteena on, että suojelualueverkoston ja arvokaiden maisema-alueiden ekologisesti kestävää hyödyntämistä edistetään virkistyskäytössä, matkailun tukialueina sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojelutavoitteita vaarantamatta.

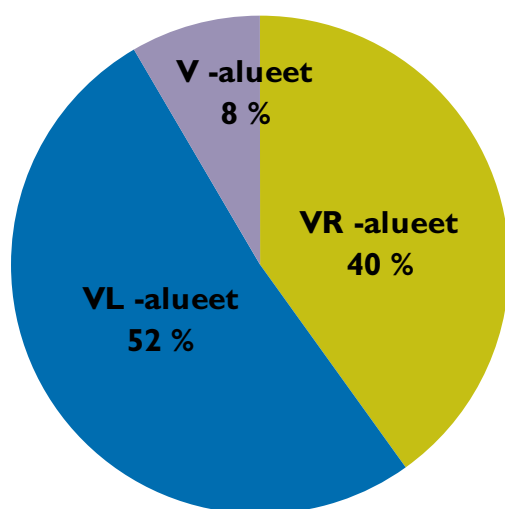
Erityisesti alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävät ja yhtenäiset luonnonalueet. Alueidenkäyttöä on ohjattava siten, ettei näitä aluekokonaisuuksia tarpeettomasti pirstota. Maakuntakaavoituksessa on otettava huomioon vesi- ja rantaluonnon suojelun tai virkistyskäytön kannalta erityistä suojelua vaativat vesistöt ja maakuntakaavoituksessa on luotava alueidenkäytölliset edellytykset ylikunnallisesti merkittävien virkistyskäytön reitistöjen ja verkostojen muodostamiselle.

Vuoksen vesistöalueella vesistöt ovat toimineet tärkeinä kulkuväylinä sekä ihmisille ja kulttuurille että eläimille. Vesistön laajin virkistyskäyttö palvelee nykyisin kausiluonteista ja yksityistä loma-asumista. Vielä nykyäänkin on muinaisilla reiteillä yleistä merkitystä vesien virkistyskäytössä, veneilyssä ja melonnassa. Vesistöalue muodostaa poikkeuksellisen laajan vesiretkeily- ja virkistysalueen. Monilla virkistystoiminnoilla, niin veneilyllä, kalastuksella, melonnalla kuin muillakin nykyisillä virkistysmuodoilla on perinteitä, niin pitkään harjoitettuna elinkeinoina kuin virkistystoimintana jo parin sadan vuoden ajan. Virkistyskäytön laajaa merkitystä kuvastaa se, että virkistysalueiden ja -reittien suunnittelu ja palveluverkosto nähdään tärkeäksi osaksi maakuntien suunnittelua. Tuoreimpia Vuoksen alueen virkistyskäyttöä käsitteleviä suunnitelmia tai selvityksiä ovat mm.: Etelä-Savon ulkoilureittisuunnitelma 2005 (Etelä-Savon maakuntaliitto), Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalue (Työryhmän raportti 2005, Etelä-Karjalan liitto), Pohjois-Karjalan maakuntakaavaehdotus 2005 (Kaavaselostus, Pohjois-Karjalan liitto), Pohjois-Savon melontareitit (Kehittämissuunnitelma 2003, Pohjois-Savon ympäristökeskus).

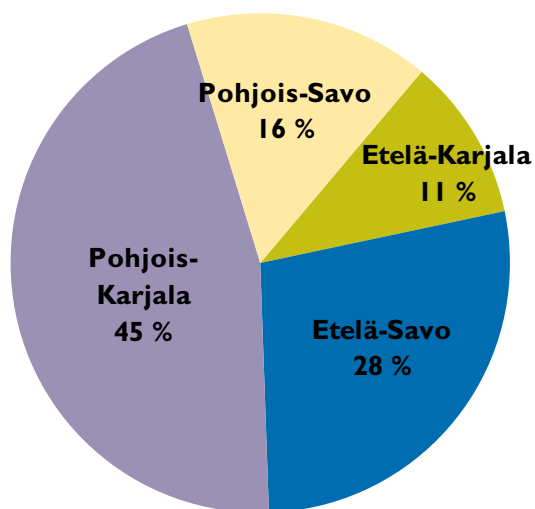
Seutukaavojen
virkistysaluevaraukset

Virkistysaluevarausten pinta-ala (%) käyttö-
tarkoituksen mukaan

Virkistysaluevarausten (278 km²)
%-osuus eri maakuntien alueella

Vesiliikenteen ohjaaminen

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoite on, että alueidenkäytössä on turvattava olemassa olevien valtakunnallisesti merkittävien ratojen, maanteiden ja vesiväylien jatkuvuus ja kehittämismahdollisuudet sekä valtakunnallisesti merkittävien satamien ja lentoasemien sekä rajanylityspaikkojen kehittämismahdollisuudet. Alueidenkäytön suunnittelussa on lisäksi turvattava vesiliikenteen yhteysmahdollisuudet Saimaan vesistöstä Suomenlahteen.

Vuoksen vesistö on Suomen suurin, yhtenäisin ja kulkukelpoisin sisävesistö. Saimaan väylien merkitys on kasvanut merkittävästi, kun ne yhdistettiin v. 1968 Saimaan kanavan kautta Suomenlahteen ja kun Saimaalle ruopattiin ns. syväväylät Venäjän kanssa tehdyn kanavan vuokrasopimuksen seurauksena. Jopa 2 500 tonnin lastauskykyiset alukset pystyvät liikennöimään Itä-Suomen sisävesiltä merellä Euroopan rannikolle ja edelleen Keski-Euroopan ja Venäjän sisävesien satamiin. Neuvottelut vuokrasopimuksen jatkamisesta vuoden 2013 jälkeen on käynnistetty.

Syväväylien lisäksi Saimaalla on kattava väylä- ja satamaverkosto: syväväyliä (kulkusyväys 4,2-4,35 m) 800 km, matalia väyliä (kulkusyväys 2,4 m tai yli) 1700 km ja muita väyliä (kulkusyväys alle 2,4 m) 1200 km. Syväväyläsatamia on 15.

Vesistön tavaraliikenne oli 1990-luvun alussa lähes 5 miljoonaa tonnia, siitä uittoa lähes 2 miljoonaa tonnia. Nykyisin koko vesistön tavaraliikenne on 3,5 miljoonaa tonnia, josta Saimaan kanavan tavaraliikenne 2,2 miljoonaa tonnia. Uiton määrä on 0,9 miljoonaa tonnia ja proomuliikenteen 0,4 miljoonaa tonnia. Saimaan uittosäännössä on varattu puutavaran uitolle tarpeelliset pudotuspaikat ja suojasatamat, raakapuun lastauspaikkoja on 6 ja nipunpudotuspaikkoja 30.

Matkustajaliikenne on ollut viime vuosina 150 000 – 170 000 matkustajaa. Kuopio on ollut vesistön vilkkain matkustajasatama, jossa vuosittain on kulkenut 50 000 – 60 000 matkustajaa.

Veneilysatamat jaetaan koti-, käynti- ja turvasatamiin. Viime vuosina alueen kunnat ja muut toimijat ovat panostaneet erityisesti käyntisatamien laatuun. Käyntisatamia ovat vierassatamat, palvelusatamat, vieraslaiturit ja retkisatamat.

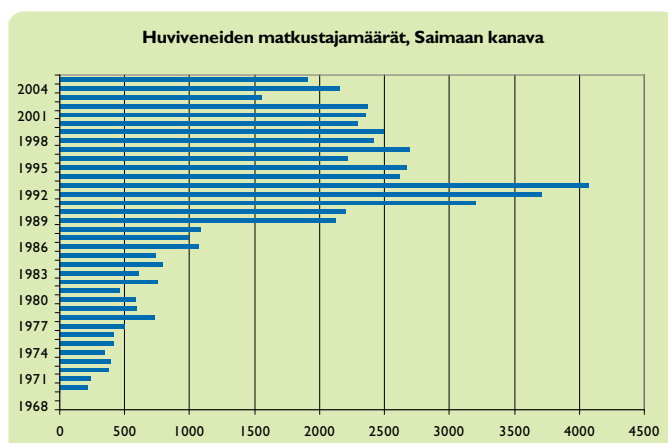
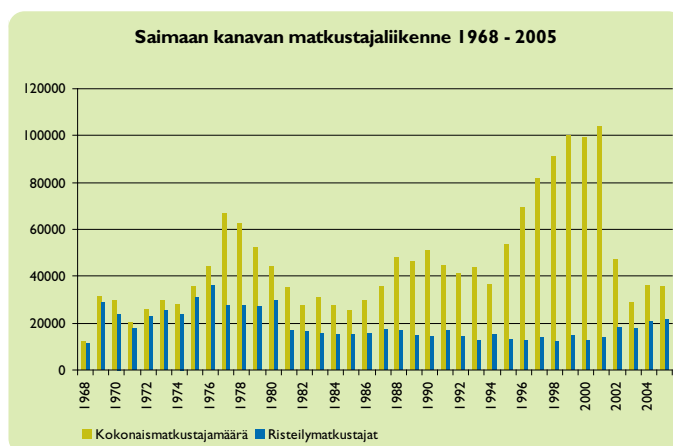
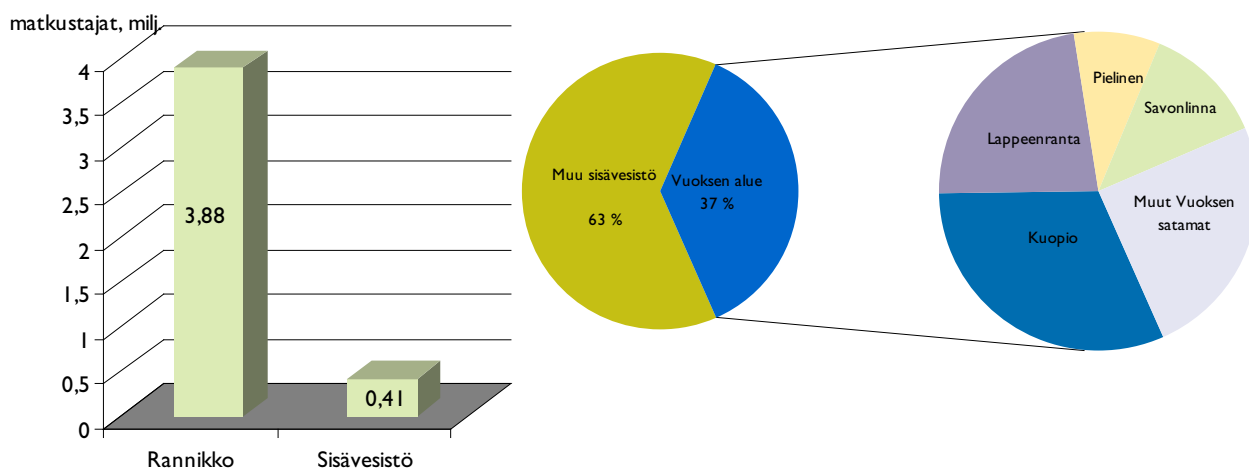
Vuoksen vesistön kanavat	
Syväväyläkanavat:	
<i>Saimaan kanava</i>	<i>8 sulkua</i>
<i>Taipale ja Konnus</i>	<i>2 sulkua</i>
Muut kanavat:	
<i>Isälmen reitti</i>	<i>2 sulkua</i>
<i>Nilsin reitti</i>	<i>3 sulkua</i>
<i>Juonjärven reitti</i>	<i>2 sulkua</i>
<i>Heinäveden reitti</i>	<i>4 sulkua</i>
<i>Pielisen reitti</i>	<i>3 sulkua</i>
Yhteensä	24 sulkua

Nykyisin käytössä olevan väylästä lisäksi on Saimaalla korostettava vanhempia käytössä olleita vesiliikenteen merkkejä: puolustus- ja kauppaliikenteen tarpeisiin rakennettuja kanavia ja satamia ja monipuolista sisävesilaivastoa, joka on palvellut sekä kaupankäyntiä että kuljetusta, ja puutavarauiton rakenteita perinteisten laivaväylien ja viittojen lisäksi. Vesiliikenteen historiaan kuuluvat myös järvien pohjan hylät ja satamapaikkojen jäänteet.

Saimaalla liikkuvien alusten koolle asettavat katon Saimaan kanavan sulkujen mitat - pituus 82,5 m, leveys 12,8 m ja syväys 4,35 m. Sisäisessä ammattiliikenteessä Saimaalla seilaa puutavaraproomuja ja erikokoisia matkustaja-aluksia. Moottori- ja purjeveneitä Saimaalla arvioidaan olevan noin 20 000.

Vesiliikenteen omaa kulttuuriperintöä ovat kanavat, historialliset laivareitit ja lossit. Uusien, vedenpohjaa muuttavien rakenteiden ja toimenpiteiden suunnittelussa on huomioitava mm. vedenalainen kulttuuriperintö.

Laivaliikenteen matkustajamäärät Suomessa v. 2004

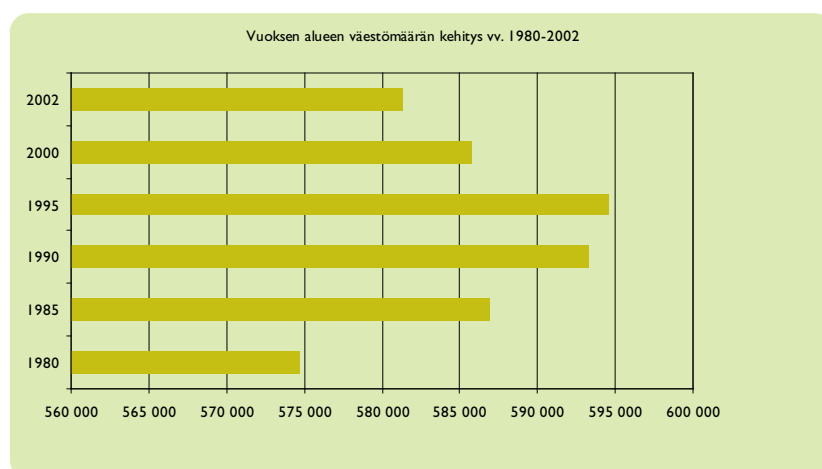
Rakentamisen ja muun maankäytön ohjaaminen

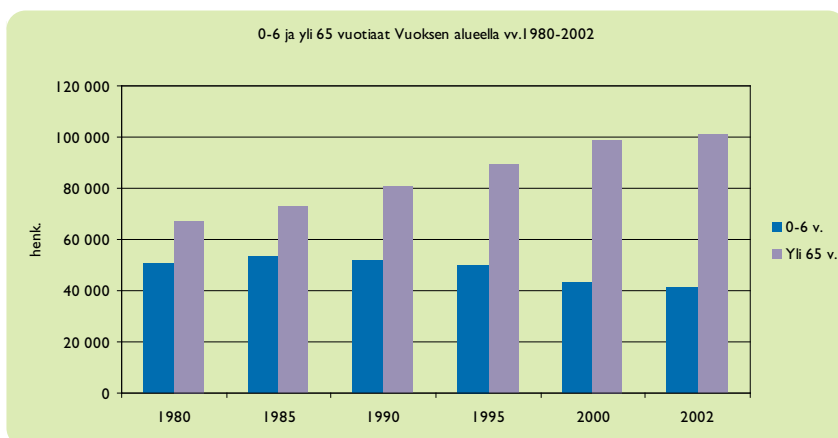
Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleistavoite on, että viheralueita hyödynnetään taajamia kehitettäessä siten, että niistä muodostuu yhtenäisiä kokonaisuuksia. Erityisesti alueiden käytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja suunnattava mahdollisuuksien mukaan tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuurin hyväksikäyttöä. Alueidenkäytön suunnittelussa rantaan tukeutuva loma-asutus on mitoitettava siten, että turvataan luontoarvoiltaan arvokkaiden ranta-alueiden säilyminen sekä loma-asumisen viihtyisyys.

Vuoksen alueen erityispiirteet liittyvät moniin paikkoihin niin vesistössä kuin rannoilla ja koko valuma-alueen maastossa. Monet järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön piirteet näkyvät myös nykyisillä rakentamis- ja kaava-alueilla. Erityispiirteiden tunnistaminen kaava-alueella ja rakentamisen sopeuttaminen niihin ovat kaavoituksen ominta tehtäväkenttää kaikissa kaavamuodoissa maakuntakaavasta asemakaavoihin. Järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön arvot ovat kiteytyneet Vuoksen alueella usein samoille alueille, missä ne myös lomittuvat keskenään. Eri-laisten arvojen tunnistaminen edellyttää eri viranomaisten ja toimialojen yhteistyötä ja huomioon ottamista. Rakentamista ohjataan kaavoituksen lisäksi myös ohjelmatyössä ja viranomaisten päätöksenteossa, mm. sijoitus- ja lupapäätöksiä tehtäessä ja rakentamista koskevista tuista päätettäessä. Elinkeinojen ja liikenneverkkojen kehittämistä koskeva suunnittelu ja päätöksenteko koskettaa välillisesti rakentamista ja maankäyttöä.

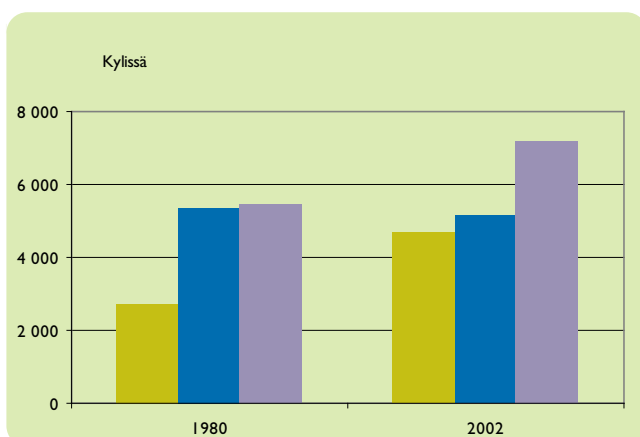
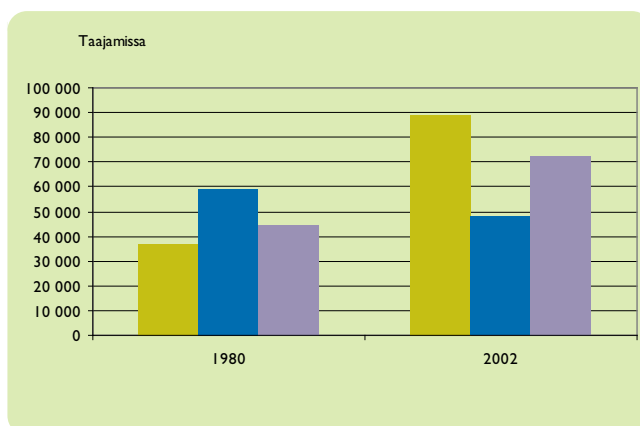
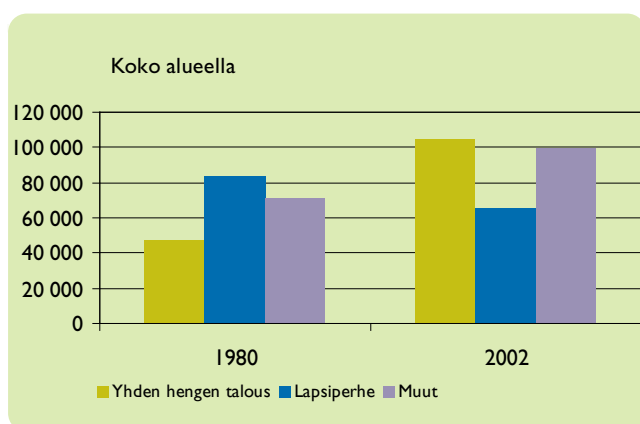
Valtakunnallisista alueiden käytön tavoitteista johtuu kaavoitukselle seuraavia tarpeita:

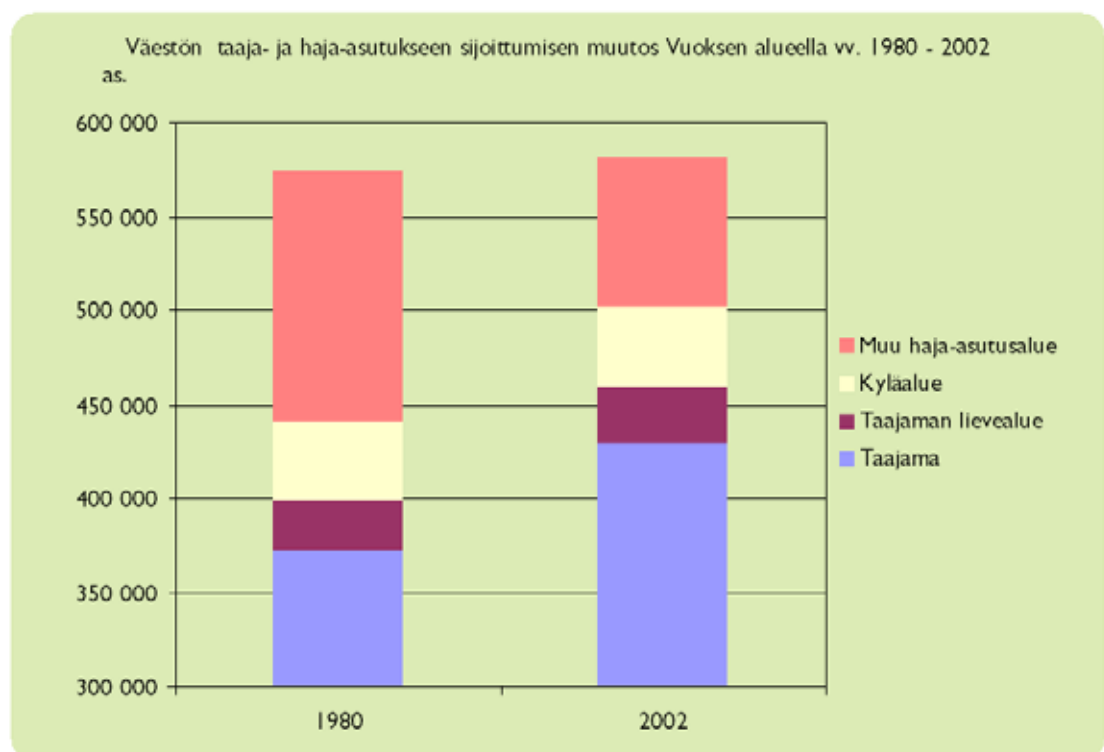
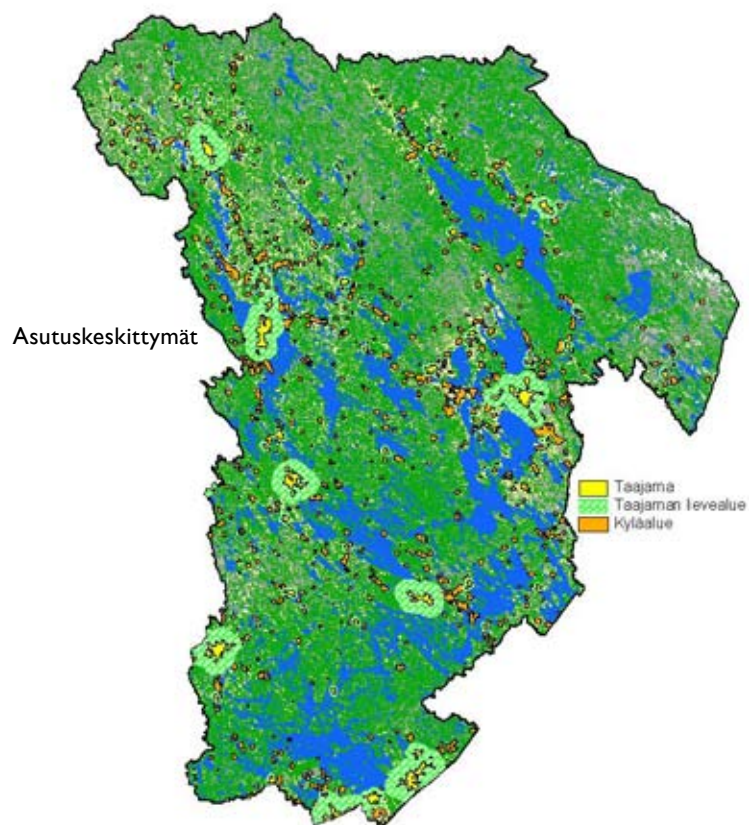
- erityispiirteiden tunnistaminen kaava-alueella
- alueiden käytön sopeuttaminen mahdollisimman tasapainoisesti luonnon ja kulttuuriperinnön arvot säilyttäen
- luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisen kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilyminen eheänä.

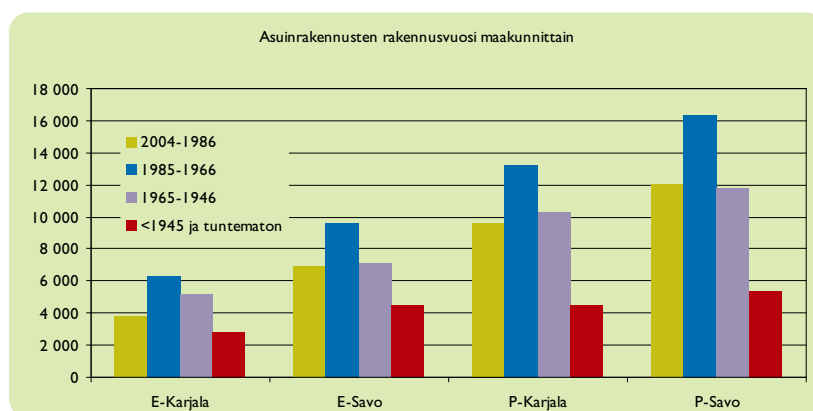
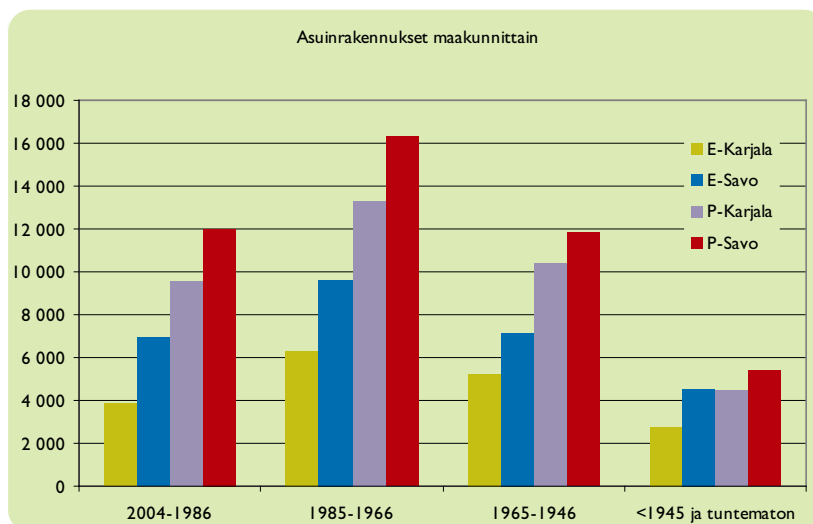

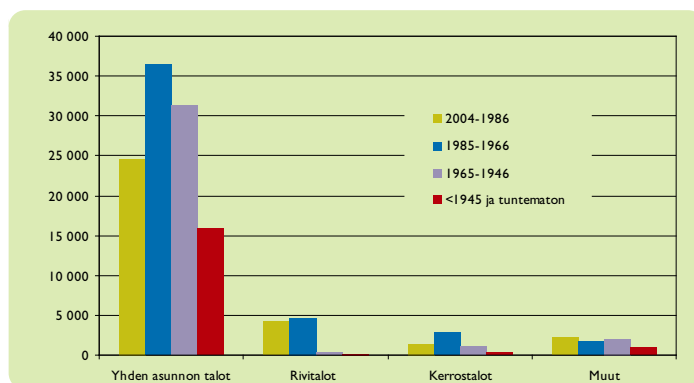
Asuntokuntien muutos

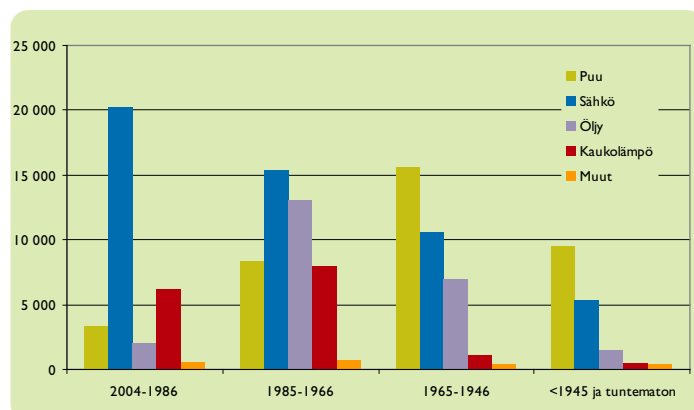

Vakituiseen asu-
miseen valmistu-
neet asuinraken-
nukset Vuoksen
alueella rakennus-
tyypin mukaan

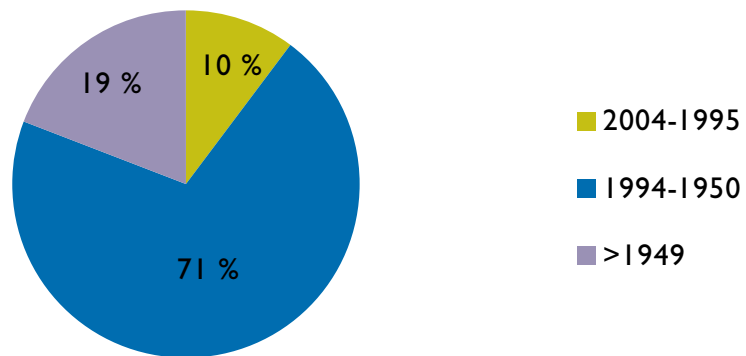

Vakituiseen asu-
miseen valmis-
tuneet asuin-
rakennukset
Vuoksen alueella
lämmitysmuodon
mukaan

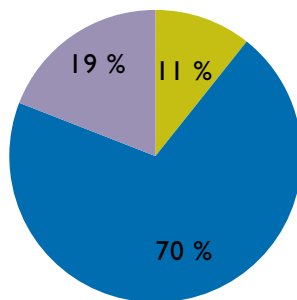

Vapaa-ajan asuinrakennusten rakennusvuosi maakunnittain

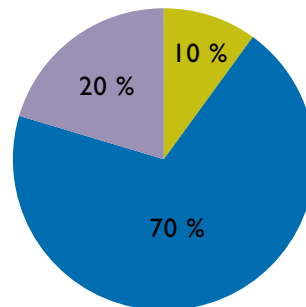
Vuoksen alue

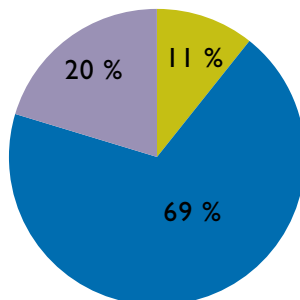
Pohjois-Savo

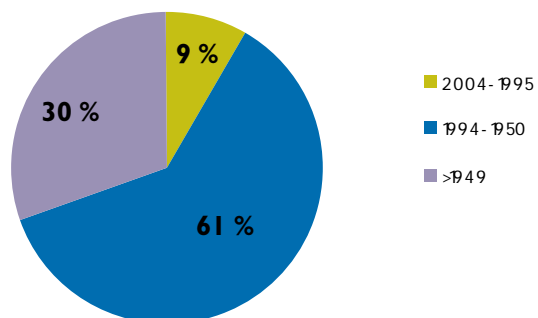
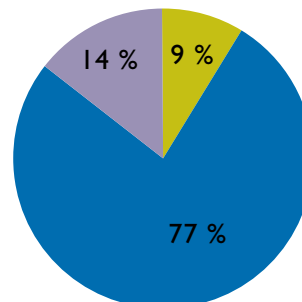
Etelä-Savo

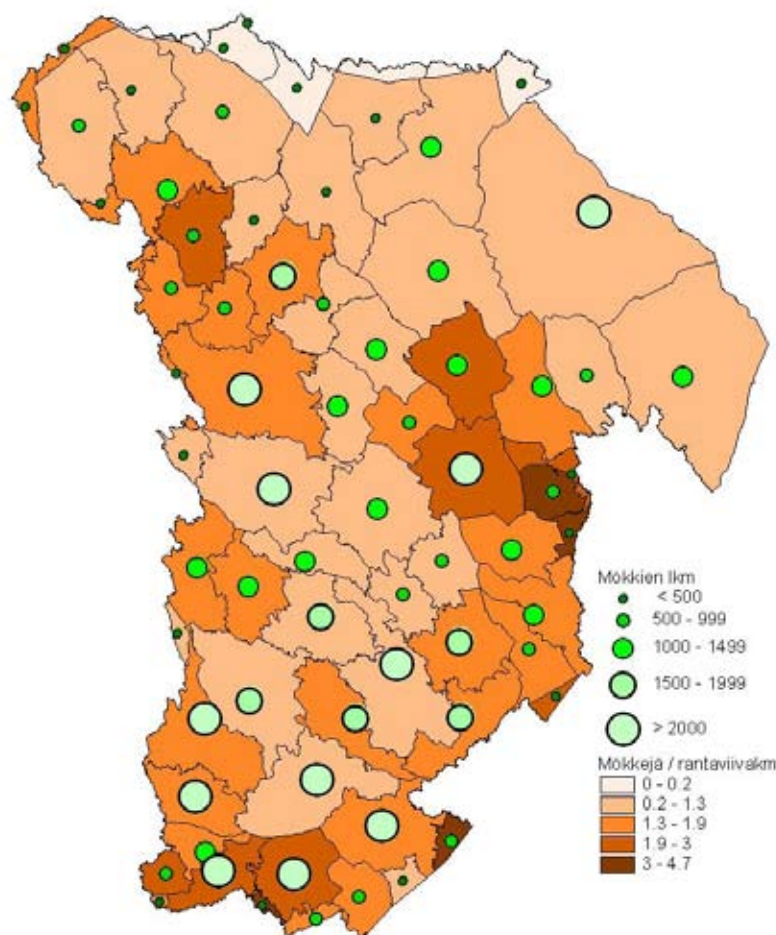
Pohjois-Karjala

Etelä-Karjala

Kesämökkit kunnittain

Vuoksen vesistöalueella ohjataan	että järviluonnon erityispiirteet säilyvät	että maiseman erityispiirteet säilyvät	että kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät
matkailua siten,	-harvinaiset lajit ja niiden elinpiirit (mm. norppa, taiga- ja kaskilajit) -vesistöjen hyvä tila	-positiiviset mielikuvat järvimaisemasta, itäsuomalainen järvimaisema kansallismaisemana tunnettu, suomalaisuuden tavaramerkki -geologiset harvinaisuudet, ovat esillä kansallispuistoissa ja järviluonnossa	
vesistöjen virkistyskäyttöä siten, 1. suojelualueet 2. virkistysalueet 3. vapaa-alueet	-taigalajit ja niiden elinympäristöt	-vuodenaikojen vaihtelu, esim. tulvan luonne - vain vähän käytetty mahdollisuus -melojan maisema -pysynyt luonteeltaan samana asutuksen alkua ajoista asti	-perinteisen teollisuuden jäänteet rannoilla -vedenalainen kulttuuriperintö
vesiliikennettä siten, 1. tavaraliikenne 2. henkilölaivaliikenne 3. virkistysveneily 4. melontaa		* runsaasti vaihteleva, erilaisten järvien, virtaavien vesien ja selkävesien muodostama reitti ja kokonaisuus	-perinteiset satamat ja laituri-paikat, laivaväylät ja vanhat kanavat -sisävesilaivasto -viitat ja hylät -säilyneet uiton rakenteet
rakentamista siten, 1. taajamat 2. pysyvä haja-asutus 3. loma-asuminen	-rantamuotojen moninaisuus edellyttää eri muodoille (silokallio, kivikko, hietikko, suorannat, kulttuurirannat) erilaisia rakentamisen sijoitustapoja ja mitoituksia -vesistöjen karuus -rantatöyräät ja muinaisrannat jäänteinä muinaisesta Saimaasta -kalliot ja harjut -saimaannorpan ja muitten relikti-eläinten ja reliktikasvien elinympäristöt ja kantojen säilymisen edellytykset -taigalajit ja niiden elinympäristöt	-geologiseen historiaan sisältyvät piirteet -itäsuomalaisen järvimaiseman edustavuus -rantaviivan, luonnontilaisen ja vapaan rannan runsas määrä -vesistöjen ja viljelysten tuoma maiseman avoimuus	-veskansan rakentamisen tavat -asutuskeskittymien sijainti veden äärellä -perinteisen rakentamisen ja maankäytön traditiot (mm. mäki-asutus ja pihamuodot, lähimateri-aalit ja vaikutteiden muuntelu) -järviruukkien jäänteet ja niiden perinteiden jatkajat, savupiiput veden äärellä -huvilakulttuurin polvet (I.-3.) -merkittävien historiallisten vaihteiden ja itäisten kulttuuripiirteitten jäljet -historiallisesti ja kulttuurisesti kerroksellisen rakentamisen -harvan asutustavan tyyppi (esim. yksi talo/mäki)
muuta maankäyttöä siten,		-rantojen suojavyöhykkeiden ja avoimuuden ristiriita - ratkaistava -äänimaisema - hiljaisuus -havumetsä järvimaiseman osana	-kaskikulttuurin perinteet ja jäänteet (puulajisuhteet, kaskikasvit, perinnebiotoopit, kivisyys, nimistö) -muut perinteisten maa- ja metsätalouden perinteet ja ilmentymät (niittytalouden jäljet, järvenlaskut) -erittäin harva asutustapa -pitkäikäiset elinkeinot (kalastus, metsätalous)

Järviluonnon erityispiirteiden säilyminen

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleistavoitteena on, että alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä. Maakuntakaavoituksessa on otettava huomioon vesi- ja rantaluonnon suojelun tai virkistyskäytön kannalta erityistä suojelua vaativat vesistöt. Alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä sekä varmistetaan, että valtakunnallisesti merkittävät luonnonperinnön arvot säilyvät. Kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset on otettava huomioon.

Vuoksen vesistöalueen erityispiirteet liittyvät vapaan rantaviivan runsauteen, jonka myötä luonnontilaisia ja vapaita rantoja on alueella runsaasti. Alueen ranta-tyyppien erityispiirteitä ovat silokallio- kivikko-, hietikko-, suo- ja kulttuurirannat eri vaiheiden muinaisrantoineen. Varsinkin Saimaan altaan alueella rantojen valitsevana piirteenä on jyrkkä kallioisuus. Saimaan norppa on alueen merkittävin reliktieläin ja sen elinympäristöjen säilyttäminen vaikuttaa huomattavasti rakentamisen ohjaamiseen. Alueen erikoisuudet, saimaanlohi, saimaannieriä, härkäsimppu, muut reliktilajit sekä uhanalaiset ranta- ja vesikasvit, ovat myös huomioon otettavia. Saimaan vesistön veden laatu on hyvä. Veden karuus ja äänimaiseman hiljaisuus ovat säilytettäviä erityispiirteitä. Jotkut erityispiirteet, kuten muinaismetsät, ovat selvitettäviä ominaisuuksia.

Järviluonnon erityisiä kohteita säilytetään luonnonsuojelun keinoin: ohjelmilla ja eri laeilla, mm. luonnonsuojelulaila ja -asetuksella. Kaavoituksessa osoitetaan suojeltuja ja suojeltaviksi tarkoitettuja alueita ja niiden suojavyöhykkeitä. Järviluonnon erityispiirteitä säilytetään kaavoituksessa myös rakentamattomiksi jäävillä alueilla ja erityispiirteitä säilyttävillä määräyksillä. Suojelua ja säilyttämistä toteutetaan myös ohjelmatyössä ja tukipolitiikassa. Vesistön ominaisuuksien kokonaistarkastelu tehdään vesipuitedirektiivin toteuttamisen yhteydessä.

Maiseman erityispiirteiden säilyminen

Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema-alueet ja -kohteet.

Nykypäivän maiseman piirteet ovat tulosta monista luonnonhistoriallisen kehityksen vaiheista. Edellä esitetyt piirteet liittyvät perinteisiin asutuksen sijoittumisalueisiin, järviin, metsään, geologiseen maisemaan ja äänimaisemaan. Maisematutkimuksia on Vuoksen vesistön alueella tehty vähän, siksi alueiden käytön suunnittelua varten on odotettavissa selvitettävää.

Maiseman piirteiden säilyttämisessä kiinnitetään huomiota hitaisiin ja hallittuihin muutoksiin pitkäaikaisissa maiseman prosesseissa ja maiseman erityisiin kohtiin, kuten solmukohtiin ja näkymiin. Maisemansuojelua toteutetaan kaavoissa ja rauhoituspäätöksillä, Punkaharjun kansallismaiseman säilyttämisestä on oma laki, ja jotkut maisemien yksittäiset osat ovat luonnonsuojelulain, luonnonsuojeluasetuksen tai muinaismuistolain rauhoittamia. Maisemansuojelua toteutetaan hoito-ohjelmilla ja erilaisilla käytännön ohjaustoimilla.

Kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyminen

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleistavoitteena on, että elinympäristön viihtyisyyttä edistetään kiinnittämällä huomiota rakennetun ympäristön ajalliseen kerroksellisuuteen sekä korkeatasoiisiin, alueiden omaleimaisuutta vahvistaviin, maisemakuvaan sopeutuviin ja mittakaavaltaan ihmisläheisiin rakennettuihin ympäristöihin. Kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä edistetään.

Erityisesti alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperinnön arvot säilyvät. Alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuriperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina ja valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovellettava niiden historialliseen kehitykseen. Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperintö-alueet ja -kohteet.

Vuoksen alueella on kulttuuriperintöä pitkältä ajalta ja monista kulttuurin kehitysvaiheista. Usein ovat luonto ja kulttuuri yhdistyneet Vuoksen alueella ja luonnon alueita on hyödynnetty liikkumista, asumista ja elinkeinoja varten. Kulttuuriperinnön erityispiirteet liittyvät maa- ja vesialueille, luonnon- ja kulttuuriympäristöön, jopa henkiseen ilmapiiiriin ja toimintatapoihin alueella. Ympäristön erityispiirteisiin kuuluvat eri aikojen vesillä liikkumisen reitit ja paikat, asuminen ja toimiminen veden äärellä. Alueelle ominaiset asutusmuodot ovat pitkäaikaisen asumiskulttuurin kehityksen tuloksia. Myös talouden perinteissä on monia liittymäkohtia itse vesistöön, sen reitteihin ja rantoihin.

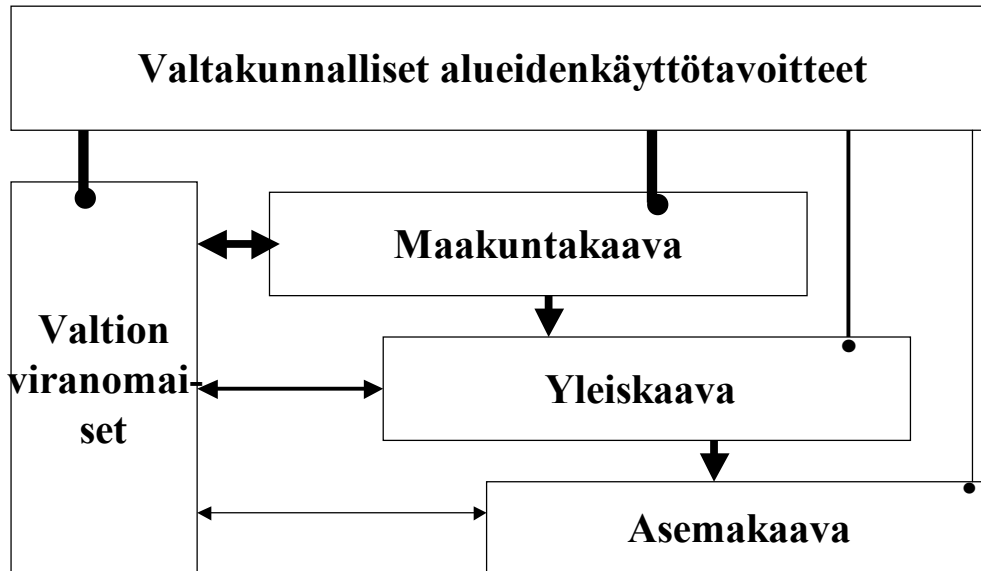
Oman erityisen osansa kulttuuriperintöä muodostaa vedenalainen kulttuuriperintö, josta tietoa on toistaiseksi vain vähän, koska sen systemaattinen inventointi puuttuu kokonaan. Vedenalaisia muinaisjäännöksiä ovat sellaiset laivojen ja veneiden hylät ja hyllyn osat, joiden voidaan olettaa uponneen yli sata vuotta sitten sekä muut vanhat ihmisen toiminnan vedenalaiset jäänteet ja ihmisen tekemät vedenalaiset rakenteet. Vuoksen alueelta tunnetaan vedenalaisia muinaisjäännöksiä vain satunnaisesti. Koska alueella on paljon liikenneväylinä käytettyjä järviä ja jokia, on todennäköistä, että vedenalaisia muinaisjäännöksiä on huomattavasti nykyisin tunnettua enemmän.

Vuoksen vesistö on ainoa alue Suomessa, jossa tiedetään olevan veden alle jääneitä kivikautisia asuinpaikkoja. Puolustusvarustuksiin liittyy paikoitellen myös vedenalaisia rakenteita. Kalliomaalaukset sijaitsevat vesien rannoilla ja niiden yhteydessä tiedetään olevan muinaisesineitä myös veden alla. Vesitiet ovat olleet elintärkeää liikkumisväylä – Vuoksen alueen halki kulkivat vesireitit Laatokalta Pohjanlahden suuntaan sekä vesireitit pohjois-etelä –suuntaan. Vuoksen järvien lahtiin tiedetään yleisesti jätetyn mm. perinteiseen teollisuuteen liittyviä tavarankuljetuksessa käytettyjä aluksia niiden käyttöajan jälkeen.

Kulttuuriperinnön säilymiselle on eri teitä. Traditiot ja muu näkymätön perintö siirtyy sukupolvelta toiselle tai, jos siirtyminen katkeaa, traditio kuolee. Näkyvän kulttuuriperinnön säilyttämiseksi on kaavoituksessa ja lainsäädännössä erilaisia keinoja. Niistä merkittävimpiä ovat Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti kaavoituksessa suojeltaviksi, säilytettäväiksi ja varjeltaviksi osoitettavat kohteet ja alueet. Osa kulttuuriperinnöstä suojellaan muinaismuistolailalla, kirkkolailla, rakennussuojelulailalla, erityislailalla tai asetuksilla. Säilymistä edistetään eri toimijoiden tukitoimilla, esim. ohjauksella ja neuvonnalla, tukipolitiikalla, tai laajojen alueiden ja yksittäisten kohteiden hoitosuunnitelmilla ja -ohjelmilla. Yhteiskuntapolitiikka ja elinkeinopolitiikka, esim. aluepolitiikka, vaikuttaa kulttuuriperinnön säilymiseen erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Säilyttäminen ei ole mahdollista, jos ei kulttuuriperintöä tunnusteta tai selvitetä. Maankäytön ja vesistönkäytön suunnittelu edellyttää tällä alueella aina kulttuuriperinnön eri puolien ja piirteiden tunnistamista ja tarvittaessa selvittämistä, jo suunnittelun valmisteluvaiheessa.

4. Erityistavoitteen toteuttaminen

Siitä, mistä valtakunnallisten alueiden käyttötavoitteiden huomioon ottamisessa on kysymys, on laadittu seuraavat opaskirjat ja -kirjeet:

- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000, Opas 5, s. 55. ISBN 951-731-244-X (PDF), URN:ISBN:9513734056. Julkaisu on saatavissa myös painetussa muodossa (ISBN 951-37-3405-6). Sisältää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ohella selostuksen tavoitteiden oikeusperustasta ja oikeusvaikutuksista, suhteesta muuhun lainsäädäntöön, tavoitteiden toteuttamisesta ja valmistelusta sekä yhteenvedon vaikutuksista.
- Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden soveltaminen kaavoituksessa. Laat. Timo Turunen. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 9. s. 52. ISBN 951-731-248-2 (PDF), URN:ISBN:9513739457. Julkaisu on saatavissa myös painetussa muodossa (ISBN 951-37-3945-7). Oppaan tarkoituksena on selkeyttää ja tarkentaa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden soveltamista kaavoituksessa. Opas on tarkoitettu ensisijaisesti maakuntien liitoille ja kunnille. Sen tarkoituksena on myös yhtenäistää valtion ympäristöhallinnon kaavaohjausta maan eri osissa. Lisäksi opas palvelee muita kaavoitukseen osallistuvia, kuten valtion viranomaisia, järjestöjä ja asukkaita.
- Valtioneuvoston selonteko VNS 2/2000 vp. s. 116. ISBN 951-731-253-9 (PDF). Julkaisu on saatavissa myös painetussa muodossa (ISBN 951-731-221-0). Selonteon tarkoituksena oli välittää eduskunnalle tietoa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden perusteista, merkityksestä ja alustavasta sisällöstä, jotta eduskunta voi ottaa kantaa tavoitteisiin. Lisäksi selontekoon on koottu taustatietoja alueidenkäyttöön liittyvistä ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

- Valtion viranomaiset valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttajina. Laat. Jari Paldanius ja Lasse Tallskog. Suomen ympäristö 642, Alueiden käyttö, s. 56. ISBN 952-11-1454-1 (PDF), URN:ISBN:9521114533. Julkaisu on saatavissa myös painetussa muodossa (ISBN 952-11-1453-3). Tähän loppuraporttiin on koottu keskeiset tulokset selvityshankkeesta, jonka tavoitteena on tukea valtion viranomaisten toimintaa tavoitteiden toteuttajina.
- Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen huomioon ottamisesta kaavoituksessa ja lupamenettelyssä. Muistio ja kirje 25.10.2005. Ympäristöministeriö, Museovirasto ja Suomen Kuntaliitto ovat laatineet muistion, jonka tarkoituksena on selkeyttää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamista valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen osalta. Muistiassa käsitellään muun muassa näiden oikeudellista asemaa sekä merkitystä alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana. Muistio on suunnattu kuntien kaavoitustoi-melle ja rakennusvalvonnalle, maakuntien liitoille, alueellisille ympäristö-keskuksille ja maakuntamuseoille.

Maakuntakaavassa

Maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:n mukaan on maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa otettava huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistettävä niiden toteutumista. Maakuntakaavassa on otettava huomioon sekä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleistavoitteet että erityistavoitteet (MRL 28 §). Huomattava osa tavoitteista sitoo kuntakaavoitusta maakuntakaavan ohjausvaikutuksen kautta. Paitsi maakuntakaavassa on tavoitteet otettava huomioon myös maakuntasuunnitelmassa ja maakuntaohjelmassa. Maankäyttö- ja rakennuslain tarkoituksena onkin, että maakuntakaavalla konkretisoidaan valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja sovitetaan ne yhteen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa.

Maakuntakaava laaditaan seitsemässä vaiheessa: aloitus- ja tavoitevaiheissa laaditaan osallistumis- ja arviointisuunnitelma sekä asetetaan kaavan laadinnan tavoitteet, laadintavaiheessa tehdään kaavaselvityksiä ja kaavaluonnos, sekä laaditaan niiden perusteella eri osapuolia kuullen maakunnan liiton ehdottama kaavaehdotus, joka hyväksytään maakuntavaltuustossa. Vahvistamisvaiheessa kaavaehdotus vahvistetaan ympäristöministeriössä. Kaavan saatua lainvoiman seurataan sen toteutumista (seurantavaihe). Osapuolia kuullaan kaikissa vaiheissa. Myös kaavan vaikutuksia arvioidaan kaikissa vaiheissa.

Vuoksen alueen erityispiirteiden huomioon ottamista maakuntakaavan laadinnan eri vaiheissa on havainnollistettu taulukossa ”Vuoksen vesistöalueen erityispiirteiden huomioon ottaminen maakuntakaavan laatimisprosessissa” (liite 4).

Jo osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa kerrotaan valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista ja esitetään se, miten niitä tullaan käsittelemään maakuntakaavassa. Esimerkiksi, miten turvataan kaavalle riittävät selvitykset, tarvitseeko tehdä erillisiä selvityksiä tai miten tavoitteet näkyvät nykyisissä suunnitelmissa. Aloitus- ja tavoitevaiheessa kootaan kaikki kaavan laadinnassa tarvittava tausta-aineisto, niihin kuuluvat mm. muiden viranomaisten tekemät suunnitelmat ja selvitykset. Myös maakuntasuunnitelman ja ohjelman tavoitteet huomioidaan. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa täydentääkin usein yksityiskohtaisempi työohjelma, jossa voidaan tarkastella vaikka aluevarauskohtaisesti selvitys- ja täydennystarpeita.

Laadintavaihe on kaavan lopputuloksen kannalta tärkein vaihe. Liitteen 4 taulukossa havainnollistetaan sitä, miten Vuoksen vesistöalueen luonnon, maiseman ja

kulttuuriperinnön erityispiirteet tulisi ottaa huomioon matkailun, virkistyskäytön, vesiliikenteen ja muun rakentamisen suunnittelussa. Maakuntakaavan tehtävä on sovittaa yhteen tehdyt suunnitelmat, hankkeet ja toiveet reunaehdot huomioon ottaen. Yhteensovitus koskee sekä rajoituksia että eri aluevaraustyyppisiä. Tehdyistä suunnitelmista ja selvityksistä tehdään synteesi ja vedetään johtopäätökset, ei niinkään tehdä uusia selvityksiä. Keinona synteeseille voidaan käyttää esim. erilaisten maankäyttöä ohjaavien vyöhykkeiden ja käytävien luominen. Mikäli olemassa olevassa aineistossa todetaan puutteita, voidaan tehdä johtopäätöksiä inventointitarpeesta ja resurssitarpeista ja ohjelmoida inventointeja.

Etelä-Karjalan liitossa tehty Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueselvitys on hyvä esimerkki siitä, miten Vuoksen vesistön arvoja voidaan koota, selvittää ja käsitellä maakuntakaavatasolla.

Esimerkki 1

Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueselvitys

Selvityksen tausta

Suur-Saimaan kansallispuiston perustamismahdollisuuksista käytiin neuvotteluja Ympäristöministeriön ja Metsähallituksen virkamiesten kanssa. Näköpiirissä ei ollut mahdollisuutta Suur-Saimaan kansallispuiston perustamiseen. Keskusteluissa nostettiin kuitenkin esille ajatus kehittää Suur-Saimaan alueen luonnon suojelua ja virkistyskäytön yhteensovittamista muilla tavoin ja siten kohottaa tietoisuutta alueen luonnonarvojen ja virkistyskäytön merkityksestä myös alueen ulkopuolella.

Maailmanlaajuisesti ainutlaatuisena vesistöalueena Saimaa on merkittävä luonnonvara. Samalla, kun alue tulee säilyttää luonto- ja kulttuurimaisemana, se tarjoaa runsaasti elinkeinotoimintaan sekä virkistyskäyttöön liittyviä kehittämismahdollisuuksia. Suojelutarpeita ja resurssien vastuulliseen käyttöön liittyviä kehittämismahdollisuuksia tulee sovittaa yhteen.

Selvityksessä edistetään valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumista Vuoksen vesistöalueen osalta; suunnitelmalla ohjataan luontomatkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä ja vesiliikennettä sekä muita toimintoja siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet voivat säilyä tulevaisuudessakin ja Vuoksen vesistöaluetta edelleen kehittämällä koko vesistöalue voi säilyä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävänä aluekokonaisuutena.

Suunnittelualue käsittää Suur-Saimaan ja Lietveden alueet etelässä Lappeenrannasta ja Imatralla pohjoisessa aina Puumalansalmeen ja Lietveden siltaan Pistohiekan lähellä. Alue sijaitsee Imatran ja Joutsenon kaupunkien ja Taipalsaaren, Savitaipaaleen, Ruokolahden sekä Puumalan kuntien alueella Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon maakunnissa.

Tavoitteet

Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueselvityksen tavoitteena on ollut laatia suunnitelma Suur-Saimaan alueen luonnonsuojelun, virkistyskäytön, luontomatkailun ja muiden elinkeinojen yhteensovittamiseksi ja kehittämiseksi sekä edistää yhteistyötä eri toimijoiden ja sidosryhmien kesken. Toisaalta tarkoituksena on ollut nostaa tietoisuutta Saimaan luonnonarvoista ja erikoislaadusta sekä ratkaista lisääntyvän retkeilyn ja matkailun ongelmakohdat ennakolta. Vaikka alueella on voimassaolevat yleiskaavat ja suojeluohjelmat, kaavojen laatimisesta on kulunut aikaa. Saimaan alueen lisääntyvä matkailukäyttö ja elinkeinojen kehittyminen sekä kasvava vesiliikenne edellyttää alueen käytön kehittämistä lähitulevaisuudessa. Erityisenä tavoitteena

on tiedottaa laajasti Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueesta, sen eri osa-alueista ja niillä noudatettavista liikkumis- ym. ohjeista.

Taustatiedot

Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueselvitystä ja sen toteuttamissuunnitelmaa varten kerättiin runsaasti perustietoa eteläisen Saimaan keskeisimmiltä alueilta Etelä-Karjalasta ja Etelä-Savosta. Suunnittelun pohjaksi otettiin olemassa olevat seutukaavat, yleiskaavat ja eri luonnonsuojeluohjelmat ja Natura 2000 -alueet. Lähes koko alueelle on vuosien 1990-2004 aikana laadittu kunnittain rantayleiskaavoja, joiden yhteydessä on tehty varsin kattavat perusselvitykset luonnonolosuhteista, rakennetusta ympäristöstä ja vesiliikenteestä. Selvitys sisältää tietoa Saimaan syntyhistoriasta, maa- ja kallioperästä, vedenkorkeuksista ja veden laadusta, vuodenaikojen vaihteluista, luonnonarvoista ja maisemasta. Selvityksessä on käsitelty alueen historiaa; asutuksen ja elinkeinojen historiaa, matkailuhistoriaa, vesiliikenteen historiaa, teollistumisen aikaa.

Alueen käyttöön liittyvät asiat on selvitetty: nykyinen asutus, elinkeinot ja palvelut, kalastus ja ravustus, virkistys- ja veneily sekä erityisalueet. Vesi- ja maantieliikenne sekä yhteydet Saimaalle: kuinka alueelle päästään maitse, missä ovat veneenlaskupaikat, venevalkamat, venelaiturit ja satamat. Kanavat, laivaväylät, syväväylät, venereitit ja melontareitit. Myös talviaikainen liikenne, talvitiet ja moottorikelkkareitit sekä vientikuljetukset ja niistä aiheutuvat riskit on kartoitettu. Virkistysalueet, virkistysrannat, retkisatamat, rantautumispaikat, uimarannat ja potentiaaliset hiekkarannat on paikannettu kartoille. Myös alueen maanomistus suurimpien maanomistusyksikköjen osalta on selvitetty. Koko alueelta oli käytössä ajan tasalla oleva kiinteistörekisterikartta. On myös selvitetty alueen käyttöön vaikuttavat suunnitelmat ja hankkeet.

Luonnonsuojelun nykytila ja perustetut luonnonsuojelualueet, uhanalaiset eliöt, luonnonrauha-alueet on selvitetty. Luonnonsuojeluasetuksen muutos on parhaillaan käynnissä ja asetuksen uhanalaisten ja erityisesti suojeltavien lajien luettelot tulevat muuttumaan. Tilannetta seurataan ja muutokset otetaan huomioon työn jatkotoimenpiteissä.

Myös valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät kulttuurialueet ja -maisemat sekä perinnemaisemat sekä historialliset laivaväylät on kartoitettu ja otettu pohjaksi työlle.

Unescon maailmanperintöhankkeen etenemistä sekä Imatran kaupungin kansallisen kaupunkipuiston toteutumista on seurattu.

Vyöhykejako

Perusselvitystyötä käytettiin pohjana Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueen alustavan vyöhykejaon laadinnassa. Numeerista aineistoa on käytetty apuna mm. tärkeimpien luonto- ja virkistysalueiden tunnistamiseen ja niiden rajaamiseen vyöhykkeittäin.

Vyöhykejaon tarkoituksena on ohjata alueen virkistyskäyttöä kestävä kehityksen periaatteella, siten että luonnonarvoiltaan tärkeimmille alueille ei ohjattaisi tehokkaampaa toimintaa. Virkistys- ja matkailukäyttöön soveltuville alueille palveluja pyritään puolestaan lisäämään ja kehittämään. Veneily- ja retkeilyvyöhykkeille pyritään ohjaamaan veneily- ja rantautumispalveluja ja laitureita. Tavoitteena on, että toimintojen sijoittelussa harkitaan tarkasti niiden sopivuus ympäristöön ja samalla huolehditaan, että alueen arvokas luonto säilyttää houkuttavuutensa.

Vyöhykkeet nimettiin ominaisuuksiensa mukaan: merkittävät luonto-alueet, arvokkaat harjuaalueet, virkistys- ja matkailualueet, kulttuurimaisema-alueet sekä veneily- ja retkeilyalueet. Vyöhykekohtaisesti laadittiin alustavat ohjeet luonto- ja virkistysalueella liikkuville.

Vyöhykkeistämisen lisäksi muita alueellisia tavoitteita olivat:

- pääopastuskeskuksen perustaminen
- informaatiopisteiden sijoittaminen useisiin kohteisiin
- osoitetut retkeily ja melontareitit
- ehdotus ohjeiksi luonto- ja virkistysalueella liikkuville
- toteutuneiden hankkeiden ja tutkimusten että käynnissä olevien hankkeiden ja tutkimusten hyödyntäminen.

Lisäksi selvityksessä on tehty ehdotukset

- lyhyen aikavälin jatkotoimenpiteiksi (2005-2008)
- esitys Suur-Saimaan palvelujen kehittämiseksi pidemmällä aikavälillä (2005-2015)
- esitys alueen matkailupalvelujen kehittämisestä.

Vaikutusten arviointi

Suunnitelman vaikutuksia on arvioitu seuraavasti: oikeudelliset vaikutukset, vaikutukset luontoon ja luonnon monimuotoisuuteen, luonnonsuojelualueiden toteutuminen, vaikutukset Natura-2000 verkostoon, lisääntyvä luonto- ja vesimatkailu, vaikutukset maisemaan ja kulttuuriperintöön sekä luonnonvarojen hyödyntämiseen, vaikutukset ihmisten viihtyvyyteen ja elinoloihin, vaikutukset yhdyskunta- ja aluerakenteeseen sekä palveluihin sekä muut mahdolliset vaikutukset.

Toteutumisen seuranta

Alueen toteuttamiseksi tähtäävät tehtävät tulee kirjata ja ehdotetuille tehtäville tulee määritellä vastuutaho. Jotta eri toimenpiteille voidaan nimetä vastuutahot, tulee neuvotella ao. tahojen kanssa.

Aiesopimus

On ehdotettu mahdollisen aiesopimuksen tekemistä. Aiesopimusmenettelyn tavoitteena on edistää yhteistyötahojen koordinaatiota Suur-Saimaan luonto- ja virkistysaluesuunnitelman toteutuksessa ja yhteisesti sovittujen tavoitteiden saavuttamisessa.

Organisaatiot ja Suur-Saimaan luonto- ja virkistysalueeseen liittyvät yhteistyötahot

Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiöllä sekä Saimaan virkistysalueyhdistyksellä sekä niiden toiminnan kehittämisellä on merkittävä rooli Suur-Saimaan virkistys- ja luontomatkailun kehittämisessä ja opastuksessa. Luonto- ja virkistysalueen toteuttamiseksi tarvitaan lisäksi useita yhteistyötahoja sekä monipuolista yhteistyötä ja paneutumista asiaan.

Matkailun alueorganisaatiot SELMA, KEHY, FinFun Oy (Mikkelin seudun matkailu), Matkailuyritykset, TE-keskukset, Ympäristökeskukset, Metsähallitus, kunnat, Etelä-Karjalan liitto ja Etelä-Savon Maakuntaliitto, Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiö, Saimaan virkistysalueyhdistys, Etelä-Karjala OY/Tietomaakunta, Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu, Etelä-Karjalan museo, Etelä-Karjalan instituutti, Proagria, Etelä-Karjala Proagria, Etelä-Karjalan kalatalouskeskus, Suur-Saimaan kalastusalue, Etelä-Karjalan ammattikalastajain seura ry, Saimaan matkailu ry, Järvi-Suomen merenkulkupiiri, Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon luonnonsuojelupiirit, Pidä saaristo siistinä ry, Matkailualan verkostoyliopisto, Suomen Veneilyliitto.

Alustavat jatkotoimenpiteet

- Jatkotoimenpiteissä tulee ottaa huomioon Saimaa.fi –hankekokonaisuuden sekä Saimaan alueiden välisen yhteistyön tarjoamaa lisäarvoa matkailu-, kulttuuri- ja vapaa-ajanviettoon liittyvässä markkinoinnissa, viestinnässä ja liiketoiminnassa.

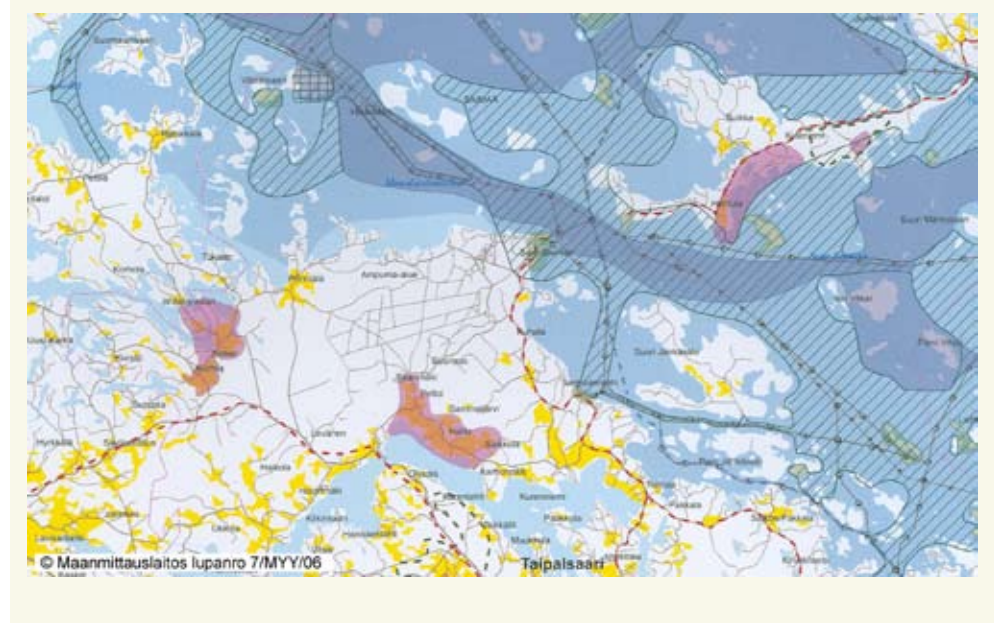
Liite 1. Valtakunnalliset suojeluohjelmat ja NATURA 2000-alueet Liite 2. Perustetut suojelualueet Liite 3. Lintuluodot ja uhanalaiset lajit Liite 4. Perustetut virkistysalueet Liite 5. Seutukaavavaraukset Liite 6. Yleiskaavavaraukset Liite 7. Yleiskaavojen luontoselvitysten rajauksia Liite 8. Yleiskaavojen veneilyyn ja retkeilyyn liittyviä varauksia Liite 9. Yleiskaavojen erityisten luonnonarvojen alueet Liite 10 Suur-Saimaan alueen palvelut/matkailuyritykset karttaesityksenä

- 10.1 Suurehkot majoitusyritykset
- 10.2 Majoitus/vuokramökkipalvelut oheispalveluineen
- 10.3 Ohjelmapalvelut
- 10.4 Luonto- ja kulttuurinähtävyydet
- 10.5 Vieras- ja palvelusatamat sekä vieraslaiturit
- 10.6 Luonnon- ja retkisatamat
- 10.7 Kalastuspalvelut
- 10.8 Muut merkittävät palvelut
- 10.9 Talviaikaiset palvelut

Liite 12. Saimaan veden laatu

Lisäksi ovat liitteet

- 14. Pihlajaveden luontomatkailun kehittäminen
- Liite 15. Olemassa olevia luontomatkailun ohjeistuksia
- Liite 16. Jokamiehen oikeudet

Kuntakaavojen laatimisen yhteydessä voidaan joutua tekemään yksityiskohtaisempia inventointeja kuin maakuntakaavassa. Yleispiirteinen maakuntakaava siirtää tässä suhteessa vastuuta kuntakaavoitukselle. Niukimmillaan on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tulkinta ollut maakuntakaavassa sellainen, että todetaan suunnittelutarve tai arvot ja annetaan ohje siitä, miten ne tulee ottaa huomioon ja selvittää kuntakaavoissa. Tällainen esimerkki on Pohjois-Karjalan ensimmäinen maakuntakaava, jossa Vuoksen vesistöalueen erityisarvoja ei ole lähdetty tunnistamaan, vaan alue on esitetty ylimaakunnallisena kehittämisvyöhykkeenä, jolle on annettu kehittämissuositus.

Esimerkki 2

Pohjois-Karjalan maakuntakaavaehdotus

Ote selostuksesta

1.1.1.1 Vuoksen vesistöalue

Vuoksen vesistö on laaja kokonaisuus, joka on huomioitu valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa kohdistamalla siihen tavoitteita järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyttämiseksi. Vuoksen alueeseen liittyviä maiseman erityispiirteitä ovat mm. rantaviivan runsaus, luonnontilaiset vapaat rannat, maiseman avoimuus ja erityiset maisema-aluekokonaisuudet, järviluonnon erityispiirteitä ovat mm. Saimaan norppa, Saimaan lohi, puhdas vesi, luonnon vuoret, rantatöyräät sekä vesistön karuus ja kulttuuriperintöön liittyviä erityispiirteitä ovat mm. asutus veden äärellä, rantaviljelmät, kalastuspaikat, uitto, vesiliikenne, satamat ja kanavat, teollisuus sekä huvilakulttuuri. Saimaan syväväylät ja –satamat kuuluvat kokonaisuutena yleiseurooppalaiseen TEN –verkkoon. Alue on elinkeinotoimintojen ohella tärkeä vapaa-ajan ja virkistykseen kohdealue, johon liittyy paljon suojelullisia arvoja. Sisävesialueena sen erikoisuuksia ovat Saimaan norppa, aluksilla tapahtuva tavaraliikenne ja puutavaran uitto. Vesistöstä on syväväyläyhteys Saimaan kanavan kautta Itämerelle. Saimaan alueen alusliikenteen jatkumisen ja liikenteen edelleen kehittämisen kannalta on tärkeää turvata meritieyhteyden säilyminen ja kehittäminen se ympärivuotista vesiliikennettä palvelevaksi.

Vesimatkailua ja veneilyä palvelevan palveluverkoston luominen edellyttävät alueen tarkastelua kokonaisuutena tarkoituksenmukaisen verkoston luomiseksi. Suomalaisen järviluonnon ja siihen liittyvän matkailun kansainväliseen markkinointiin ja verkostoitumiseen tähtäävä Lakeland Finland-hanke luo edellytyksiä koko Saimaan alueen matkailun kehittämiselle. Saimaan-Koli alue on ollut esillä geologisista ja kulttuurisista perusteista esitettäväksi yhdeksi maailmanperintökohteeksi Suomessa. Pohjois-Karjalan osalta se voisi koskea Kolin kansallispuiston aluetta ja Kolvananuoroa. Vuoksen alue on suosittua loma-asutusaluetta ja siihen liittyy Saimaan norpan ja rantaluonnon suojelun tarpeita, jotka edellyttävät myös koko aluetta koskevaan yhteistyötä.

Suunnittelu- ja varausperiaatteet

Maakuntakaavassa on esitetty ylimaakunnallisena kehittämisvyöhykkeenä Vuoksen vesistön alue. Alue kuvaa ylimaakunnallista yhteistyöaluetta, johon liittyy alueidenkäytöllistä ja toiminnallista yhteistyötä. Tarkoituksena on, että alueelle luodaan yhteistyössä maakäytölliset edellytykset elinkeinotoimintojen, virkistyskäytön ja vesiliikenteen kehittämiselle ja rantarakentamiselle, missä otetaan huomioon vesistöalueeseen liittyvät erityiset järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön ominais-

piirteet. Siihen sisältyviä keskeisiä maankäytön suunnittelukohteita ovat loma- ja pysyvän asutuksen määrä ja sijoittamisperiaatteet, matkailukohteet ja –palvelut ja niiden sijoittamisperiaatteet, alus- ja veneliikenteen väylät, satamat ja palvelut, virkistysaluekokonaisuudet, arvokkaat maisemat, kulttuuri ja järviluontokokonaisuuksien selvittäminen ja osittaminen sekä Saimaan norpan elinolosuhteiden turvaaminen.

Kehittämissuositus

Vuoksen vesistöaluetta tulee kehittää monipuolisena asumisen, elinkeinotoiminnan, vapaa-ajan ja vesiliikenteen alueena, jonka käytössä tulee ottaa huomioon alueen erityiset rantaluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön ominaispiirteet ja Saimaan norpan elinolosuhteiden säilyminen. Alusliikenteelle tulee luoda ympärivuotiset alusliikenteen olosuhteet. Elinkeinotoiminnan, pysyvän ja vapaa-ajanasutuksen tulee tukea yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja maaseutualueiden kyläasutusta. Kaikessa toiminnassa tulee ottaa huomioon vesistöön kohdistuvan jätevesikuormituksen vähentäminen.

Maakuntakaavoitus ja aluekehittämistyö integroidaan toisiinsa maakunnittain. Maakuntasuunnitelmassa voidaan antaa yleisiä maankäytön suunnitteluohjeita, esittää maakunnan aluerakennevaihtoehtoja ja ottaa kantaa suunnitteluprosesseihin. Maakuntaohjelmassa voidaan esittää suunnitteluprosessien käynnistämiseen liittyvät hankkeet ja niiden ohjelmointi. Suunnitellun kehityksen ja strategioiden vaatima maankäyttö ja infrastruktuuri esitetään maakuntakaavoissa. Kaikkien maakunnan suunnitteluasiakirjojen, maakuntasuunnitelman, maakuntaohjelman ja maakuntakaavan, tavoitteitten tulisi olla yhteneviä tai ainakin toisiaan tukevia.

Ympäristövaikutuksia arvioidaan koko maakuntakaavaprosessin ajan. Arvioinnissa tarkastellaan erilaisia kaavavaihtoehtoja, arvioidaan yksittäisten aluevaraustyyppien vaikutuksia sekä kaavan kokonaisvaikutuksia. Tulevaa maankäyttöä verrataan olemassa olevaan tilanteeseen, usein voimassa olevaan seutukaavaan. Seutukaavat ovat olleet Vuoksen vesistöalueella maakuntakaavaa yksityiskohtaisempia, joiltakin osin lähes yleiskaavatasoisia. Tämä on näkynyt mm. erilaisten luonnon- ja kulttuuriympäristön sekä virkistyskäytön aluevarausten runsautena. Yleispiirteisen maakuntakaavan korvatussa yksityiskohtaiset seutukaavat on vaarana, että osa Vuoksen vesistöalueen arvokohteista jää vaille kaavasuoja, ellei niitä huomioida kuntakaavoissa. Vuoksen alueen erityispiirteisiin liittyvien kohteiden tunnistaminen ja niiden merkityksen ymmärtäminen osana kokonaisuutta onkin ensisijaisen tärkeää myös maakuntakaavatasolla. Vaikutusten arviointiin kuuluu myös vaikutusten seurannan järjestäminen, silloin arvioidaan olivatko vaikutukset sellaisia kuin oli ajateltu.

Maakuntakaavan ohjaus Vuoksen alueella tarkoittaa, että

- valtion ympäristöhallinnon tehtävänä kaavoituksen ohjauksessa on neuvottelumenettelyin ja asiantuntija-avun myötä varmistaa ja edesauttaa, että valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet otetaan huomioon ja että niiden toteutumista edistetään.
- ympäristöministeriö edistää, ohjaa ja valvoo maakuntakaavoitusta ja vahvistaa maakuntakaavat. Tämä tapahtuu kiinteässä yhteistyössä alueellisten ympäristökeskusten kanssa, joiden alueellinen asiantuntijarooli korostuu varsinkin Vuoksen tavoitteiden osalta.

- ympäristöministeriö painottaa maakuntakaavoituksen edistämisessä ja ohjauksessa Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti maakuntakaavoituksen keskeistä roolia valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttajana. Tavoitteiden edistämisen kannalta on välttämätöntä, että liitot huolehtivat kaavan ajantasaisuuden arvioinnista ja ajan tasalla pidosta.
- Vuoksen vesistön maakunnissa on seutukaavojen uudistaminen tavoitteet huomioon ottaviksi maakuntakaavoiksi lähtenyt hyvin käyntiin. Suunnittelutarpeista tai resursseista johtuen on maakuntakaavoja voitu ja voidaan ryhtyä laatimaan myös osa-alueittain tai vaiheittain. Näissä tapauksissa laadittavat kaavat on syytä rajata sisällöltään ja aihepiiriltään siten, että kaava mahdollistaa Vuoksen vesistöä koskevien tavoitteiden mahdollisimman tasapainoisen käsittelyn.
- ohjaus kulminoituu laatimisen yhteydessä käytäviin viranomaisneuvotteluihin, joissa on tarpeen nostaa Vuoksen tavoitteet erityiseen tarkasteluun. Koska kysymys on laajasta aluekokonaisuudesta ja vaativasta yhteensovittamistehtävästä, on ohjauksessa tarpeen kiinnittää huomiota yhteistyöhön varsinkin alueellisen ympäristökeskuksen, Museoviraston ja muiden viranomaistahojen kanssa. Vuoksen alueen luonteen johdosta on tarpeen korostaa vuorovaikutusta alueen muiden maakunnan liittojen kanssa ja maakuntakaavojen yhteensovittamiskysymyksiä. Niin ikään ohjauksessa on tarpeen nostaa esille Vuoksen vesistön erityispiirteitä koskevien jo tehtyjen selvitysten hyödyntäminen ja täydentäminen.
- mikäli laatimisen aikana nousee esille ristiriitatilanteita, on niistä tarpeen neuvotella erikseen liiton ja Museoviraston ja alueellisen ympäristökeskuksen kanssa sekä nostaa ne esille ehdotusvaiheen viranomaisneuvottelussa.

Kuntien kaavoituksessa

Maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:n mukaan on alueidenkäytön suunnittelussa otettava huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistettävä niiden toteutumista. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet konkretisoidaan yleis- ja asemakaavoissa tapauskohtaisesti. Kullakin kaavalla on erilaisia tehtäviä, joita ratkottaessa otetaan huomioon olosuhteet ja sovitetaan valtakunnalliset tavoitteet yhteen muiden tavoitteiden kanssa. Kaavaprosessissa varmistetaan kaikkien tavoitteiden huomioon ottaminen prosessin alusta lähtien siten, että tavoitteet ohjaavat kaavaratkaisua. Tämä tarkoittaa tavoitteiden systemaattista käsittelyä kaavoituksen eri vaiheissa. Erityisesti laaja-alaisissa tai muuten merkittävässä yleiskaavoissa on aina tarpeen painottaa tavoitteita koko prosessin ajan, sen sijaan asemakaavoissa nousevat valtakunnalliset tavoitteet esiin harvemmin. Liitteessä 2 on kuvattu yleis- ja asemakaavojen kaavaprosessi ja VAT Vuoksi osana sitä.

Aloitusvaihe

Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa esitetään, miten kaavaprosessi etenee, ketkä ovat osallisia, miten kaavaprosessiin voi vaikuttaa ja minkälaisia vaikutuksia kaavahankkeessa arvioidaan. Tässä vaiheessa selvitetään kaavoituksen tarkoitus, alustavat tavoitteet, suunnittelualueen rajausta ja selvitystarpeet. Silloin kun kaavassa tullaan käsittelemään erityistavoitetta tai erityispiirteitä, osallisia saattavat olla hallinnon eri tasojen viranomaiset (esim. merenkulkupiiri, Museovirasto, lääninhallitus).

Kaavoissa, jotka sijoittuvat Vuoksen vesistöalueelle, jo aloitusvaiheen viranomaisneuvottelussa on otettava esille valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja VAT Vuoksi. Kaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa otetaan esille alueen erityi-

nen luonne luonto- ja kulttuuriympäristönä ja sen huomioon ottaminen kaavassa. Lähtökohtia tarkasteluille antaa tämän selvityksen arvio järviluonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteistä. Aluetta koskevan erityistavoitteen näkökohdat ja vaatimukset selvitetään siinä määrin kuin kunkin kaavan tehtävä edellyttää. Nyt tehty selvitys voi toimia tarkistuslistana pohdittaessa kaavan selvitystarpeita.

Taulukossa "Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottaminen kuntakaavan laatimisprosessissa" (liite 3) on esitetty Vuoksen alueella tärkeiden toimintojen ohjaamista ja erityisarvojen säilymisen turvaamista koskevat kaavojen sisältövaatimukset, valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä mahdollisia kaavamerkintöjä.

Vuoksen vesistöalueen erityispiirteiden tunnistamisen ja käsittelyn osalta tehdään tarpeelliset selvitykset osana MRL:n 9 §:n tarkoittamia riittäviä selvityksiä kirjallisuus- ja maastotyönä ja niissä selvitetään vaikutusten arvioinnin kannalta olennaiset erityispiirteet. Toisen lähtökohdan tulkinnalle antaa ylemmän asteisessa kaavassa tehty tulkinta asiasta eli se, miten Vuoksen vesistöalueen erityistavoitetta on tulkittu maakuntakaavassa ja miten se taas otetaan huomioon työn alla olevassa kaavassa.

Kuntakaavan luonnosvaihe

Luonnosvaiheessa laaditaan alustavia vaihtoehtoja, arvioidaan vaihtoehtojen vaikutuksia ja laaditaan kaavaluonnos. Kaavan luonnosvaiheessa voidaan Vuoksen alueen tavoitteeseen liittyviä selvityksiä vielä täydentää.

Valtakunnallinen tavoite antaa hyvän lähtökohdan kaavan vaikutuksien arvioinnille. Arviointikriteereiksi nousevat tätä kautta järviluonto, maisema ja kulttuuriympäristö. Kaavaluonnoksen aluevarauksia arvioidaan selvitysten antamien reunaehdojen valossa. Vaikutusten arviointivaiheessa ovat arvioitavana kaavan välittömät ja välilliset vaikutukset sekä niiden merkittävyys. Silloin vastataan kysymyksiin: Minkälaisen tulkinnan ja ratkaisun VAT Vuoksi on saanut tässä kaavassa? Miten eri vaihtoehdot ovat VAT Vuoksen edistämisen kannalta hyväksyttävissä? Millä edellytyksillä tai reunaehdoilla kaavaratkaisu on toteuttamiskelpoinen eli Vuoksen aluetta koskevan tavoitteen mukainen ja sitä edistävä?

Silloin kun kaavaprosessin kuluessa järjestetään viranomaisten työneuvotteluja, otetaan niissä kantaa siihen, miten Vuoksen aluetta koskevat tavoitteet on otettu huomioon.

Kuntakaavan ehdotusvaihe

Kaavaluonnoksesta saadun palautteen pohjalta kehitetään kaavaehdotus. Ehdotusvaiheessa järjestetään viranomaisneuvottelu ja silloin otetaan kantaa siihen, kuinka kaikki valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja niiden joukossa Vuoksen alueen erityistavoitteet on otettu huomioon ja vastataan kysymyksiin: Miten VAT Vuoksi näkyy kaavaehdotuksessa ja miten kaavaehdotus edistää tavoitteiden toteuttamista?

Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa on määritelty ne asiat, jotka kaavaselostuksessa tulee käsitellä (17, 21 ja 25 §). Yleiskaavaselostuksessa on esitettävä selvitys kaavan suhteesta valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. Kaavaselostuksessa selvitetään, miten ja millä tavoin kaavan hyväksytyssä muodossa ja sen eri laatimisvaiheitten aikana nämä tavoitteet – VAT Vuoksi mukaan lukien – on otettu huomioon ja miten kaava edistää niiden toteuttamista. Tätä selvitetäessä voi käyttää apuna taulukkoa Muistilista valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista – Vuoksen vesistöaluetta ja sen erityispiirteitä koskevat osat (liite 1). Jo laadittuihin kaavoihin sisältyvistä Vuoksen vesistöaluetta koskevista osista on ohessa kaksi esimerkkiä.

Esimerkki Vuoksen vesistöalueen huomioon ottamisesta osayleiskaavassa

Vuoniemen osayleiskaava, Rääkkylä.

Ote selostuksesta arkkitehdit Ali-Kovero 20.12.2004, s. 12

Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet.

Vuoksen vesistöalueella ohjataan matkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä ja vesiliikennettä sekä rakentamista ja muuta maankäyttöä siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät.

Vuoksen vesistöalueeseen kuuluvana alueena suunnitelmassa on otettu huomioon veneilyn tarpeet sekä venesatamien että retkisatamien muodossa. Virkistyskäyttöä varten on pyritty keskittämään veneet ja siihen liittyvät varastotarpeet muutamille alueille. Nykyisin alueen asukkaiden veneitä on pitkin rantoja ja niiden vieressä luonnon keskelle on heitetty mm. kalastamisessa tarvittavia välineitä.

Vesistöalueen järviluonnon erityispiirteisiin kuuluu norpan esiintyminen alueella. Sen elinolosuhteiden turvaamiseksi on saaret jätetty rakentamisen ulkopuolelle ja luonnonsuojelualueen rajauksilla on pyritty turvaamaan sen perinteiset pesimis- ja liikkumisalueet. Tässä mielessä merkittäviä ovat Vuosalmen sula talvella ja niemen kärjen rannat pesimisen kannalta.

Moottorikelkkareitti on osoitettu alueelle, joka yhdistää Rasivaaran ja Hammalahden välisen reitin ja Liperin saaret. Tällä pyritään vähentämään kelkkojen villiä liikkumista järven jäällä.

Esimerkki Vuoksen vesistöalueen huomioon ottamisesta rantaosayleiskaavassa

Puruveden rantaosayleiskaava, Kesälahti.

Ote selostuksesta, Suunnittelukeskus OY, 27.8.2003, s. 119

6.6.6 Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet

Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa Vuoksen vesistöllä tarkoitetaan sitä laajaa itäisen Suomen järvioluetta, jolla Vuoksen virta kerää vedet ja johdattaa ne Laatokkaan. Vuoksen vesistö levittäytyy neljän maakunnan alueelle eli Etelä-Karjalaan, Etelä-Savoon, Pohjois-Karjalaan ja Pohjois-Savoon. Vuoksen vesistön keskeisimmät vesistöt ovat Saimaa, Kallavesi, Pielinen, Koitere, Lylykoski, Ruunaa, Sonkajärvi, Porovesi, Onkivesi, Laakajärvi, Kiltuanjärvi, Syväri, Vuotjärvi ja Juojärvi. Kaikkiaan alueella on yli 10 000 eri kokoista ja luonteeltaan erilaista järveä.

Puruveden rantayleiskaavoituksen alussa tehtiin luonto- ja maisemaselvitys, jossa alueen ominaispiirteet on selvitetty yleiskaavatyön tarkkuudella. Alueelle tehtiin myöhemmin Natura-arviointi ja Natura-arvioinnin tarkistaminen sekä luontoselvityksen tarkistaminen. Suomen Natura -suojeluverkostoon Puruvesi on otettu luontodirektiivin perusteella ja sitä kuvataan seuraavasti:

“Puruvesi on päävirtaamasta erillään oleva Saimaan osa, joka koostuu laajoista selkävesistä ja niitä jakavista harjusaarista ja niemistä. Alue on kokonaisuudessaan poikkeuksellisen karu. Puruveden kallioperä muodostuu happamista syväkivistä ja alueella on runsaasti erilaisia harjumuodostelmia. Kalliopaljastumia on vähän. Alue rajautuu toiseen Salpausselkään. Puruvesi on maisemallisesti hyvin avara suurten selkien ja matalien rantojen vaikutuksesta. Puruvesi on vesistönä huippuoligotrofinen nuottaruohontyyppin järvi. Sen veden laatu on erinomainen. Ravinne- ja humuspiitoisuudet ovat alhaisia. Puruvedelle on tyypillistä runsas pohjaversoiskasvillisuus, jonka valtalajeina ovat nuottaruoho ja lahnaruoho. Alueen saarten ja mannerrantojen kasvillisuus on harjuaalueille tyypillistä. Metsät ovat pääosin karun ja kuivan kankaan männiköitä. Rantojen kasvillisuus on hyvin niukkaa. Puruvedellä on elänyt myös

saimaannorppa vielä 1950-luvun alussa, jolloin se todennäköisesti metsästyksen seurauksena kuoli sukupuuttoon. Järvi soveltuisi edelleen lajin elinympäristöksi. Puruvesi on veden laadultaan erinomaisen puhdas- ja kirkasvetinen nuottaruohotyyppin järvi”.

Natura-arvioinnin tarkistuksessa vuonna 2002 selvitettiin pohjaversoiskasvillisuuden esiintyminen. Natura-arvioinneissa ja vesistökuormitusmuutostarkastelussa on selvitelty kaavan vaikutuksia veteen. Alueelle tehtiin luonto- ja maisemaselvitys ennen kaavan tavoitteiden ja mitoitusperusteiden hyväksymistä. Perusselvitykset sisälsivät tiedot myös muinaismuistoista, joita on täydennetty lausunnoissa ja neuvotteluissa saaduilla lisätiedoilla. Työn kuluessa inventointeja on täydennetty. Täydentävää luontoselvitystä varten valittiin sellaisia kohteita, mihin oli osoitettu uutta rakentamista ja mistä mahdollisesti voitiin löytää uusia luontokohteita. Täydentävä luontoselvitys sisälsi liito-oravaselvityksen sekä rantalintuselvityksen. Täydentävissä selvityksissä ja lausunnoissa esitettyjen tulosten vuoksi rakennuspaikkoja siirrettiin tai rakennuspaikkoja vähennettiin kaavan mitoitusta alentamalla arvokkaiksi todeutuilta alueilta sekä kaavaan lisättiin suojelumerkinnot.

Kaavatyön loppuvaiheessa lisättiin mm. lintuluodoille luonnonsuojelualueen (SL) merkintöjä mairinnousukieltojen antamisen helpottamiseksi. Saimaannorpan inventointitiedot saatiin keväällä 2003 ja tarkistettuun rantayleiskaavaan voitiin arvioida saimaannorpan suotuisan suojelun taso.

Puruveden rantayleiskaavan matkailualueet perustuvat pääasiassa olemassa olevaan tilanteeseen tai tarkempaan suunnitelmaan eli ensisijaisesti kaavalla tuetaan olemassa olevien matkailukeskusten- ja alueiden kehittämistä. Matkailupalvelualueiden laajempi toteuttaminen vaatii edelleen erikseen asemakaavaa. Kaavatyön tuloksena saatuja luonto- ja maisemainventointeja voidaan hyödyntää jo sinänsä Puruveden luonto- ja kulttuurimatkailun edistämiseksi.

Kaavan tavoitteiden mukaan on pyritty turvaamaan rakentamattomaksi jäävien alueiden säilyttäminen rakentamattomana. Asukkaiden virkistysmahdollisuudet, virkistyskalastus ja virkistysveneily Puruvedellä on pyritty turvaamaan retkeilyreitit- ja retkeilysatamasuunnitelmilla. Yleinen virkistyskäyttämömahdollisuus on turvattu osoittamalla rantaan pääsypaikat ja rantautumispaikat sekä yleiselle virkistykselle sopivat alueet pääsääntöisesti kuntien tai valtion omistamilta alueilta. Kaavaan on osoitettu taajamien virkistystarpeet taajamien lähialueiden rannoilla siellä missä kaava ulottuu lähelle taajamia. Uusi asutus on pyritty sijoittamaan siten, että jokamiehen oikeudella tapahtuva virkistyskäyttämömahdollisuus voitaisiin turvata ja että erilaisille virkistys- ja kulkureiteille olisi käytössä riittävä verkosto.

Kaavassa on vesiliikennettä ohjattu osoittamalla olemassa olevat ja uusia veneväyliä. Rantayleiskaavaan on merkitty kaikki olemassa olevat väylät. Lisäksi eri merkinnällä uudet väylät. Uusien väylien tavoitteena on ollut, että kaikkiin laivasatamiin ja lisäksi venesatamiin ja merkittävimpiin retkeilysaariin johtaisi väylä. Venevalkamia on osoitettu sekä yleiseen että yksityiseen käyttöön.

Puruveden vesistöalueella rakentamisen ja muun maankäytön suunnittelussa perustana on käytetty valtakunnallisia ja seudullisia inventointeja sekä kaavan omia luonto- ja maisemaselvityksiä ja muita inventointeja. Toiminnot on pyritty sijoittamaan niin että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät. Kaavamääräyksillä on pyritty pienentämään uusien varausten sekä nykyisten toimintojen mahdollisesti aiheuttamaa haittaa järviluonnolle, maisemalle ja kulttuuriperinnölle. Inventoinneissa ja Natura-tiedoissa on esitetty järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet tarkemmin.

Puruveden rantayleiskaavatyössä on noudatettu Vuoksen vesistöalueen valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yleisperiaatetta matkailun ohjaamisesta, vesistön virkistyskäytön ja vesiliikenteen ja rakentamisen ja muun maankäytön oh-

jaamisesta siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät. Kaavoituksessa on alueen erityispiirteet tunnistettu ja alueiden käyttö sovitettu mahdollisimman tasapuolisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi. Samalla on tuettu luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisten kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilymistä ehyinä.

Viranomaistoiminnassa

Niin Vuoksen vesistöä koskevat tavoitteet kuin yleistavoitteetkin koskevat maakunta- ja yleiskaavojen laatijoiden ohella myös valtion viranomaisia. Maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:n mukaisesti valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon nämä tavoitteet, edistää niiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueidenkäytön kannalta.

Velvoite merkitsee sitä, että valtion viranomaiset aktiivisesti hakevat toiminnassaan ratkaisuja, joilla edistetään tavoitteiden toteutumista ja myös Vuoksen vesistön alueen säilymistä luonnon- ja kulttuuriympäristönä erityisenä aluekokonaisuutena ja alueen erityispiirteiden säilymistä. Velvoite merkitsee myös pidättäytymistä sellaisista ratkaisuista, jotka saattavat vaikeuttaa tavoitteiden toteutumista.

Tavoitteisiin liittyviä keskeisiä suunnitelmia ja päätöksiä tehdään monella taholla valtionhallinnossa. Toiminta on useimmiten luonteeltaan välillistä vaikuttamista muiden toimijoiden alueidenkäyttöön. Se voi olla erilaisten suunnitelmien ja ohjelmien valmistelua, tukien ja lupien myöntämistä tai sitten tiedon tuotantoa, lausuntojen antamista ja osallistumista kaavoitukseen. Valtiolla on huomattavassa määrin myös omaa alueidenkäyttöä liittyen toimintojen sijoittamiseen ja valtion hallinnassa olevien alueiden käyttämiseen.

Tavoitteisiin sisältyvät huomioon ottamis- ja edistämisvelvoitteet koskevat kaikkia valtion viranomaisia: ministeriöitä ja niiden alaisia virastoja ja laitoksia, sekä keskus- ja aluehallinnossa. Se koskee myös valtion liikelaitoksia silloin kun ne hoitavat viranomaistehtäviä. Eri hallinnonalojen ja -tasojen toiminnalla on hyvin erilainen vaikutus alueidenkäyttöön, myös mahdollisuus Vuoksen vesistöaluetta koskevien tavoitteiden toteuttamiseen vaihtelee. Aluehallinnolla on yleensä keskeinen rooli konkreettisten toimenpiteiden ohjaajana ja toteuttajana.

Keskushallinto

Ministeriöt vastaavat hallinnonalansa toiminnan peruslinjauksista, toimintaperiaatteiden määrittämisestä sekä alaislaitosten ohjauksesta. Eräät ministeriöt tekevät myös itse konkreettisia alueidenkäyttöön vaikuttavia ratkaisuja. Keskushallinnolla on myös vahva rooli tiedon tuottajana ja asiantuntijatahona, tällaisia ovat esimerkiksi Museovirasto, SYKE ja GTK.

Vuoksen vesistöalueen osalta keskeisiä toimijoita ovat liikenne- ja viestintäministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön, opetusministeriön, varsinkin ympäristöministeriön ja jossain määrin myös puolustusministeriön ja sisäministeriön hallinnonalat:

- liikenne- ja viestintäministeriö voi vaikuttaa tavoitteen toteuttamiseen väylänpidolla erityisesti vesiliikenteen osalta
- maa- ja metsätalousministeriö vaikuttaa maatalouteen ja maaseudun kehittämiseen, metsätalouteen sekä vesivarojen käyttöön liittyvällä toiminnalla
- kauppa- ja teollisuusministeriö yritys- ja elinkeinopolitiikan ja energiapolitiikan puitteissa vaikuttaa yritysten ja toimintojen sijoittumiseen ja matkailun harjoittamiseen

- opetusministeriön hallinnonalalla Museovirasto vaikuttaa kulttuuriympäristön vaalimiseen liittyvän toiminnan kautta, erityisesti maankäyttöä ja kaavoitusta koskevilla lausunnoilla ja kulttuuriympäristöä koskevan tiedon tuottamisella
- sosiaali- ja terveysministeriö vaikuttaa terveelliseen ja sosiaaliseen elinympäristöön
- sisäasianministeriö vaikuttaa Vuoksen alueidenkäyttöön yhteen sovittamalla ja linjaamalla aluekehittämistä, millä voi olla välillistä vaikutusta eri toimintoihin yleensä ja alueellisestikin
- puolustusministeriö – erityisesti joukko-osastojen ja varuskuntien sijoittumiseen, toimintaan ja kiinteistöjen käyttöön liittyvät ratkaisut saattavat vaikuttaa Vuoksenkin alueella. Erityisesti tämä koskee historiallisesti arvokkaita rakennuksia ja kulttuuriympäristöjä.
- ympäristöministeriön rooli on aivan keskeinen, kun sen vastuulla on alueidenkäytön ja sen suunnittelun ohjaus ja yleinen kehittäminen. Vuoksen vesistöalueen suhteen keskeistä on mm maakuntakaavoituksen ohjaus sekä tavoitteiden kytkeminen alueidenkäyttöä ja sen suunnitteluvälineiden käyttöä koskeviin linjauksiin ja opastukseen. Niin ikään yhteistyö ja vaikuttaminen muiden hallinnonalojen toimintaan on tärkeää. Myös luonnonsuojelulla ja ympäristönsuojelulla on vaikutusta tavoitteiden toteutumiseen.

Keskushallintotasolla on oleellista se, että valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet kytketään hallinnonalojen omien tehtävien suunnitteluun ja toteuttamiseen jo yleisohjauksesta lähtien.

Tärkeää on tunnistaa tavoitteiden kannalta keskeiset suunnittelu- ja päätöksentekotilanteet ja ottaa tavoitteet niissä huomioon yhtenä lähtökohtana. Tämä koskee sektori-kohtaisia suunnitelmia ja ohjelmia samoin kuin tuki- ja lupapolitiikan kriteeristöjä, samoin kuin tiedon tuotantoa ja asiantuntemuksen kohdentamista. Vuoksen alueen tavoitteiden kannalta on tarpeen painottaa valmisteluaikeista yhteistyötä ympäristöministeriön kanssa. Niin ikään vaikutusten arviointien suorittaminen mahdollistaa tavoitteiden entistä systemaattisemman huomioon ottamisen.

Ministeriöiden tulisi alaihallinnon tulosohjauksessaan painottaa alueidenkäytön näkökulmaa ja tavoitteiden huomioon ottamista tehtäessä aluekohtaisia suunnitelmia ja päätöksiä. Niitä valmisteltaessa on tarpeen korostaa yhteistyötä ympäristökeskuksen kanssa ja osallistumista maakunta- ja yleiskaavoitukseen.

Ympäristöministeriö on käynyt keskeisten ministeriöiden kanssa tavoitteiden toteuttamista koskevan neuvottelukierroksen, jonka tuloksena on tarkoitus luoda yhdyshenkilöverkosto. Yhdyshenkilöiden tehtävänä olisi edesauttaa tavoitteiden huomioon ottamista yleis- ja tulosohjauksessa, tietouden lisäämisessä ja seurannassa.

Aluehallintoviranomaiset

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamisen kannalta keskeisiä aluehallinnon viranomaisia ovat:

- tiepiiri
- TE -keskus
- merenkulkupiiri
- metsähallitus (viranomaistehtävien osalta)
- metsäkeskus (viranomaistehtävien osalta)
- ympäristökeskus
- puolustushallinnon alueorganisaatiot.

Muita valtion aluehallinnon viranomaisia ovat:

- lääninhallitus

- työsuojelupiiri.

Muita aluehallintoyksiköitä ovat:

- ratahallintokeskus
- ilmailulaitos
- hätäkeskuslaitos
- pelastushallinto
- puolustushallinto.

Viranomaisten yhteistyönä laatimista selvityksistä ovat esimerkkejä Mikkelin ja Savonlinnan liikennesuunnitelmat.

Viranomaisten on toiminnassaan edistettävä tavoitteiden toteutumista ja ohjattava seuraavia Vuoksen vesistöalueella tärkeitä toimintoja:

Matkailua niin,

- että alueidenkäytöllä edistetään elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä varaamalla riittävät alueet elinkeinotoiminnalle ja että niiden sijoittamisessa kiinnitetään huomiota olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen ja hyvään saavutettavuuteen

Virkistyskäyttöä niin,

- että alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luontomatkailua parantamalla moninaiskäytön edellytyksiä.
- että suojelualueverkoston ja arvokkaiden maisema-alueiden ekologisesti kestävä hyödyntäminen edistetään virkistyskäytössä, matkailun tukialueina sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojelutavoitteita vaarantamatta.

Vesiliikennettä niin,

- että alueidenkäytössä on turvattava olemassa olevien valtakunnallisesti merkittävien ratojen, maanteiden ja vesiväylien jatkuvuus ja kehittämismahdollisuudet sekä valtakunnallisesti merkittävien satamien ja lentoasemien sekä rajanylityspaikkojen kehittämismahdollisuudet.

Rakentamista ja muuta maankäyttöä niin,

- että alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät.
- että alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset.
- että valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.

Lähteet

- Ahonen, Mika (2004). Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan liiton julkaisu 83. s. 24.
- Berleant, Arnold (2002). Maailma vedestä käsin. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. s. 231.
- Eaton, Marcia Muelder (2002). Estetiikan sisällyttäminen ympäristökasvatukseen: onnistumisia ja haasteita. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna.: 208).
- Grönlund, Anne, Markku Lehtelä, Hannu Luotonen ja Sirkka Hakalisto (1998). Pohjois-Karjalan perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 61.
- Heikkilä, Tapio (2001). Kulttuurimaiseman suojelu. Teoksessa Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. s. 189.
- Heiskanen, Riikka (2000). Maailmanperintö ja totuus. Teoksessa Elo, Pekka, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) (2000): Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus. s. 80.
- Häyrynen, Maunu (1997). Isänmaan äidinkasvat. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 30.
- Hyvärinen, Heikki, Tero Sipilä, Jouni Koskela & Mervi Kunnasranta (1999). Saimaannorppa Teoksessa Kuusisto, Esko (toim.): Elävä Saimaa. Tammi, Sulkava. s. 126.
- Ilmavirta, Veijo (2002). Vedet ja luonnontieteet. Teoksessa Veden ja luonnon kauneus. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. s. 31.
- Jormola, Jukka (1997). Vesi viljelysmaisemassa. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 99.
- Jämbäck, Jari (1995). Kalajoen Hiekkasärkkien alueen luonnon tila. Teoksessa Kalajoen Hiekkasärkkien luonto, tutkimusraportti II. Nordia Tiedonantoja 2/1995. s. 45.
- Kalliola, Reino (1958). Mereltä tuntureille. Porvoo Helsinki, WSOY. s. 175.
- Kansallismaisema (1993). Tapio Heikkilä, Mikko Mansikka & Carita Strandell (toim.): 64 s. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Helsinki.
- Kauppinen, Eeva-Liisa (1998). Kesä Saimaalla: huvilakulttuuria Savonlinnan seudulla. Savonlinnan maakuntamuseo, Savonlinna.
- Karjalainen, Pauli Tapani (2001) Maisema kolmasti katsottuna: geografisia positioita. Alue ja ympäristö 30:1. s. 48
- Kinnunen, Aarne & Yrjö Sepänmaa (toim.) (1981): Ympäristöestetiikka. Gaudeamus, Mänttä. 239 s.
- Kovanen, Kirsti & Leena Saraste (1989). Arkkitehtuuri Itä-Suomessa: meidän miljöö. Kuopion, Mikkelin ja Pohjois-Karjalan läänien taidetoimikunnat; Jyväskylä.
- Kuusisto, Esko & Hannes Sihvo (1999). Lumoava Saimaa. Teoksessa Kuusisto, Esko (toim.) (1999). Elävä Saimaa. Tammi, Sulkava
- Lehtinen, Leena (1997). Maaseutumaiseman kerroksisuus ja vetovoima. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja 55.
- Lehtipuro, Outi (2002). Kolmas esteettinen kulttuuri. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. s. 65.
- Luostarinen, Matti (1997). Maisema osana maaseudun sosiaalista rakennetta. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 46.
- Lyytikäinen, Ari (1991). Kolin luonto, maisema ja kulttuurihistoria. Kolin luonnonsuojelututkimukset. Vesi- ja ympäristöhallitus, Pohjois-Karjalan vesi- ja ympäristöpiiri. s. 37.
- Maisema-alue työryhmä (1992a). Maisema-alue työryhmän mietintö 1: Maisemanhoito. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66. 199 s. Painatuskeskus, Helsinki.
- Melanko, Kirsti & Pekka Elo (2000). Kulttuuriperinnön arvot. Teoksessa Elo, Pekka, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) (2000): Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus. s. 11.
- Merivirta, Raija & Laura Yli-Jama (1997). Tiemaisema. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus.
- Putkonen, Lauri (2001). Kansallismaisemat. Teoksessa Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. s. 207-
- Raivo, Petri J. (1996) Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa maisemassa. Nordia Geographical Publications 25:1. S. 5
- Raivo, Petri J. (1997). Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. s. 193.
- Raivo, Petri J. (1998). Politics of memory: historical battlefields and sense of place. Nordia Geographical Publications 27:1. s. 59.
- Raivo, Petri J. (1999). Maisema ja suomalaisuus. Teoksessa Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. S. 104.

- Raivo, Petri J. (1999b). Maisematutkimuksen metodologisia valintoja. Teoksessa Maantieteen maisemia. Johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmonisteita 27. s. 17.
- Raivo, Petri J. (1999c). Suomalainen maisema. Teoksessa Maantieteen maisemia. Johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmonisteita 27. s. 8.
- Rakennettu kulttuuriympäristö: valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (1993). Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. s. 6.
- Rautamäki, Maija (1990). Maakunnallinen maisemaselvitys Varsinais-Suomi. Varsinais-Suomen seutukaavaliitto, Turku. s. 28.
- Rautamäki, Maija (1997). Maisemarakenne. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 14.
- Rautamäki, Maija (2001). Lähtökohtana maisema. Teoksessa Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. s. 10.
- Ryhänen, Hannu (1997). Pihlajaveden kestävän vesistömatkailun taustaselvitysraportti: Luonnon arvoista luonnonarvoiseen matkailuun. Kestävän matkailun raportteja 2. Matkailun osaamiskeskus, Matkailualan verkostoyliopisto, Savonlinna. s. 2.
- Saarnisto, Matti, Heikki Simola & Esko Kuusisto (1999). Muinaisuus. Teoksessa Kuusisto, Esko (toim.) (1999). Elävä Saimaa. Tammi, Sulkava. s. 17.
- Savonlinnan seudun maisema-alueet: täydennysinventointi 1998 (2000). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 39. Mikkeli.
- Sepänmaa, Yrjö (2002). Veden ja luonnon kauneus. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. s. 9.
- Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.) (2002). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna.
- Sihvo, Hannes & Jouko Nurmiainen (toim.) (2004). Viipurin läänin historia. Karjalan kirjapaino. 363 s.
- Suhonen, Pekka (1981). Ympäristö ja arkipäivän estetiikka. Teoksessa Kinnunen, Aarne & Yrjö Sepänmaa (toim.) (1981): Ympäristöestetiikka. Gaudeamus, Mänttä. s. 6.
- Suomen kartasto (1993). Suomen kartasto 350: Maisemat, asuinympäristöt. Toimittanut Pentti Alalammi. Maanmittaushallitus, Helsinki.
- Suomen luonto -lehti (1998). Nro 9, s. 6.
- Tanskanen, Minna (2000). Näkyvän takana. Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta. Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 8.
- Tikkanen, Matti (1999). Vuoristosta puolitasangoksi. Teoksessa Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. s. 32.
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 2001. Maankäyttö- ja rakennuslaki -julkaisusarja 5. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Helsinki.
- Vesimaisema ja sen hoito (1972). Vesihallituksen julkaisuja 2. s. 41.
- Veskansan maisemissa: Suurlahdentien maisemanhoitosuunnitelma (2001). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 45. Etelä-Savon maakuntaliitto ja Etelä-Savon ympäristökeskus.
- Vuoristo, Kai-Veikko (1999). Matkailijoiden maa. Teoksessa Suomen kartasto (1999).s Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. s. 178.

Muu kirjallisuus

- Aarnio, Jouni & Maria Luostarinen (2000). Saimaan sylissä, Savon sydämessä. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 40. Mikkeli.
- Andersson, Harri (1998). Lounais-Suomen saaristo valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden näkökulmasta. Suomen ympäristö 165. Ympäristöministeriö ja Lounais-Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Berleant, Arnold (1997). Living in the landscape: toward an aesthetics of environment. University Press of Kansas.
- Ekroos, Aki (1995). Kauneus ja rumuus ympäristöoikeudessa. Ympäristöoikeudellinen tutkimus maisemaa ja kaupunkikuvaa koskevasta lainsäädännöstä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 206.
- Elo, Pekka, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) (2000). Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus
- Etelä-Savon esihistorialliset suojelukohteet (1984). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 113. Mikkeli.
- Etelä-Savon kulttuurimaisemainventointi (1988). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 147. Mikkeli
- Etelä-Savon kulttuurimaisemainventointi 1989 (1989). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 154. Mikkeli.
- Etelä-Savon puolustusvarustukset historiallisella ajalla (1987). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 137. Mikkeli.
- Etelä-Savon rakennusperintö: kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet (1984). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 114. Mikkeli.
- Etelä-Savon vesirakenneinventointi. Vesi- ja ympäristöhallinnon monistesarja 1994-95.
- Hellaakoski, Aaro (1922). Suursaimaa. Fennia 43:4.
- Historiallisen ajan puolustusvarustuksia Etelä-Savossa (1993). Mikkelin läänin liitto, julkaisuja 11. Mikkeli.
- Hänninen-Valjakka, Kirsi (1998). Etelä-Savon perinnemaisemat. Etelä-Savon Ympäristökeskus, Mikkeli.
- Härö, Mikko (1993). Läntisen Uudenmaan rakennusten ja maiseman kulttuurihistoriallinen inventointi. Läntisen Uudenmaan seutukaavaliitto, Tammisaari. 484 s.
- Jääskeläinen, Lauri & Olavi Syrjänen (2000). Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen. Käytännön käsikirja –sarja. Rakennustieto Oy, Helsinki.
- Jokinen, Pekka, Timo Järvikoski, Juhani Pietarinen & Pekka Saarto (1992). Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku.
- Kansallismaisema (1993). Tapio Heikkilä, Mikko Mansikka & Carita Strandell (toim.): 64 s. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Helsinki.
- Karjalainen, Pauli Tapani & Petri J. Raivo (1999). Maantieteen maisemia: johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste 27.
- Keisteri, Tarja (1985). Kulttuurimaiseman muutoksen tutkimisesta. Terra 97:3.
- Keisteri, Tarja (1990). Suomen kulttuurimaiseman muutos. Terra 102:4.
- Keisteri, Tarja (1990). The study of changes in cultural landscapes. Fennia 168:1. Kiinteät muinaisjäänneköset 1994: Mikkeli, Mikkelin maalaiskunta, Anttola, Juva, Puumala, Ristiina (1995). Mikkelin läänin kuntayhtymä, julkaisu 22. Mikkeli.
- Koutaniemi, Kielo (1995). Luonnon- ja kulttuurimaiseman kehitys Perämeren maankohoamisrannikolla Haukiputaan Kellossa. Lisensiaatintutkimus. Oulun yliopisto, maantieteen laitos. s. 3.
- Kaukonieni, Tapani & Hannu Tikkanen (1996). Kulttuurimaiseman kasvot, Nivalan Kotila. Suomen ympäristö 14. 44 s.
- Kupiainen, Heikki (1997). Savotta-Suomen kulttuurimaisema: talonpoikainen maanomistus ja maankäyttö savolaisen kulttuurimaiseman kasvualustana uuden maatalouden ajalla (1800-luvun lopulta 1990-luvulle). Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Mikkeli, julkaisuja 56.
- Kuusisto, Esko (toim.) (1999). Elävä Saimaa. Tammi, Sulkava.
- Lounatvuori, Irma & Lauri Putkonen (2001). Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna.
- Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997). Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus.
- Luonnonsuojelulakityöryhmän mietintö. Ehdotus luonnonsuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi lainmuutoksiksi (1994). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Työryhmän raportti 3. 135 s. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Luonnonsuojelulakityöryhmän tarkistettu mietintö. Ehdotus uudeksi luonnonsuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi lainmuutoksiksi (1995). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Työryhmän raportti 5. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Lyytikäinen, Ari (1991). Kolin luonto, maisema ja kulttuurihistoria: Kolin luonnonsuojelututkimukset. Vesi- ja ympäristöhallinnon monistesarja 308.
- Komiteamietintö 1980: 44 (1980). Maisematoimikunnan mietintö. 198 s. Valtion Painatuskeskus.
- Maisema-alueityöryhmä (1992b). Maisema-alueityöryhmän mietintö 2: Arvokkaat maisema-alueet. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66. 204 s. Painatuskeskus, Helsinki.
- Maisema-alueityöryhmän mietinnöstä annetut lausunnot (1994). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Muistio 2. 87 s. Ympäristöministeriö, Vantaa.

Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset (2001). Museovirasto, Helsinki.

Mikkelin seudun maisema-alueet: täydennysinventointi 1999 (2001). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 47. Mikkeli.

Niinioja, Riitta, Paula Mononen ja Anita Rämö (1996). Pohjois-Karjalan vesistöjen tila 1990-luvun alussa. Alueelliset ympäristöjulkaisut 17.

Pakarinen, Olavi & Marita Miettinen (1994). Suuri Savontie: vanhan valtatie tarina. Tielaitos, Mikkeli.

Paldanius, Jari & Lasse Tallskog (2003). Valtion viranomaiset valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttajina. Suomen ympäristö 642. Ympäristöministeriö, Helsinki

Pieksämäen ja Varkauden seudun eteläosan maisema-alueet: täydennysinventointi 2000 (2002). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 51. Mikkeli

Pohjois-Savon vesirakennusinventointi. Vesi- ja ympäristöhallinnon monistesarja 1994-95. Sisäasiainministeriö (1983). Selvitys valtakunnallisesti merkittävistä esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista. Sisäasiainministeriön tiedotuksia 3/1983.

Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo.

Topelius, Sakari (1951). Maamme kirja. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille. WSOY, Porvoo.

Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt: yhteenveto v. 1979 käytettävissä olevien inventointien pohjalta. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto 1980 tiedotuksia.

Ympäristöministeriö Alueidenkäytön osasto (2001). Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas5. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Muut selvitykset ja ohjeet

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioonottaminen valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen osalta. Ympäristöministeriön, Museoviraston ja Suomen kuntaliiton kirje 25.10.2005.

Vesi- ja ympäristöhallinnon monistesarja vanhoista vesirakenteista (Pohjois-Savo ja Etelä-Savo). 1994-95.

MUISTILISTA VALTAKUNNALLISISTA ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEISTA -VUOKSEN VESISTÖALUETTA JA SEN ERITYISPIIRTEITÄ KOSKEVAT OSAT

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista

Luonto- ja kulttuuriympäristönä erityiset aluekokonaisuudet

“Alueidenkäytöllä edistetään ... Vuoksen vesistöalueen säilymistä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta **erityisen merkittävänä aluekokonaisuutena**. Samalla varmistetaan, että asumisen ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytykset säilyvät. **Alueiden erityispiirteet tunnistetaan ja alueidenkäyttö sovitetaan mahdollisimman tasapuolisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi. Samalla tuetaan luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisten kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilymistä ehyinä.**”

“Vuoksen vesistöalueella ohjataan matkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä ja vesiliikennettä sekä rakentamista ja muuta maankäyttöä siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät.”

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita, jotka ohjaavat

<i>matkailua</i>	<ul style="list-style-type: none"> Alueidenkäytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajantoimintoja suunnattava mahdollisuuksien mukaan tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuurin hyväksikäyttöä. (4.3.e)
	<ul style="list-style-type: none"> Alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luonto- ja kulttuurimatkailua parantamalla moninaiskäytön edellytyksiä. Suojelualueverkoston ja arvokkaiden maisema-alueiden ekologisesti kestävä hyödyntämistä edistetään virkistyskäytössä, matkailun tukialueina sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojelutavoitteita vaarantamatta. (4.4 y)
	<ul style="list-style-type: none"> Maakunnan suunnittelussa on tuettava matkailukeskusten ja -alueiden verkottumista sekä vapaa-ajan käytön vyöhykkeiden kehittämistä niin, että muodostuu toimivia palvelukokonaisuuksia. Ensisijaisesti on kehitettävä olemassa olevia matkailukeskuksia ja -alueita. Alueidenkäytön suunnittelulla matkailualueita tulee eheyttää. (4.4.e)
vesistöjen virkistyskäyttöä	<ul style="list-style-type: none"> Alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävät ja yhtenäiset luonnonalueet. Alueidenkäyttöä on ohjattava siten, ettei näitä aluekokonaisuuksia pirstota

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita, jotka ohjaavat

vesiliikennettä	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytössä on otettava huomioon pohja- ja pintavesien suojelutarve ja käyttötarpeet. (4.5.e)
rakentamista	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajantoimintoja suunnattava mahdollisuuksien mukaan tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuurin hyväksikäyttöä. (4.3.e)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytön suunnittelussa on turvattava terveellisen ja hyvälaatuisen veden riittävä saanti ja se, että taajamien alueelliset vesihuoltoratkaisut voidaan toteuttaa. Lisäksi alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon jätevesihaittojen ehkäisy.
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytön suunnittelussa on rantaan tukeutuva loma-asutus mitoitettava siten, että turvataan luonnonarvoltaan arvokkaiden ranta-alueiden säilyminen ja loma-asutuksen viihtyisyys. (4.4.e)
muuta maankäyttöä	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytöllä edistetään kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutusta sekä kyläverkoston kehittämistä. Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja taantuvilla alueilla kiinnitetään alueidenkäytössä huomiota jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen sekä elinkeinotoiminnan ja muun toimintapohjan monipuolistamiseen. Alueidenkäytössä otetaan huomioon haja-asutukseen ja yksittäistoimintoihin perustuvat elinkeinot sekä maaseudun tarve saada uusia pysyviä asukkaita. (4.2 y)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajantoimintoja suunnattava mahdollisuuksien mukaan tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuurin hyväksikäyttöä. (4.3.e)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytön suunnittelussa on turvattava terveellisen ja hyvälaatuisen veden riittävä saanti ja se, että taajamien alueelliset vesihuoltoratkaisut voidaan toteuttaa. Lisäksi alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon jätevesihaittojen ehkäisy.(4.3.e)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytössä on otettava huomioon pohja- ja pintavesien suojelutarve ja käyttötarpeet.(4.4.e)
järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön sekä niiden erityispiirteiden säilymistä	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä. Ekologisten yhteyksien säilymistä suojelualueiden välillä edistetään mahdollisuuksien mukaan.(4.4.y)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät luonnonperinnön arvot säilyvät. Alueidenkäytössä on otettava huomioon luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Lisäksi viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. (4.4.e)

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita, jotka ohjaavat

<p>järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön sekä niiden erityispiirteiden säilymistä</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Luonnonarvojen osalta kiinnitetään huomiota vesistön alueelliseen edustavuuteen tai tyypillisyyteen ja luonnontilaisuuteen. Muita huomioon otettavia kriteerejä ovat vesistön merkitys virkistyskäytölle, uhanalaisille lajille, kohteen harvinaisuus, monimuotoisuus tai vaihtelevuus sekä tieteelliset ja opetukselliset arvot. Alueiden määrittelylle antaa pohjaa erityistä suojelua vaativista vesistöistä laadittu työryhmän mietintö (YM 63/1992). Luonnonsuojeluohjelmat ja Natura 2000 -verkosto sisältävät erityistä suojelua vaativista vesistöistä edustavimmat kohteet. Osa kohteista on hyvin laajoja, valuma-aluekohtaisia ja maakunnallista merkitystä arvoja edustavia kohteita, joita suojeluohjelmat eivät kata. Myös virkistyskäytön arvot voivat määrittellä vesistön erityisen suojelun tarvetta. Tällöin vesistöllä täytyy olla erityisen suuri merkitys virkistyskäytölle ja toisaalta veden laadun säilymiseksi on tarpeen ohjata alueidenkäyttöä vesistön vaikutusalueella.
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.(4.4.y)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperinnön arvot säilyvät. Alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Lisäksi viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina.
	<ul style="list-style-type: none"> • Valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.(4.4.e)
	<ul style="list-style-type: none"> • Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.(4.4.e)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.(4.4.y)
	<ul style="list-style-type: none"> • Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperinnön arvot säilyvät. Alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Lisäksi viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.(4.4.e)

MUISTILISTA VALTAKUNNALLISTEN ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEIDEN ERITYISTAVOITTEEN HUOMIOON OTTAMISESTA KAAVAPROSESSISSA VUOKSEN VESISTÖALUEELLA

ALOITUSVAIHE

KAAVAN VALMISTELU

- kaavoitustarve

LÄHTÖKOHDAT

TAVOITTEET

PERUSTIETOJEN SELVITYKSET

- Osallistumis- ja arviointisuunnitelma
- Viranomaisneuvottelu

YLEISTÄ

Alussa on tunnistettava kaavan sisältövaatimukset ja niitä valtakunnallisesta näkökulmasta täsmentävät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet kaavan lähtökohdana.

Kaavan aloitus- ja tavoitevaiheen aikana on syytä tehdä tarkastelu, jossa valtakunnalliset alueiden-käyttötavoitteet käydään läpi ja arvioidaan niitä vireille tulleen kaavan lähtökohdista ottaen huomioon tavoitteiden vertailu mahdollisesti voimassa olevaan kaavaan ja toisaalta paikallisiin olosuhteisiin nähden. Tämä tarkastelu tuo esille ne valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, jotka tulevat sovellettavaksi kyseiseen kaavamuotoon ja se kertoo, mitä tavoitteita laadittavassa kaavassa on mahdollista edistää. Tarkastelun avulla voidaan hahmottaa kokonaiskuva siitä, mikä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden rooli kyseisessä kaavahakkeessa tulee olemaan.

Tarkastelu antaa perusteita arvioida valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamista ja toteuttamisen edistämisen kannalta tarvittavia toimenpiteitä, jotka koskevat niin tavoitteenasettelua, kaavan sisällön suunnittelua, selvitysten tarvetta ja vaikutusten arvioinnin järjestämistä sekä osallistumista ja vuorovaikutusta erityisesti valtion ympäristöhallinnon ja muiden viranomaistahojen kanssa.

Selvitykset antavat lähtökohdan ratkaistavien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden määrittelylle, niiden konkretisoinnille ja ne perustelevat myös kaavaratkaisujen tarpeellisuutta.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja niissä esitetyt näkökohdat ja vaatimukset selvitetään siinä määrin kuin kunkin kaavan tehtävä edellyttää.

Erityistavoitteet asettavat usein suoranaisia selvittämistä koskevia toimeksiantoja mutta myös muissa tavoitteissa painotetaan asioita ja näkökulmia, jotka edellyttävät selvittämistä kaavan valmistelun pohjaksi.

VAT VUOKSI

Valtioneuvoston päätöksessä luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityisiä aluekokonaisuuksia koskevat tavoitteet (mm. Vuoksen vesistö) ovat alueellisesti kohdennettuja ja ne otetaan huomioon vain kyseisellä alueella muiden koko maata koskevien tavoitteiden ohella.

Kun kaavahanke sijoittuu Vuoksen vesistöalueelle, velvoittaa erityistavoite, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteet tunnustetaan ja että alueen suunnittelussa ohjataan matkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä, vesiliikennettä, rakentamista ja maakäyttöä niin, että nämä erityispiirteet säilyvät.

Vuoksen vesistöalueella antavat nämä arvot kaavoitukselle oman näkökulman, joka vaikuttaa myös kaavan luonto-, maisema- ja kulttuuriympäristöselvityksiin ja niiden huomioon ottamiseen. Tarvittavat perusselvitykset ja vaikutusarvioinnit ratkaistaan osallistumis- ja arviointisuunnitelman yhteydessä.

Lähtökohdan VAT Vuoksi tarkasteluun luo nyt tehty selvitys järviluonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteistä.

Vuoksen vesistön aluetta koskevan erityistavoitteen näkökohdat ja vaatimukset selvitetään siinä määrin kuin kunkin kaavan tehtävä edellyttää. Nyt tehty selvitys voi olla tarkastuslistana pohdittaessa selvitystarpeita tai se toimii jo osana selvitystä.

Kaavan vaatimat selvitykset tehdään osin kirjallisuus- ja osin maastotyönä eli selvitetään vaikutusten arvioinnin kannalta tärkeät erityispiirteet VAT Vuoksen näkökulmasta.

Selvitetään minkälaisen tulkinnan VAT Vuoksi on saanut maakuntakaavassa ja miten se on otettava huomioon nyt työn alla olevassa kaavassa?

KAVALUONNOS

VAIHTOEHDOT/ ALUSTAVAT LUONNOKSET
VAIKUTUSTEN ARVIOINTI
VAIHTOEHDON VALINTA

- Lausunnot
- Työneuvottelu

YLEISTÄ

Ratkaisuvaihtoehtojen muodostaminen, vaihtoehtojen arviointi ja valinnat sekä muiden kaavaratkaisujen tekeminen ovat valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden konkretisoinnin kannalta keskeisiä.

Oleellista on varmistaa, että kuntakaavoituksessa haetaan kuntaa koskeva tulkinta ja ratkaisu.

Vaikutusarviointien avulla voidaan selvittää, mitkä mahdollisista vaihtoehdoista ja toteuttamistavoista ovat valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden edistämisen kannalta hyväksyttäviä ja millä edellytyksellä tai reunaehdoilla kaavaratkaisu on toteuttamiskelpoinen eli tavoitteiden mukainen ja niitä edistävä.

Tavoitteet antavat lähtökohdan arvioida kaavan tavoiteltuja vaikutuksia. Valittavat arviointikriteerit tulisi valita siten, että niissä painottuvat tavoitteissa esiin tuodut näkökulmat.

VAT VUOKSI

Minkälaisen tulkinnan ja ratkaisun VAT Vuoksi on saanut tässä kaavassa?

Miten mahdolliset vaihtoehdot ovat VAT Vuoksen edistämisen kannalta hyväksyttävissä ja millä edellytyksellä tai reunaehdoilla kaavaratkaisu on toteuttamiskelpoinen eli VAT Vuoksi tavoitteen mukainen ja sitä edistävä.

Erityistavoite antaa lähtökohdan arvioida kaavan vaikutuksia, arviointikriteereinä ovat järviluonto, maisema, kulttuuriympäristö.

Kaavaluonnoksessa tehtävät aluevaraukset ottaen huomioon selvitysten antamat reunaehdot.

Vaikutusten arvioinnissa arvioidaan kaavan välittömät ja välilliset vaikutukset ja niiden merkittävyys soveltuvien menetelmin.

KAVAEHDOTUS

KAVAEHDOTUKSEN KÄSITTELY

- Lausunnot
- Viranomaisneuvottelu
- Oikaisukehotus- ja valitusmahdollisuus

YLEISTÄ

Miten valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet on otettu huomioon ja miten kaava edistää niiden toteuttamista?

VAT VUOKSI

Miten VAT Vuoksi on otettu huomioon ja miten kaavaehdotus edistää tavoitteen toteuttamista?

SEURANTA

VALTAKUNNALLISTEN ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEIDEN ERITYISTAVOITTEEN HUOMIOON OTTAMINEN KUNTAKAAVAN LAATIMISPROSESSISSA VUOKSEN VESISTÖALUEELLA

	Sisältövaatimukset (MRL)	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	Esimerkkejä kaavamerkinnöistä
Matkailun ohjaaminen	Yleiskaavassa on otettava huomioon kunnan elinkeinoelämän (matkailun) toimintaedellytykset	<ul style="list-style-type: none"> - alueidenkäytöllä edistetään elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä varaaamalla riittävät alueet elinkeinotoiminnalle ja niiden sijoittamisessa kiinnitetään huomiota olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen ja hyvään saavutettavuuteen - ensisijaisesti on kehitettävä olemassa olevia matkailukeskuksia ja alueita. - alueidenkäytön suunnittelulla matkailualueita tulee eheyttää 	<ul style="list-style-type: none"> -matkailun vetovoima-alueet/matkailun ja virkistysten kehittämisen kohdealueet (mv), joihin kohdistuu maakunnallisesti tai seudullisesti tärkeitä alueidenkäyttöllisiä kehittämistarpeita - loma- ja matkailualueet (R), jotka ovat loma-asumiselle ja matkailua palveleville toiminnoille varatut merkittävät alueet - matkailupalveluiden alueet (RM), joilla osoitetaan seudullisesti merkittäviä matkailupalveluiden alueita, kuten matkailu- ja lomakeskuksia, lomakyliä, lomahotelleja, leirintäalueita tai muita matkailua palvelevia alueita
Vesistöjen virkistyskäytön ohjaaminen	Yleiskaavassa on otettava huomioon virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys. Asemakaavoitettavalla alueella tai sen läheisyydessä on oltava riittävästi puistoja tai muita lähivirkistykseen soveltuvia alueita. Lisäksi ranta-alueilla on katsottava, että virkistystarpeet otetaan huomioon	<ul style="list-style-type: none"> - alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luontomatkailua parantamalla moninaiskäytön edellytyksiä. - suojelualueverkoston ja arvokkaiden maisema-alueiden ekologisesti kestävä hyödyntämistä edistetään virkistyskäytössä, matkailun tukialueina sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojelutavoitteita vaarantamatta - alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävät ja yhtenäiset luonnonalueet. - alueidenkäyttöä on ohjattava siten, ettei näitä aluekokonaisuuksia tarpeettomasti pirstota 	<ul style="list-style-type: none"> - virkistysalueet (V), jotka ovat seudullisesti merkittäviä, alueellisesti laajoja tai taajamarakenteen ja taajaman viherväylän kannalta tärkeitä alueita. - virkistys-/matkailukohteet, jotka palvelevat myös seudullisia tai maakunnallisia tarpeita (esim. retki- ja luonnonsatamat)

	Sisältövaatimukset (MRL)	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	Esimerkkejä kaavamerkinnoista
Vesiliikenteen ohjaaminen	Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon mahdollisuudet liikenteen tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen ympäristön, luonnonvarojen ja talouden kannalta kestäväällä tavalla. Asemakaava on laadittava siten, että luodaan edellytykset liikenteen järjestämiselle.	- alueidenkäytössä on turvattava olemassa olevien valtakunnallisesti merkittävien ratojen, maanteiden ja vesiväylien jatkuvuus ja kehittämismahdollisuudet sekä valtakunnallisesti merkittävien satamien ja lentoasemien sekä rajanylityspaikkojen kehittämismahdollisuudet -alueidenkäytön suunnittelussa on lisäksi turvattava vesiliikenteen yhteysmahdollisuudet Saimaan vesistöstä Suomenlahteen.	- Satama-alueet LS - Venesatamat - Laivaväylät ja venereitit - uiton toimintapaikat - Suojelu-/muinaismuistokohteena merkittävät vanhat kanavat ja kanava-alueet, loistot, viitat ja hylät
Rakentamisen ja muun maankäytön ohjaaminen	Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon yhdyskuntarakenteen toimivuus, taloudellisuus ja ekologinen kestävyys. Asemakaava on laadittava siten, että luodaan edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle. Ranta-alueilla on katsottava, että ranta-alueille jää riittävästi yhteinäistä rakentamistontta aluetta.	- taajamia kehitettäessä viheralueita hyödynnetään siten, että niistä muodostuu yhteisiä kokonaisuuksia - alueiden käytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja suunnattava mahdollisuuksien mukaan tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuurin hyväksikäyttöä - alueidenkäytön suunnittelussa rantaan tukeutuva loma-asutus on mitoitettava siten, että turvataan luontoarvoiltaan arvokkaiden ranta-alueiden säilyminen sekä loma-asumisen viihtyisyys	
Järvi- ja luonnon erityispiirteiden tunnistaminen	Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon luonnonarvojen vaaliminen. Asemakaavassa rakennettua luonnonympäristöä tulee vaalia eikä siihen liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.	- alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä. - alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät luonnonperinnön arvot säilyvät	- Natura 2000 –verkostoon kuuluvat tai ehdotetut alueet - Luonnonsuojelualueet (SL), jotka on tarkoitettu toteuttaa luonnonsuojelullailla - Arvokkaat harjaluomat tai muut geologiset muodostumat, jotka ilmentävät Vuoksen vesistöalueen geologista historiaa

	Sisältövaatimukset (MRL)	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	Esimerkkejä kaavamerkinnoistä
<i>Järviuonnon erityispiirteiden tunnistaminen</i>	. Ranta-alueilla on katsottava, että luonnonsuojelu sekä vesistön, maaston ja luonnon ominaispiirteet otetaan muutoinkin huomioon	- alueidenkäytössä on otettava huomioon luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset	- Suojelukohteena tunnetut suojellut luontotyytit ja uhanalaisten lajien esiintymispaikat
<i>Maiseman erityispiirteiden tunnistaminen</i>	Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon maiseman vaaliminen. Asemakaavassa ranta-alueilla on katsottava, että suunniteltu rakentaminen ja muu maankäyttö sopeutuu rantamaisemaan ja muuhun ympäristöön ja että maisema-arvot sekä vesistön, maaston ja luonnon ominaispiirteet otetaan muutoinkin huomioon	- viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina	- Kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeänä alueena valtakunnallisesti tärkeät maisema-alueet - Kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeänä alueena maakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät maisema-alueet
<i>Kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyttäminen</i>	Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon rakennetun ympäristön vaaliminen.	Elinympäristön viihtyisyyttä edistetään kiinnittämällä huomiota rakennetun ympäristön ajalliseen kerroksellisuuteen sekä korkeatasoiisiin, alueiden omaleimaisuutta vahvistaviin, maisemakuvaan sopeutuviin ja mittakaavaltaan ihmisläheisiin rakennetuihin ympäristöihin - alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä	- Kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeänä alueena valtakunnallisesti arvokkaat kulttuurihistorialliset ympäristöt ja valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet

	Sisältövaatimukset (MRL)	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	Esimerkkejä kaavamerkinnoista
Kulttuuriperinnön erityispiirteiden säilyttäminen	Asemakaavassa rakennettua ympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.	<ul style="list-style-type: none"> - alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriperinnön arvot säilyvät - alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuriperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. - viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina - valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovellettava niiden historialliseen kehitykseen 	<ul style="list-style-type: none"> - Muinaismuistoalueet (SM), jotka on suojeltu muinaismuistolain nojalla - Suojelu-/muinaismuistokohteena merkittävät puolustusvarustukset - Suojelu-/muinaismuistokohteena tunnetut kalliomaalaukset - Suojelu-/muinaismuistokohteena perinteiset teollisuuden (ruukit, sahat, tiilitehtaat...) merkittävät jäänteet

VUOKSEN VESISTÖALUEEN ERITYISPIIRTEIDEN HUOMIOON OTTAMINEN MAAKUNTAKAAVAN LAATIMISPROSESSISSA

Erityispiirteet	Osallistumis- ja arviointisuunnitelma	Valmisteluvaihe ERITYISPIIRRE SÄILYY, KUN . . .	
	NYKYTILANNE JA INVENTOINTITARVE	MATKAILUN SUUNNITTELUSSA OTETAAN HUOMIOON	VIRKISTYSKÄYTÖN SUUNNITTELUSSA OTETAAN HUOMIOON
Järviluonto 1. Rannan ja vesistön muodot 2. Vesistön tila 3. Rantatöyryäät 4. Kalliot ja harjut 5. Näköalapaikat 6. Luontotyytit 7. Harvinaiset lajit 8. Taigalajit ja niiden elinympäristöt	- kootaan olemassa olevat selvitykset ja suunnitelmat (luontonselvitykset, suojeleohjelmat ja -alueet, kaavojen varaukset, uhanalaiset lajit, linnusto ja maankäyttöaste) -> - saadaan selville selvitysten puutteet - arvioidaan alueiden merkitystä - luodaan aluekokonaisuuksia	- rantavyöhyke - mitoitus - sijoittelu - suojele - vesi- ja jätehuolto - uusi maankäyttö / maankäyttöaste - integrointi muuhun maankäyttöön	- vapaat rannat - suojele - kaavojen varaukset, olemassa olevat alueet - maaston kulutuskestävyys - alueiden käyttötarkoitus (jokamiehenoikeus vai luontomatkailu) - suojele-, matkailu- ja virkistysalueiden yhteensovittaminen ja integrointi - vesistökohtaiset erityispiirteet
Maisema 1. Geologiset piirteet 2. Järvimaisema, kansallismaisema, kulttuuripiirteet 3. Vapaa ranta 4. Pienipiirteisyys 5. Avoimuus 6. Arvokkaat alueet 7. Vuodenaikojen vaihtelu 8. Äänimaisema 9. Metsä (myös järvimaisen osana)	- kootaan maisemaa ja sen kehitystä koskevat selvitykset, maastotiedot, tiedot maankäytön kehityksestä ja nykytilasta -> - selvitystarpeet ja puutteet - alueiden arviointi - maisemakokonaisuuksien löytäminen	- rantavyöhyke ja mitoitus - hyvä pääsy alueelle - suojele - kulutuskestävyys - vapaa ranta - ensisijaisesti olemassa olevien kohteiden kehittäminen	- virkistysalueiden hoito- ja suunnittelusuositukset - kulutuskestävyys - liikennekäytävien määrittely, verkostot, solmukohdat
Kulttuuriperintö 1. Mäki- ja ranta-asutus 2. Kaskiviljelyn jäänteet 3. Historialliset varustukset 4. Muinaisen asutuksen jäänteet (mm. kalliomaalaukset) 5. Vesitie, sen rakenteet ja satamat 6. Vanha teollisuus ja vanhat taajamat 7. Huvilakulttuuri 8. Pietarin vaikutteet autonomian ajalta 9. Ortodoksinen kulttuuriperintö 10. Arvokohteet 11. Perinteiset rakennustavat	- kootaan olemassa olevat kulttuuriympäristö-, rakennusperintö- ja laajemmat kulttuuriperintöselvitykset, tiedot muinaisjäänöksistä, maankäytön ja vesien käytön vaiheista, rakentamisesta ja sen tavoista -> - puutteet ja selvitystarpeet - alueiden, kohteitten ja kohdetyyppien arviointi - niiden ryhmittely ja kokonaisuuksien luominen	- rakentamisen sijoittelun perinteet - matkailun historia ja perinteet - suojele ja varjelu - toiminnan integrointi ja rakentamisen sovittaminen	- jokamiehenoikeudella tapahtuvan virkistyskäytön turvaaminen - perinteisten kylien, paikkojen ja nähtävyyksien hyödyntäminen

Valmisteluvaihe ERITYISPIIRRE SÄILYY, KUN . . .			Kaava-YVA
VESILIIKENTEE SUUN- NITTE LUSSA OTETAAN HUOMIOON	RAKENTAMISEN SUUNNITTELUS- SA OTETAAN HUOMIOON	MUUN MAANKÄYTÖN SUUNNIT- TELUSSA OTETAAN HUOMIOON	VAIHTOEHDOT, RISTIVAIKUTUKSET
<ul style="list-style-type: none"> - Saimaan norppa, talviai- kainen liikkuminen - kanava- ja väylähank- keitten vaikutukset vesistöön - satama- ja laituriverkos- ton historiallisen kerrok- sellisuuden hyödyntämi- nen 	<ul style="list-style-type: none"> - monimuotoisuus ja suojelu - kullekin järviolueelle ominai- set sijoitteluperiaatteet - muinaisranta - mitoitus- ja suunnitteluohjeet - taajan rakentamisen rajoituk- set - hyödynnetään olemassa ole- via rakennuksia 	<ul style="list-style-type: none"> - suojelu - toimintojen sijoittelun periaat- teet - muinaisranta 	<ul style="list-style-type: none"> - valittujen suurten linjojen/ vyöhykkeiden arviointi reunaehdojen puitteissa - säilyvät asiat - vaihtoehtoiset ratkaisut - verrataan nykytilaan (seu- tukaavoihin)
<ul style="list-style-type: none"> - kanavahankkeitten vai- kutukset järvimaisemaan - rakenteitten sovittami- nen 	<ul style="list-style-type: none"> - "ei"-alueet - rantarakentamisen ohjaus ja mitoitus - olemassa olevan alue- ja mai- semarakenteen piirteet - avoimen maiseman ja metsän suhde 	<ul style="list-style-type: none"> - "ei"-alueet ja -maisemat - uuden maankäytön ja rakenta- misen toteuttaminen maiseman ehdoilla - hitaat maiseman muutospro- sessit 	<ul style="list-style-type: none"> - miten on ohjattu toteutusta? - onko mitoitus oikea? - onko arvot otettu huomi- oon? - muutosvauhti - muutosten kuormittavuus
<ul style="list-style-type: none"> - historiallisten kohteitten, erityisesti kanavien, uiton laitteitten ja rakenteitten, hyödyntäminen osana vesiliikennettä - perinteisten yhteyksien turvaaminen - uusien yhteystarpeiden integrointi 	<ul style="list-style-type: none"> - rakentamisen ajallisen ker- roksellisuuden säilyttäminen ja uuden rakentamisen sovitta- minen - kylämiljöitten ja hajarakenta- misen pitkäaikaiset ominaisuu- det (sijoittelu ja rakentamisen perinteet) - varjelu ja suojelu 	<ul style="list-style-type: none"> - säilyminen - rakentamisen sovittaminen perinteiseen rakentamis- ja sijoittelutapaan - varjelu ja suojelu 	<ul style="list-style-type: none"> - onko ryhmittely oikea, ts. antaako valikoima oikean kuvan omasta alueesta ja Vuoksen alueesta? - miten ohjataan kuntakaa- voitusta, miten se ohjeiste- taan?

Juha Hiltula: VAT-Vuoksi -selvitys, Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteiden tunnistaminen ja kuvaus

Johdanto

Tutkimuksen tarkoitus

Vuoksen vesistöalue on erikoisalueena valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa (VAT) luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävänä aluekokonaisuutena. Vuoksen vesistöalueen lisäksi muita VAT-erikoisalueita ovat Saaristomeri, maankohoamisrannikko ja Lapin tunturialue. (Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 2001) Valtioneuvoston päätöksen (2001:32) mukaan näillä aluekokonaisuuksilla edistetään alueiden säilymistä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävinä aluekokonaisuuksina ja samalla varmistetaan, että asuminen ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytykset säilyvät. Edelleen päätöksen mukaan alueiden erityispiirteet tunnistetaan ja alueidenkäyttö sovitetaan mahdollisimman tasapainoisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi. Samalla tuetaan luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisten kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilymistä ehyinä, ja ohjataan matkailua, vesistöjen virkistyskäyttöä ja vesiliikennettä sekä rakentamista ja muuta maankäyttöä siten, että järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteet säilyvät (Valtioneuvoston päätös... 2001:32-33).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on Vuoksen vesistöalueen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteiden tunnistaminen ja kuvaus. Tutkimus on tehty tilaustyönä Etelä-Savon ympäristökeskuksen koordinoimalle Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet Vuoksen vesistöalueella –hankkeelle. Vuoksen vesistöalueen maisemaan ja kulttuuriympäristöön liittyen on tehty monia erilaisia seudullisia maisemaselvityksiä ja maisemanhoitoraportteja. Näistä merkittävimpiä ovat vuonna 1999 alkaneen laajan viranomaisen välisen yhteistyöprojektin ”Järvi-Suomen arvokkaat maisema-alueet” tuottamat julkaisut Etelä-Savon maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000; Mikkelin seudun maisema-alueet... 2001; Pieksämäen ja Varkauden seudun eteläosan maisema-alueet... 2002) ja maisemanhoitosuunnitelmat kahdesta valtakunnallisesti arvokkaasta maisema-alueesta; Porrassalmesta (Aarnio & Luostarinen 2000) ja Suurlahdentien alueesta Ristiinan ja Puumalan kunnissa (Veskansan maisemissa... 2001). Lisäksi Pohjois-Karjalan alueelta on tehty selvitykset Pohjois-Karjalan perinnemaisemista (Grönlund ym. 1998) ja Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöistä (Ahonen 2004). Näiden erilaisten Vuoksen vesistöalueeseen liittyvien julkaisujen perusteella on muodostunut hyviä selvityksiä ja hoito-ohjeita, mutta kokonaisvaltaisempaa selvitystä alueen erityispiirteistä ei ole tehty. Tämän työn tarkoituksena onkin tuoda esiin Vuoksen vesistöalueen maiseman erityispiirteitä sekä selvittää näiden taustalla olevia tekijöitä. Työssä on osaltaan kyse maiseman arvottamisesta, ja tämän takia työssä selvitetään arvottamiseen itsessään liittyviä problemaattisia piirteitä. Arvottamiseen liittyvän tematiikan selvittämiseen on päädytty, koska on tärkeää tietää millä perusteilla mm. maisemien ja kulttuuripiirteiden arvottamista tehdään. Maiseman arvottamisen yhteydessä selvitetään myös maisemansuojelun käytäntöihin liittyviä asioita.

Työn tekijällä ei ollut ennen työn tekemisen aloittamista huomattavaa tuntemusta Vuoksen vesistöalueesta eikä sen järviluonnon, maiseman ja kulttuuriperinnön erityispiirteistä, mikä oli osaltaan työn tilaajan toiveena. Näin ollen kaikki arviointi on tehty ikään kuin etäisyyden päästä kohde-alueesta. Luonnollista on, että tutkimusprosessin aikana tietämys tutkimusalueesta on kasvanut - ja myös osittain vaikuttanut tutkimusprosessin kulkuun. "Ulkopuolisen" tuottama tieto voi kuitenkin tuoda uusia näkökulmia esimerkiksi maankäytönsuunnitteluun, maiseman arvottamiseen, päätöksentekoon sekä muihin tarpeisiin (Hiltula 2001:95)

Käsitteiden määrittely

Maisema

Maisema on sekä sanana että tieteellisenä käsitteenä hyvin monimerkityksinen (esim. Karjalainen 2001:48; Luostarinen 1997:46; Raivo 1997:193). Keisterin (1990a:295) mukaan suomenkieleen 1830-luvulla kehitellyllä sanalla tarkoitettiin alun perin konkreettista maata, maapaikkaa tai seutua. Nykypäivänäkin sana ymmärretään usein pelkästään ihmisen näköaistilla havaitsemaksi kaukonäkymäksi eli kaukoympäristöksi (Suomen kartasto 1993). Kuitenkin esimerkiksi suunnittelutyössä olisi huomattava, että maisemalla on myös moninaisempia ulottuvuuksia (esim. Tanskanen 2000). Nykymaisematutkimus on kehittynyt tieteidenväliseksi tutkimusalaksi, mikä on johtanut maisemakäsitteen väljään käyttöön. Tällöin maisemakäsite on voinut saada hyvinkin abstrakteja muotoja. (Tanskanen 2000:44)

Maisemat ovat olleet perinteisiä maantieteen tutkimuskohteita (Raivo 1997:194). Itse asiassa pitkälti maantieteen ansio onkin maisema-termin tieteellistäminen ja siihen liittyvän käsitteistön ja metodologian kehittäminen (Raivo 1996). Maantieteessä, jossa on pitkät historialliset juuret omaava maisemamaantieteen tutkimussuuntauksensa, maisema on usein jaettu tietyin fyysisin perustein rajatuksi alueeksi, laajaksi näkymäksi tai tavaksi nähdä ja jäsentää kulttuuriympäristöjä (Raivo 1999a:104). Toisin sanoen maisemalla voidaan tarkoittaa paitsi konkreettista aluetta myös abstraktia alueen ilmentymä (Koutaniemi 1995:3).

Maisemiin liittyvät tutkimustavat ja käytännöt voidaan puolestaan jakaa kolmeen erilaiseen lähestymistapaan: maisema alueellisena kategoriana (esim. Vuoksen vesistöalue), maisema suunnittelun ja suojelun kohteena (esim. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet Vuoksen vesistöalueella -hanke) sekä maisema osana subjektiivista elämismaailmaa (esim. Reino Kalliolan maisemakuvaukset) (Raivo 1996:5). Esimerkiksi maisema-aluetyöryhmä on käyttänyt maisema-termiä alueellisena käsitteenä (ks. Maisema-aluetyöryhmä 1992a:10), mikä on usein käytännön syistä perusteltua.

Merkittävä nimi suomalaisessa maisemamaantieteessä on Johannes Gabriel Granö. Hänen kuuluisa maisemamaantieteellinen teoksensa on Puhdas maantiede (1930) (mm. Koutaniemi 1995:5, Raivo 1997:195). Siinä Granö esitteli ensimmäisenä Suomen maisemamaantieteellisen aluejaon (Raivo 1997:195; Rautamäki 1997:14). J. G. Granön muotoileman aluejaon myötä Suomen maakunnat saivat staattisen luonteen eli ne tulivat pysyviksi, luonnonmaantieteellisiksi, nykyäänkin havaittaviksi alueiksi päinvastoin kuin esimerkiksi talousmaakunnat tai vaikutusalueet, jotka olivat dynaamisia ja jatkuvasti muuttuvia (Luostarinen 1997:53). Osaltaan tämä selittyy sillä, että luonnonmaantieteelliset alueet ovat spatiaalisena alueena helpommin sisäistettävissä kuin esimerkiksi niitä ehkä osittain vastaavat hallinnolliset yksiköt (Luostarinen 1997:53). Tämä on hyvä huomioda myös Vuoksen vesistöalueen kohdalla.

Jos maisemalle halutaan antaa yksi tiivistetty määritelmä, voitaisiin käyttää esimerkiksi Toive Aartolahden suhteellisen kattavaa määritelmää. Hänen mukaan maisema on näkyvä alue, ympäristön näkyvä osa, sen elementit ja prosessit sekä vaikutelma, jonka tämä alue aiheuttaa (Keisteri 1985:165). Tämäkin määritelmä on tosin hiukan vanhahtava ja rajaava, sillä on huomattava, että maisema ei ole pelkästään alue tai näkymä, vaan pikemminkin tapa nähdä ja jäsentää kulttuurisia ympäristöjä. Tällöin siihen yhdistyy ”kulttuurinen katse”, joka on osittain subjektiivinen (so. sidoksissa yksilön omaan historiaan), mutta jota ohjaavat eri ryhmille yhteiset sosiaaliset ja kulttuuriset nimittäjät (Raivo 1999a:104; ks. Maisema-alue työryhmä 1992a:192). Raivon (1999a:104) sanoin maisemassa kohtaavat niin luonnon- ja kulttuurihistoriallisten prosessien jättämät jäljet kuin eri aikakausien ja yhteisöjen arvotkin. Niinpä se millaisia arvotuksia olemme tehneet tai teemme, muokkaavat meidän muodostamaa kuvaa maisemasta. Maisema on siis Keisterin (1985:165) mukaan historiamme maantieteellinen dokumentti, jossa yhteiskunnan muutokset heijastuvat.

Maiseman kuuluu sekä näkyviä että näkymättömiä elementtejä. Näkymättömät elementit ovat henkisiä elementtejä, jotka eivät näy konkreettisina asioina, vaan ovat maiseman kokijan mielessä ja muistissa liittyen tiettyyn maisemaan (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000:9). Maiseman kokemisen oleellinen puute onkin usein juuri maisemaan sisältyvän näkymättömän ulottuvuuden sivuuttaminen – joko tahattomasti tai tahallisesti. Tällöin tiedon puute rajoittaa maiseman kokemista. Sen sijaan sama maisema voi avautua kokijalleen täysin erilaisena, kun hän on tietoinen liittyvistä kyseisenä hetkenä näkymättömistä ulottuvuuksista. (Tanskanen 2000:42) Uusimmissa maisematutkimuksissa maisemaa ei enää nähdäkään yhteiskunnasta ja kulttuurista irrallisena elementtinä, vaan niiden mukana muotoutuvana tekijänä ja kiinteänä osana ihmisen arkimaailmaan kuuluvana asiana. Maisema on ihmisen ja ympäristön muodostama kokonaisuus. Maisematutkimus on näin ollen laajentunut mallien ja muotojen tutkimisesta sekä elämän symbolisten merkitysten että ilmiöiden yhteiskunnallisten tarkoitusten tutkimiseen. (Tanskanen 2000:41)

Luonnon- ja kulttuurimaisema

Usein erilaisissa maisemaan liittyvissä töissä maisema jaetaan kaksijakoisesti luonnon- tai kulttuurimaisemaan sen mukaan mitkä piirteet ovat siinä hallitsevia. Fyysisen maiseman eli erilaisten luonnonelementtien muodostaman maiseman ajatellaan siis olevan pohjimmiltaan luonnonmaisemaa ja maiseman, jossa näkyy ihmisen kädenjälki, kulttuurimaisemaa (Hiltula 2001:15). Esimerkiksi maisema-alue työryhmän (1992a) mietinnössä on käytetty jaottelua luonnonmaisema, kulttuurimaisema ja kaupunkimaisema seuraten maa- ja metsätalousministeriön vuonna 1977 asettaman maisematoimikunnan mietinnössä (Komiteanmietintö 1980:11) tehtyä vastaavaa luokittelua (Ekroos 1995:95). Vaikka maisema-alue työryhmän (1992a:190) mietinnössä luonnon- ja kulttuurimaisema on erotettu toisistaan ja vielä eroteltu näistä kaupunkimaisema, on raportissa käytetty kolmijakoa luonnonpiirteet, kulttuuripiirteet, maisemakuva. Tämä jaottelu viittaa siihen, että maisemakuva tarkoittaa jotain luonnon- ja kulttuuripiirteet yhdistävää tai ylittävää tekijää.

Tanskasta (2000:40) mukaillen dualistinen luonnonmaisema-kulttuurimaisema-jako ontuu sikäli, ettei siinä välttämättä pystytä tuomaan esille maiseman dynaamisuutta. Maisemamaantieteessä humanistis-kulttuurisen tutkimusotteen vakiintuessa on nimittäin huomattu, että maiseman eri ulottuvuuksien saavuttaminen edellyttää maiseman tarkastelua kokonaisuudessa etenevänä prosessina, ei paikkaan tai aikaan sidottuna tilana (Tanskanen 2000:40). Silloin kun halutaan korostaa maiseman fyysisten ilmentäjien alkuperää, voidaan toki käyttää kulttuuri- tai luonnonmaiseman

käsitettä. Kuitenkin on muistettava, että maiseman kehykset ovat aina kulttuuriset – myös silloin, kun tarkastelun kohteena on fyysinen luonto (Raivo 1997:209).

Usein kulttuuri- ja luonnonmaiseman lisäksi maisemasta erotetaan omiksi osa-alueikseen esimerkiksi tiemaisema (esim. Komiteanmietintö 1980:43-44; Merivirta & Yli-Jama 1997), kaupunkimaisema (Maisema-alue työryhmä 1992a:10), asumusmaisema (Komiteanmietintö 1980:34-36), viljelymaisema (Komiteanmietintö 1980:37-38), metsämaisema (Komiteanmietintö 1980:38-42), vesimaisema (Komiteanmietintö 1980:44) tai vaikkapa järvimaisema. Nämä erottelut voivat olla joihinkin käyttötarkoituksiin soveltuvia, mutta on huomattava, että maisemat eivät ylipäätään noudata mitään tarkkoja luokituksia eivätkä rajoja. Jos käytetäänkin pienempiä tai rajatumpia maisemaan liittyviä osa-alueita, maisemia käsiteltäessä olisi aina myös katsottava niistä muodostuvaa yleiskuvaa.

Maisema on myös sikäli pohjimmiltaan muuta kuin pelkkää luonnonmaisemaa, että sen kehittymiseen vaikuttavat paitsi luonnonolot myös talous- ja kulttuuripoliittikka sekä lainsäädäntö (Maisema-alue työryhmä 1992a:11). Maaseudun maiseman kehitys on perinteisesti perustunut maatalouteen ja siihen liittyvään asutukseen. Moni-ilmeisin maaseudun maiseman osa syntynyt erityisesti karjatalouden mukana. (Maisema-alue työryhmä 1992a:11) Arkikäytössä kulttuurimaisemalla tarkoitetaan ennen kaikkea maanviljelyn ja muun alkutuotannon tai esiteollisten tuotantomuotojen luomaa ympäristöä, jonka vielä yleensä katsotaan sisältävän myönteisiä esteettisiä, historiallisia, ekologisia ja muita arvoja (Härö 1993:8).

Maisemansuojelun käytäntöjä

Nykyisin maisema-asioita käsiteltäessä on suojelun ja suunnittelun näkökulma yhä keskeisemmässä asemassa. Kun maisemaa tarkastellaan suunnittelun ja suojelun näkökulmasta, sisältyvät maiseman käsitteeseen ihmistoiminnan arvottamat maiseman valikoidut piirteet, jotka ovat uhattuina esim. muuttumisen tai katoamisen seurauksena (Koutaniemi 1995:6; Raivo 1999b:15). Tieteiden kentässä mielenkiintoista on huomioda, että tämän lähestymistavan metodologiset filosofiset kytkennät ovat varsin lähellä traditionaalista aluekategorista maisemamaantiedettä (Raivo 1999b:15).

Maiseman säilyttämisen tarvetta on perusteltu sillä, että maisemista on mahdollista nähdä monitasoisesti luonnon- ja kulttuurihistoriaa sekä niiden kehitystä (Maisema-alue työryhmä 1992a:14). Suojelun ja suunnittelun maisemat ilmenevät hyvin yleisesti kulttuurisen ja historiallisen perinnön kannalta arvokkaina paikkoina, miljöinä tai alueina kuten perinteisenä maalaismaisemana, historiallisina paikkoina ja kansallisina muistomerkeinä sekä esteettisesti arvokkaina näkyminä. Suojelun ja suunnittelun maisema on paitsi konkreettinen myös arvoladattu. Maisema ymmärretään joksikin sellaiseksi, millaisena se kulttuuriperinteen ja vallitsevan historiakäsityksen mukaan halutaan olevan. Tähän lähestymistapaan leimaa antava piirre on praktisuus: maiseman valikoitujen elementtejä inventoidaan, niiden suojelukriteerejä selvitetään sekä alueiden maisemanhoitoa suunnitellaan. (Raivo 1999b:15)

Suomessa maisema- ja rakennussuojelua koskeva lainsäädäntö muodostuu maankäyttö- ja rakennuslaista, rakennussuojelulaista, muinaismuistolaista, luonnonsuojelulaista, maa-aineslaista, laista yleisistä teistä, maa- ja metsätaloutta koskevasta lainsäädännöstä sekä laista ympäristövaikutusten arvioinnista. Maankäyttö- ja rakennuslain sisältövaatimukset edellyttävät maiseman ja rakennetun ympäristön huomioon ottamista kaikilla maankäytön suunnittelun tasoilla. (Rakennussuojelua ja maisemansuojelua koskeva lainsäädäntö 2005). Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan maisemansuojelussa lähtökohtana ovat maiseman kauneusarvot, joissa näkyy ihmisen kädenjälki joko rakentamisena tai muuten maisemaa muuttaneena. Luonnonsuojelulaissa on puolestaan luonnonsuojelualueiden ohella sisällytetty uutena

ja lievempänä sääntelyn muotona maisema-alueet. Maisema-alueiden muodostamisella pyritään maiseman olennaisten piirteiden säilyttämiseen. Suojeluaste on kuitenkin huomattavasti pienempi kuin varsinaisilla luonnonsuojelualueilla, sillä lain perusteluissa on tuotu ilmi toteamus, että alueella vakiintunut taloudellinen toiminta voisi hyvinkin jatkua. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000:36). Ekroosin (1995:95) mukaan valtakunnalliseen ympäristökäytön suunnitteluun kuuluvat myös erilaiset luontoa ja ympäristöä koskevat inventoinnit ja selvitykset, joilla ei yleensä ole lainsäädännöllistä pohjaa. Näiden selvitysten ja inventointien tuloksena yleensä ryhdytään myöhemmin myös muihin toimenpiteisiin. Inventoinnit ovat yleensä johtaneet erityisesti luontokohteiden osalta valtioneuvoston periaatepäätökseen, joka koskee tietäntyyppisten kohteiden suojelua tulevaisuudessa. Näin maaseudun kulttuurimaisemankin suojelua koskeva suunnittelu on Suomessa edennyt, samoin kuin luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä koskeva suunnittelu, nimenomaisten säännösten puuttumisesta huolimatta (uuden maankäyttö- ja rakennuslain vaikutusta ei ole tässä arviossa otettu huomioon). Sen sijaan rakennetun kulttuuriympäristön suojelun osalta suunnittelussa – inventoinneissa ja selvityksissä – on tavallisesti edetty ”suoraan” rakennussuojelua koskevan lainsäädännön antamin keinoin. (Ekroos 1995:95)

Anderssonin (1998:80) mielestä lainsäädännön keinot ovat olleet ennen vuotta 1998 maisemansuojeluun riittämättömiä ja välineet puutteellisia. Ekroosin (1995:95) arvio taas on ollut, ettei suunnittelulliselta kannalta maisemansuojelun sääntelemättömyydessä ole luultavasti ollut haittaa, vaikka oikeudelliselta – esimerkiksi oikeusturvan – kannalta tällaiseen alueellisesti kohdennettuun suunnitteluun onkin ollut mahdollista kohdistaa kritiikkiä. Sääntelemätön suunnittelu ei myöskään hänen mukaansa voi kovinkaan tehokkaasti turvata niitä arvoja, joiden vuoksi sitä harjoitetaan. Näin Suomessa harjoitettu maisemansuojelusuunnittelu ei ole voinut turvata riittävän tehokkaasti esimerkiksi maisemaan liittyviä esteettisiä arvoja. (Ekroos 1995:95-96) Heikkilä (2001:190) on puolestaan esittänyt näkemyksen, että säädöksillä ja tuilla pystytään osittain takamaan maiseman laatua. Tärkeämpää kuitenkin on, että maisemaan eri tavoin vaikuttavat ihmiset ymmärtävät maiseman arvot ja osaavat toimia sen ehdoilla (Heikkilä 2001:190). Näin ollen Heikkilän (2001:190) mukaan tieto on tässä ymmärtämisessä tärkeää.

Maiseman arvottaminen

Maisemien ja paikkojen arvottamisen lähtökohtana on usein se, kuka arvottamista tekee ja mihin tarpeisiin. Toisin sanoen perustana on se mihin arvottamisessa tähdätään. Esimerkiksi Maisema-aluetyöryhmä (1992a:189) on tuonut omassa työssään ilmi mm. seuraavia lähtökohtia ja päämääriä: ”koska inventoinnissa tähdätään maakunnallisesti omaleimaisten ja tyypillisten piirteiden kartoittamiseen, pidettiin inventointien tärkeänä lähtökohtana...”, ”inventointien tuloksena saatavan aluevalikoiman tuli täyttää inventointia varten laaditun maisemamaakuntajaon edellyttämä edustavuus”, ”inventoinnin edustavuudesta tuli huolehtia maisemamaakuntajaon avulla siten, että kutakin seutua edustavia alueita otettaisiin mukaan inventointiin”, ”tyypillisten maisemien ohella myös harvinaiset, muusta seudusta selvästi poikkeavat alueet tuli ottaa inventoinnissa huomioon”, ”edustavuuden katsottiin tulevan parhaiten turvatuksi, mikäli jo ennakolta olisi käsitys siitä, mitä maakunnasta pitäisi löytyä”, ”inventointityön katsottiin olevan myös sitä helpompaa ja syvällisempää, mitä paremmin aiheeseen voitiin jo ennakolta paneutua.” Tällaiset enakkovaatimukset ja lähtökohdat ovat hieman kyseenalaisia, koska ne väistämättä vaikuttavat itse arvotusprosessiin ja sen lopputuloksiin. Arvottamisessa nousee siis objektiivisuusteema merkittävästi esiin. Toisaalta kaikkien enakkovaatimusten esiintuonti arviointi-, inventointi- ym. kartoitustöissä on ehdottoman tärkeää, jos sellaisia ennakolta on, jotta ne tulevat kaikkien tietoisuuteen. Silti esimerkiksi edustavuudesta huolehtimisella

voi olla haitallisia seuraamuksia mikäli se esimerkiksi pudottaa arvokkaita kohteita kohdevalinnassa pois. Ennakkovaatimusten sijaan taustatiedot inventoitavista alueista ovat enemmän hyödyllisiä. Kuten maisema-alue työryhmä (1992a:189) toteaa, hyvät perustiedot kunkin alueen luonnontieteestä, esihistoriasta kulttuurihistoriasta, maankäytöstä, kasvillisuudesta ja eläimistöä ovat inventointiprosessissa tarpeen. ”Kauneus on katsojan silmässä” –sanonnassa on monessakin mielessä paljon perää (Melanko & Elo 2000:17-18). Arvottaminen on aina jossain määrin subjektiivista toimintaa, mutta toisaalta Melanko ja Elon (2000:18) mukaan kulttuuriperinnön arvostaminen edellyttää kulttuurin tuntemusta ja tiedostamista - näin pystytään näkemään sen arvo. Maisema-alue työryhmän (1992a:189) mukaisesti inventointityö on vaativaa, sillä maisema-alueiden inventointi vaatii monen alan asiantuntemusta, ja inventoinnista joutuu useimmiten käytännössä vastaamaan yksi ainoa henkilö. Ekroos (1995:97) on tulkinnut maisema-alue työryhmän inventoinnissa käytettyjä arvioinnin perusteita siten, että niissä on toisaalta pyritty mahdollisimman pitkälti välttämään esteettistä terminologiaa, mutta toisaalta pyritty määrittelemään ”maisemakuvan ominaisuuksien arviointiin soveltuvia yleisiä tekijöitä”. Tämä menettely on Ekroosin (1995:97) mukaan ymmärrettävä pyrkimyksenä objektiivisuuteen. Ekroos (1995:97) kuitenkin kysyy, menetetäänkö näennäisen objektiivisuuden tavoittelun kautta jotakin – ehkä kauneus – maiseman arvosta? Sinänsä subjektiivisia asioita on mahdotonta määritellä, mutta yleisiä subjektiivisia kauneusarvoja pystytään tulkitsemaan esimerkiksi sekundaarilähteiden perusteella.

Vuoksen vesistöalueen fyysinen maisema

Maisemapiirteiden mukaan Suomi on jaettu yleensä viiteen maisemalliseen suuralueeseen: Etelä-Suomeen, Järvi-Suomeen, Pohjanmaahan, Vaara-Suomeen ja Lappiin (Suomen kartasto 1993). Suuralueet puolestaan sisältävät useampia maisemamaakuntia ja maisemaseutuja. Raivon (1999a:104) mukaan tällaisten aluejakojen tavoitteena on toisaalta suurten ja yhtenäisten kokonaisuuksien muodostaminen, mutta toisaalta myös paikallisten erityispiirteiden esiintuonti.

Vuoksen vesistöalue on varsin laaja sekä absoluuttisesti että verrattuna esimerkiksi muihin VAT-erityissuunnittelualueisiin (Saaristomeri, maankohoamisrannikko ja Lapin tunturialue). Vuoksen vesistöalueen Suomen puolella oleva pinta-ala on 52 700 km², sen kokonaispinta-alan ollessa 68 500 km². Koko Suomen maa-alasta Vuoksen vesistöalue kattaa näin vajaat 16 prosenttia. Koska kyseessä on laaja alue, sille sijoittuu luonnollisesti myös toisistaan poikkeavia alueita. Yhteisenä nimittävänä tekijänä on suuri vesistöisyys. Koko Suomen järvipinta-alasta Vuoksen vesistöalueelle sijoittuu 36 prosenttia (Vesimaisema... 1972:41).

Tutkimusalue, Vuoksen vesistöalue, kuuluu pääosin Järvi-Suomen mutta osittain myös Vaara-Suomen ja Etelä-Suomen maisemallisiin suuralueisiin. Järvi-Suomen maisemaa on analysoitu seuraavasti: ”Järvi-Suomen tyypillinen piirre on maiseman vaihtelevuus ja pienipiirteisyys. Jääkauden muovaama maasto on suuntautunut luoteesta kaakkoon, mikä näkyy mm. kallioperän voimakkaissa murroslinjoissa. Tasaisia alueita on vähän, korkokuva muodostuu pääosin kankare- (10-20 m) ja mäkimaasta (20-50 m) osin myös vuorimaasta (50-200 m). Maiseman suuntautuneisuus korostuu drumliinialueilla, joita on eteenkin Keski- ja Pohjois-Savossa. Suuntautuneisuutta vahvistavat myös harjumuodostumat, jotka esiintyvät saarijonoina, kapeina kannaksina, männikköisinä harjanteina tai tasaisina kangasmaina. Alue rajautuu idässä ja kaakossa Salpausselkien reunamoreeneihin.

Järvi-Suomi on maamme vesistöisintä aluetta, sillä järvien osuus on 20-50 % kokonaispinta-alasta. Vesistöjen määrä vaihtelee alueittain. Järvi-Suomen kaakkoisosissa vesistöjen osuus on jopa 60 %, mutta luoteis- ja pohjoisosissa vain 10 %. Runsaslukuiset vesialueet ovat pienipiirteisiä ja rikkonaisia ja muodostavat tyypillisimmillään

järvien, salmien ja jokien ketjuja. Myös metsät ovat oleellinen osa maisemaa. Kuivasta maa-alasta noin 80 % on metsän peitossa. Alueen perinteinen asutus on sijoittunut vesistöjen äärelle, joko rantaan tai aivan sen tuntumaan. Tyypillisiä rantasijaintoja ovat nauhakylät rantapeltojen ja selänteiden vaihtumisvyöhykkeissä, nauha- tai rykelmäkylät rantakumpareilla sekä muodoltaan vaihtelevat kylät järvikannaksilla tai loivilla kumpareilla. Rantasijainnin ohella alueella on perinteisesti ollut myös mäki- ja vaara-asutusta”. (Raivo 1999b:8-10).

Vaara-Suomea on puolestaan kuvailtu seuraavasti: ”Vaara-Suomen maisema-alueelle tyypillinen piirre ovat vaarat, jotka ovat yli 50 m ympäristöstään kohoavia, usein pitkänomaisia ja peräkkäisiä metsän peittämiä selänteitä. Vaarat ovat juuriaan myöten kuluneiden Karelidien poimuvuoriston kovia kvartsiittisia oksankohtia. Vaara-Suomi on tyypillisesti vuorimaata (50-200 m). Maiseman suuntautuneisuus näkyy vaarojen ja niiden välisten murroslaaksojen ja järviäntaiden muodossa. Pohjois-Karjalassa vaarat suuntautuvat etelä-kaakosta pohjois-luoteeseen. Vaara-Suomen vesistöoloja luonnehtivat järvet ja reitit. Järvisimpiä alueita ovat Pohjois-Karjala ja Kuusamo, joissa vesistöiden osuus kokonaispinta-alasta on n. 15 %. Vaara-Suomi on Suomen metsäisimpiä alueita. Alueen eteläosassa vallitsevat mäntyvaltaiset tuoret kangasmetsät (keskiboreaalin ilmastovyöhyke). Alueella on myös soita. Alue on huomattavalta osalta supra-akvaattista, eli se on ollut jääkauden jälkeisen ajan merenpinnan yläpuolella. Tällöin hienoimmat maa-ainekset ovat pysyneet huuhtoutumattomina vaarojen lakialueilla ja ylärinteillä, jonne myös perinteinen asutus ja viljely ovat sijoittuneet. Uutena maankäytön tuomana maisematyyppinä ovat metsätalousmaisemat kuten avohakkuut, uudistusalat ja metsäautotiet”. (Raivo 1999b:10)

Maisema-alueityöryhmän (1992a) raportin maisema-aluejako poikkeaa hieman Raivon (1999b) esittämästä J. G. Granön aluejakoon pohjautuvasta aluejaosta. Yleensäkin on tosin huomattava, että koska Suomessa maisemalliset piirteet ovat varsin hitaasti vaihtuvia ja siksi suhteellisen samankaltaisia, yksiselitteisen maisemajaon tekeminen on lähes mahdotonta (Maisema-alueityöryhmä 1992a:15). Poiketen Raivon (1999b) käyttämästä yhdestä Järvi-Suomen maisemallisesta suuralueesta maisema-alueityöryhmän raportissa on erotettu toisistaan Hämeen viljely- ja järvimaa ja Itäinen Järvi-Suomi. Maisema-alueityöryhmän jako vastaa näin paremmin vesistöaluejakoa, tosin Vaara-Karjalan maakunta on Vuoksen vesistöalueesta erillään Suomen kaakkoiskulmassa (Maisema-alueityöryhmä 1992a). Maisema-alueityöryhmän raportissa (1992a) Itäisestä Järvi-Suomesta on erottu pienimmiksi alueikseen Lounais-Savon järvisyys, Suur-Saimaan seutu, Savon selän seutu, Keski-Suomen järvisyys, Pohjois-Savon järvi-seutu, Pohjois-Karjalan järvisyys ja Laatokan-Karjalan seutu. Lisäksi tutkimusalueeseen kuuluu Vaara-Karjalaa (Maisema-alueityöryhmä 1992a:30). Itäistä Järvi-Suomea kuvaillaan laajaksi, mutta maisemallisesti suurin piirtein yhtenäiseksi laakeaksi alueeksi, jonka maasto on kuitenkin yksityiskohdissaan hyvinkin vaihteleva (Maisema-alueityöryhmä 1992a:26). Maisemamaakunnan hallitseva elementti on lukemattomat matalat ja sokkeloiset järvet ja vesireitit (Maisema-alueityöryhmä 1992a). Alueen maiseman piirteitä on analysoitu ko. lähteessä enemmänkin, mutta huomionarvoista on maininta, että kaskeamisen vaikutuksen ovat edelleen nähtävissä maisemassa, mm. puulajisuhteissa. Tosin myös se tuodaan esiin, että kaskeamisen jäljet ovat häviämässä (Maisema-alueityöryhmä 1992a:27).

Vuoksen vesistöalue on siis maisema-alueityöryhmää (1992a) ja Raivoa (1999b) mukaillen varsin homogeeninen. Maisema-alueityöryhmän (1992a:27) mukaan luonnonpiirteiltään ja maisemaltaankin selvimmin poikkeava alue on karu Savon selkä, josta jatkuu etelään ja pohjoiseen selkeänä rajalinjana Vuoksen ja Kymijoen vesistöjen vedenjakaja. Toisaalta myös tämän lisäksi erottuu Iisalmen ja Nurmeksen väliin jäävän noin 30 kilometriä leveän ja Vuoksen vesistöalueen pohjoisrajalta noin 140 kilometriä kaakkoon jatkuva alue, joka erottuu pienemmällä vesistöisyydellä ja vähäpuustoi-

suudella (suot ja turvemaat) muusta Vuoksen vesistöalueesta. Myös Pohjois-Karjalan järvisyys muodostaa erottuvan alueen vähäsaaristen selkäjärvien perusteella, ja lounais-Savo on vesistöjen yleisilmeeltään jonkin verran muusta Järvi-Suomesta poikkeava. (Maisema-aluejärjestelmä 1992a:27)

Etelä-Savon maakuntaliiton (2004:19) selvityksen mukaan valtakunnallisesti merkittäviä maisema-alueita alueella on 43 kappaletta ja perinnemaisemia 186 kappaletta. Maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaita kohteita Vuoksen vesistöalueella on Etelä-Savon maakuntaliiton (2004:17) selvityksen mukaan 77 kappaletta, niiden yhteispinta-alan ollessa 1867 hehtaaria. Kohteet ovat selvityksen mukaan lähinnä lintuvesiä, soita ja lehtoja. Etelä-Savon maakuntaliiton (2004:17) mukaan valtakunnallisesti merkittäviä pienvesimerkintöjä on seutukaavassa 36 kappaletta.

Vuoksen vesistöalueen erityispiirteet

Seuraavassa tarkastellaan Vuoksen vesistöalueen maiseman, järviluonnon ja kulttuurihistorian erityispiirteitä. Erityispiirteiden tunnistamisessa ja arvottamisessa on käytetty apuna 10.2.2005 Leppävirralla pidetyn VAT-Vuoksi-seminaarin ryhmätöskentelyn tuloksia sekä työn edistyessä saatua muuta palautetta. Tekstissä erityispiirteitä käsiteltäessä käytetään erityispiirre-käsitteen ohella käsitettä ominaispiirre. Erityispiirteellä tässä tapauksessa ymmärretään Vuoksen vesistöalueelle ominaista piirrettä, jota tavataan vain tarkastelualueella. Sen sijaan ominaispiirre on yleisempi piirre, jota voidaan tavata muuallakin kuin Vuoksen vesistöalueella mutta joka on kuitenkin tarkastelualueella yleinen ja siten alueelle tyypillinen.

Maiseman erityispiirteet

Geologinen historia

Kallioperä muodostaa fyysisen maiseman perusrungon. Kallioperä on Suomessa syntynyt 70-35 miljoonaa vuotta sitten. (Raivo 1999:6) Irtomaa-ainekset peittävät lähes kaikkialla kalliopintaa, mutta kallioperä on merkittävä tekijä maisemassa, sillä se määrittää maiseman suurmuodot ja vaikuttaa myös huomattavissa määrin maiseman pienpiirteineen syntymiseen (Suomen kartasto 1993:16; Rautamäki 1990:28). Vuoksen vesistöalueen geologista historiaa voidaan pitää alueen ominaispiirteenä (esim. maailmanperintöesityksen kuvaus) mutta on huomattava, ettei kallioperä noudata vesistöalueiden rajoja.

Vuoksen vesistöalueen kallioperä on yleispiirteiltään syntynyt kolmesta eriaikaisesta poimutuksesta: pohjoisosissa eli Pohjois-Karjalassa kallioperä on presvekokarelidista pohjakompleksia, joka on Suomen kallioperän vanhinta osaa ja joka koostuu pääasiassa gneissistä. Vuoksen vesistöalueen keskiosissa kallioperä on myöhemmän svekokarelidisen poimutuksen tulosta. Tämän poimutuksen tuloksena syntyivät Karelidit (koostuvat kiilleliuskeista, fyllyiteistä ja kvartsiiteista) ja Svekofennidit (sisälsivät pääasiassa kiilleliuskeista ja gneissejä). Vuoksen vesistöalueen eteläosissa on puolestaan postsvekokarjalaisia muodostumia eli lähinnä rapakivigraniittia (Suomen kartasto 1993:17).

Järvimaisema

Vuoksen vesistöalueen ominaispiirre ovat lukuisat järvet. Luode-kaakko-suuntautuneet järvet ovat Vuoksen vesistöalueen maiseman merkittävin näkyvä elementti. Järvien lisäksi alueen vesimaiseman muodostavat joet ja ihmisen rakentamat kanavat. Lukuisat vesistöt tuovat alueen maisemaan yhtenäisyyttä. Muiden muassa maisema-alue työryhmä (1992a;16, 26-27) on todennut Järvi-Suomen olevan yleisesti ottaen maisemallisesti yhtenäinen alue. Kuitenkin alueelta on erotettavissa myös toisistaan poikkeavia osa-alueita järvimaiseman perusteella, joiden perusteella alueen maiseman voi sanoa olevan yksityiskohdiltaan vaihteleva. Suur-Saimaan alue on rajattavissa tarkastelualueella erilleen Pohjois-Savon järviolueesta. Myös Pohjois-Karjalan järvisoitu muodostaa omantyyppisensä alueen, jossa tyypillistä ovat vähäsaariset selkävedet. Lounais-Savossa vesistöjen yleisilme on jonkin verran muusta alueesta poikkeava. (Maisema-alue työryhmä 1992a:27)

Vesistöt ovat yleensäkin maisemassa huomiota puoleensa vetävä kiinne kohta ja Suomen maiseman olennainen osatekijä (Jormola 1997:99; Sepänmaa 2002:9). Suomalaisille järvet ovatkin erityisiä ja tärkeitä paikkoja, ja usein mielikuvat ovat nimenomaan positiivisia (Mutikainen 2004). Usein järvet mielletään koko Suomen ja suomalaisuuden ilmentäjiksi. Esimerkiksi Raivon (1999a:107) mukaan savolainen tai itäsuomalainen järvimaisema on yksi useimmin toistuvista suomalaisista maisemateemoista yhdessä Pohjanmaan latomeren, eteläsuomalaisen jokilaaksokylän tai pohjoisen erämaan ohella. Voidaankin sanoa, että itäsuomalainen järvimaisema edustaa Suomen kansallismaisemaa. Järvimaisema on ollut se maantieteelliset edustavuuskriteerit täyttävä kansallismaisema, joka on syntynyt suomalaisen kansallisvaltion myötä ja josta on tullut suomalaisuuden tavaramerkki (Häyrynen 1997:39).

Suomen ainutlaatuisena resurssina esimerkiksi matkailun kannalta pidetään laajaa vesireittien luomaa kokonaisuutta, kallioperän syntyhistoriaa, jääkauden muokkauksia muotoja ja sijaintia havumetsävyöhykkeellä sekä järvien keskeistä merkitystä Suomen kulttuurihistorialle ja vapaa-ajanvietolle (Ryhänen 1997:2). Vuoksen vesistöalueella nämä elementit ovat edustettuina alueen ominaispiirteinä. Vuoksen vesistöalueen maiseman ominaispiirteeksi voidaan myös lukea rantaviivan runsaan määrän, jonka myötä luonnontilaisia tai vapaita rantoja on alueella runsaasti.

Lounais-Suomesta Pohjois-Karjalaan ulottuva Ensimmäinen ja Toinen Salpausselkä ovat tärkeitä Saimaan vesimaisemaan ja koko vesistöalueen historiaan vaikuttaneita maastonmuotoja (Ensimmäinen Salpausselkä koko vesistöä pitkään padonneena vedenjakajaselänteenä) (Tikkanen 1999:32). Salpausselkien ohella jääkauden aikaisista muodoista harjut halkovat luoteesta kaakkoon suuntautuen Vuoksen vesistöalueen maisemaan.

Suomessa vuodenaajat vaikuttavat suuresti maiseman kokemiseen, sillä erot eri vuodenaikojen välillä ovat suuret. Vuoksen vesistöalueella vesistöisyys vaikuttaa ominaisella tavallaan vuodenaikojen vaihtumiseen ja kokemiseen. Vuodenaajat eivät siis ole Vuoksen vesistöalueen erityispiirre, mutta ne tuovat vesistöisyyden myötä oman ominaispiirteensä alueen järvimaisemaan. Esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelu näkyy vapaan veden ja jään vaihteluina järvimaisemassa. Myös tulvat ovat Vuoksen vesistöalueella erilaisia, jos niitä verrataan vaikkapa Pohjanmaan jokialueeseen.

Vesistömuotojen moninaisuus

Järvimaiseman ohella Vuoksen vesistöalueen erikoisuus on vesistömuotojen rakenteen vaihtelevuus. Alueella on Suomen runsaimmin vaihteleva järvien, virtaavien vesien ja selkävesien muodostama kokonaisuus. Vuoksen vesistöalueelta löytyy useita suurvesiä eli selkävesiä, mutta myös lukuisia pienvesiä järvistä pieniin lampiin, kosteikoihin ja lähteisiin (esim. Pohjois-Karjalassa Nurmeksien Raesärkkien mosaiik-

ki) (Ek 2005). Laajin ulappa on Suur-Saimaa, jossa vesialuetta on samalla 76 metrin tasolla noin 4400 km² (Suomen kartasto 1993:55).

Vuoksen vesistöalueen vesistöt ovat tyypillisesti järvien ja niitä yhdistävien lyhyiden jokiosuuksien tai salmien reittejä (Suomen kartasto 1993:54-55). Alueen ominaispiirre onkin juuri vesistöjen luonnollinen reittiominaisuus.

Maiseman avoimuus

Maiseman avoimuus, joka syntyy Vuoksen alueella vesistöisyyden myötä, on alueen maiseman ominaispiirre. Suomen metsien hallitsemassa maisemakuvassa vesistöt tuovat yhdessä viljelysten kanssa maisemaan avoimuutta (esim. Jormola 1997:99; Sepänmaa 2002:11). Peltojen umpeenkasvun myötä vesistöjen merkitys on tässä suhteessa korostunut. Vuoksen vesistöalueella lukuisten järvien ja jokien myötä syntyy runsaasti rantavyöhykettä, jolta on myös paljon yksittäisiä näkymiä kaukomaisemaan. Vesistöjen lähellä olevien näköalapaikkojen ohella alueella on runsaasti yksittäisiä korkeita näköalapaikkoja, jotka ovat usein tärkeitä, sillä ihmiset mielellään hakeutuvat näille paikoille (esim. Jämbäck 1995:45). Huomioitavaa sen sijaan on, että vaikka alueen maisema on vesien myötä avointa, sen tavoitettavuus ei ole välttämättä hyvä. Tämä koskee esimerkiksi pääteiltä avautuvia järvimaisemanäkymiä.

Historiallisesti vesistöt ovat toimineet ihmisten tärkeinä kulkuväylinä, joten maiseman havainnointi on tapahtunut vesiltä päin. Nykyaikana siis ”melojan maiseman” voidaan katsoa edustavan historiallista näkökulmaa ja alueen historiallista ominaispiirrettä.

Vesistöjen ohella myös viljelykset tuovat maisemaan avoimuutta. Sen sijaan historiallisen kaskikulttuurikauden luomaa avoimuutta ei enää nykypäivän maisemassa ole havaittavissa.

Arvotetut maisema-alueet

Vuoksen vesistöalueen huomioitava erityispiirre on arvotetut maisema-alueet. Muiden muassa maisema-aluetyöryhmä (1992b) ja kansallismaisematyöryhmä (Kansallismaisema 1993) ovat laatineet selvityksensä arvokkaista maisema-alueista. Oikeudellisesti kansallismaisematyöryhmän ehdotuksella ei ole sellaista statusta kuin esim. maisema-aluetyöryhmän mietinnöllä on, mutta työ on nähtävä merkitykselliseksi mm. siinä tapauksessa, jos halutaan lähteä vaikuttamaan kansallismaisemien taustalla oleviin prosesseihin tai jos halutaan lähteä tuomaan merkitystä muille alueille ja kohteille, jotka ovat kansallismaisemiksi valittujen tapaisia mutta vielä tuntemattomia. Esimerkiksi tämä voisi tulla kyseeseen järvimaiseman tai mäki-asutuksen kohdalla.

Kansallismaisematyöryhmän valitsemista kansallismaisemista Vuoksen vesistöalueelle sijoittuu seitsemän kappaletta. Nämä ovat Imatrankoski, Olavinlinna ja Pihlajavesi, Punkaharju, Heinäveden reitti, Väisälänmäki, Koli sekä Pohjois-Karjalan vaarakylät (Kansallismaisema 1993:7). Kansallismaisematyöryhmä katsoo Imatrankosken olevan Suomen kansallismaisemista kansainvälisesti tunnetuin (Kansallismaisema 1993:34). Pihlajavesi ja Heinäveden reitti puolestaan edustavat klassista järvimaisemaa sekä Väisälänmäki savolaista kaskiviljelymaisemaa. Olavinlinna yhdessä Turun linnan kanssa on työryhmän mukaan ainutlaatuinen koko Suomen mittakaavassa, ja omaa ainutlaatuisen historian idän ja lännen valtakamppailun tuotteena. (Kansallismaisema 1993:36-37) Kansallismaisemien ohella kansallismaisematyöryhmä on listannut aikansa esimerkkejä kansallisesti arvokkaista luonnonnähtävyyksistä, historiallisista maisemanähtävyyksistä sekä rakennus- ja rakennelmanähtävyyksistä, joiden joukkoon tutkimusalueelta kuuluivat luonnonnähtävyyksistä Punkaharju, historiallisena maisemanähtävyytenä Koljonvirta ja rakennusnähtävyytenä Olavinlinna (Kansallismaisema 1993).

Järviluonnon erityispiirteet

Rantatyyppien moninaisuus

Vuoksen vesistöalueella suuri rantaviivan määrä tuo mukanaan rantatyyppien runsauden. Alueen rantatyypejä ovat silokallio-, kivikko-, hietikko-, suo- ja kulttuuri-rannat. Varsinkin Saimaan altaan alueella rantojen vallitsevana piirteenä on jyrkkä kallioisuus (esim. Kivinen 2004). Jääkauden muovaama luoteesta kaakkoon suuntautunut maasto näkyy myös rantatyypeissä. Muiden muassa harjut ja drumliinit, jotka ovat mannerjäätikön kulkusuunnan mukaisia virtaviivaisia selänteitä, ovat luode-kaakko-suuntaisia (Tikkanen 1999:32). Nämä moreeniselänteet vaikuttavat myös rantojen moninaisuuteen. Laajoja ja yhtenäisiä drumliinikenttiä on erityisesti Keski- ja Pohjois-Savossa, missä ne yhdessä järvi-altaiden ja kasvipeitteen kuvioiden kanssa vahvistavat maiseman yleistä suuntautuneisuutta (Suomen kartasto 1997:54).

Vesistön tila

Vuoksen vesistöalueen ominaispiirre on vesistöjen karuus. Lisäksi alueen ominaispiirre on vesistöjen hyvä tila. Myös äänimaiseman hiljaisuus voidaan katsoa kuuluvaksi tähän kategoriaan. Ominaispiirteeksi nämä voidaan katsoa sillä perusteella, että koko Suomen vesistöt ovat yleisesti ottaen ominaisuuksiltaan samankaltaisia.

Muinaisrannat

Muinaisrannat kuuluvat Vuoksen vesistöalueen järviluonnon erityispiirteisiin. Alueen nykypäivän maisemassa on näkyvissä muinaisrantoja, jotka ovat peräisin usealta eri historialliselta ajankohdalta; mannerjäätikön sulamisvaiheesta noin 12000 vuotta sitten (Baltian jääjärven eri vaiheiden rantapinnat salpausselkien vyöhykkeellä), Yoldia-vaiheesta sisempänä vesistöalueen keski- ja luoteisosissa sekä Muinais-Saimaan (Suursaimaa) ajoilta 6000-5500 vuotta sitten ajalta ennen Vuoksen uoman puhkeamista. Tuoreimpia kuiville jääneitä rantamuodostumia ovat noin 150 vuotta sitten tapahtuneiden lukuisien järvenlaskujen paljastamat rantatörmät ja tasanteet (mm. Höytiäinen). (Ek 2005)

Luonnonsuojelualueet ja arvotetut luontotyytit

Vuoksen vesistöalueella on mm. Natura 2000:ssa ja rantojensuojeluohjelmassa lukuisia arvotettuja luontotyypejä ja jo olemassa olevia luonnonsuojelualueita. Näiden huomioon otettavien valtakunnallisten suunnitelmien ja ohjelmien lisäksi erityisesti järviluontoon liittyen merkittäviä tekijöitä ovat Vuoksen vesistöalueella koko Suomen järviluonnon suojelemiseksi perustetut kansallispuistot. Näistä Vuoksen vesistöalueella sijaitsevat Kolovesi, Linnansaari, Petkeljärvi (Mutikainen 2004:30). Myös Kolin, Patvinsuon ja Tiilikjärven kansallispuistossa on edustettuna järviluontoa. Lisäksi Saimaan saaristoa on ehdotettu yhdeksi uudeksi Suomen maailmanperintökohteeksi mm. järviluonnon edustajana (Suomen luonto 1998:6).

Saimaannorppa sekä muut reliktiäimet ja -kasvit

Saimaannorppa kuuluu Vuoksen vesistöalueen järviluonnon erityispiirteisiin alueen merkittävimpana reliktiäimenä. Harvinainen norppalaji voi toimia esimerkiksi matkailullisena resurssina sekä tuoda elinpiirinsä itsessään matkailun primääriseksi motiiviksi (ks. Mutikainen 2004:31). Saimaannorppan lisäksi alueen vesistöjen eläimistön

erikoisuuksia ovat saimaanlohi, härkäsimppu sekä muut reliktilajit (Kivinen 2004:3). Alueella esiintyy myös uhanalaisia ranta- ja vesikasveja, joiden elinympäristöt olisi syytä ottaa mm. alueidenkäytön suunnittelussa huomioon.

Taigalajit

Vuoksen vesistöalueen luonnon erityispiirre kasviston ja eläimistön suhteen on reliktilajien lisäksi se, että alueella esiintyy taigalajeja niiden läntisimmillä esiintymisalueillaan. Näin ne ovat havainnoitavissa Suomen puolella Venäjän sijaan. Tätä erityispiirrettä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi matkailussa nykyistä enemmänkin.

Kulttuuriperinnön erityispiirteet

Mäki-, vaara- ja ranta-asutus

Vuoksen vesistöalueen ominaispiirre on asumusten sijaitseminen veden äärellä ja saarissa. Alueen erityispiirteenä on, että kirkonkyliä ja muita asutuskeskittymiä on vesien äärellä suurissa määrin (vrt. asutuksen sijoittumistyyppit: pelto-, ranta-, tie-, ala-, ylä- ja harjusijainti). Suurimmat asutuskeskittymät ovat Suomessa perinteisestikin syntyneet eri maisemallisten elementtien, kuten vesistöjen ja selänteiden, solmukohtiin (Hiltula 2001:98). Rantasijainnin ohella tutkimusalueella asutus on perinteisesti hakeutunut mäki- ja vaaramaille.

Vuoksen vesistöalueen maankäytön historia on pitkä. Ihminen on asunut alueella kivikaudelta lähtien. Kausi- ja vakituisen asutuksen paikat sijaitsevat nykyisen rannan ja vesistön tuntumassa mukaillen erityispiirteisesti muinaisen rannan sijaintia. Tällaisia ovat esim. Puumalan Pistohiekka, Ristiinan Hartikkala, Kesälahden Käräjäkallio tai Punkaharjun Pahatso. (Kovanen 2004:7-8) Asutushistoriallisista tekijöistä johtuen vielä nykyäänkin voidaan havaita ominaispiirteenä se, että alueella on yleisesti ottaen vain yksi asutus mäkeä kohden. Kun lisäksi otetaan huomioon vesistöjen runsas määrä, alueen asutus on muodostunut asutushistoriallisista syistä hyvin harvaksi. On jopa esitetty, että asutus on Suomen harvinta (suullinen tieto 10.2.2005).

Kaskiviljelykulttuurin sekä muiden perinteisten maa- ja metsätalouden muotojen piirteet

Vuoksen vesistöalueen erityispiirteisiin kuuluvat kaskiviljelykulttuurin jäänteet. Savolainen kaskiviljelykulttuuri on koko Suomen mittakaavassa merkittävä asia (lisää esim. Kovanen & Saraste 1989:37). Huomioitavaa on, että Savo on aikanaan myös toiminut lähtökohta uudisasutuksen leviämiseksi. Savolaisasutus on levinnyt aikoinaan alueelta mm. Pohjois-Suomeen. Kaskiviljelykulttuurista on nykyään vain vähän merkkejä jäljellä, ja jäljellä olevatkin ovat häviämässä, mutta puulajisuhteet (koivuvaltaiset metsät), kaskikasvit, perinnebiotoopit (haat, laitumet) ja kivisyys kertovat kuitenkin vielä menneestä ajasta (Ahonen 2004:24). Lisäksi vaikka monet ihmisen eri kausina tekemät jäljet maisemassa ovat lähes kadonneet, ne saattaisivat olla vielä pelastettavissa esimerkiksi paikannimien tai suullisen tiedon avulla (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000:12). Kaskiviljelykulttuurin piirteistä käy esimerkiksi valtakunnallisesti arvokas kohde Varmonniemen kaskikoivikko Kesälahdella (Ahonen 2004:24) tai Telkkämäen luonnonsuojelualue ja Kolin alue, joista löytyy mm. kaskimetsiä (Lyytikäinen 1991:37).

Vuoksen vesistöalueen ominaispiirteitä ovat myös perinteisen maa- ja metsätalouden perinteet, esimerkiksi maatalouden tarpeisiin muokatut rannat (niittytalouden jäljet ja

järvenlaskut), kalastuksen paikat, kuppikivet ja muu maatalouteen liittyvä perintö sekä uittoperinne. Edelleen myös perinteisen rakentamisen ja maankäytön traditiot kuuluvat alueen ominaispiirteisiin, kuten myös vesi- ja jääliikenteen, muinaisjäännösten sekä järvi- ja maisemamatkailuhistorian ominaisuudet (Kovanen 2004:8).

Puolustusvarustukset

Puolustusvarustukset ovat yksi maiseman osatekijä. Vuoksen vesistöalueella nämä kulttuuripiirteet muodostavat merkittävän erityispiirteen. Erityisesti Itä-Savon alueen erityispiirre on se, että se on ollut pitkään eri valtakuntien raja-alueita, joten sodista ja rajankäynneistä on löydettävissä merkkejä maisemasta vielä nykyäänkin (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000:11-12). Myös koko Vuoksen vesistöalue on ollut vaihtelevasti lännen ja idän kulttuuripiirien vaikutuksien alaisena. Huomattavaa on myös ollut alueella aikoinaan vaikuttaneiden sotajoukkojen tuomat kulttuuriset vaikutteet. (esim. Kovanen & Saraste 1989:10). Vuoksen vesistöalueen historiallisista linnoitteista ja puolustusvarustuksista käyvät esimerkkeinä Olavinlinna ja Salpalinja tai 1800-luvun venäläisvallitukset kuten Rautavaara, Juankoski ja Toivalansalmi. Vuoksen vesistöalueella on perinteisesti käytetty hyväksi luonnon muotoja puolustusvarustusten ja -rakenteiden sijoittelussa.

Kalliomaalaukset

Vuoksen vesistöalueella on erityispiirteenä useita merkittäviä kalliomaalauksia mm. Ristiinan Astuvansalmessa, Puumalan Syrjäsalmissa, Maksasaarenselässä ja Leiviskässä sekä Savonlinnan Rapakossa (Kovanen 2004:8). Pohjoisimmat Vuoksen vesistöalueen tunnetut kalliomaalaukset ovat Heinäveden, Enonkosken ja Savonrannan kunnissa sijaitsevan Koloveden rantakallioissa. Koitereen eteläpäästä on löydetty vielä varmistamattomia, kalliomaalauksiin viittaavia havaintoja. (Ek 2005) Kalliomaalauksien merkittävyydestä kertoo se, että ne ovat olleet yhtenä perustana Suomen uusille maailmanperintökohde-esityksille (Suomen luonto 1998:6).

Vesitierakennelmat

Vuoksen vesistöalueen erityispiirre ovat vesitierakennelmat, kuten kanavat, sekä satamat ja näihin liittyen perinteinen sisävesilaivasto (kaupankäynti ja kuljetus), uiton rakenteet, perinteiset laivaväylät ja viitat sekä hylt. Varsinkin Saimaan kanava on merkittävä erikoispiirre ja laajasti alueesta tunnettu asia, mutta alueella on myös monia muita perinteikkäitä kanavarakennelmia, mm. Pielisjoen kanavat Joensuussa ja Kontiolahdella.

Perinteinen teollisuus

Perinteisiin teollisuudenmuotoihin Vuoksen vesistöalueella lukeutuvat järvimalmin, puun ja kiven jalostaminen. Ominaispiirteenä voidaan pitää esimerkiksi järviuukki-jäänteitä ja niiden toiminnan jatkajia sekä elävää teollista perinnettä. Lisäksi alueella on rannoilla katkenneen teollisen käytön (sahat ja tiilitehtaat) leimaamia paikkoja (Kovanen 2004:10). Huomioitavaa on, että perinteisen teollisuuden ominaispiirteet liittyvät alueella usein jollain tavalla vesistöihin.

Huvilakulttuuri

Huvilakulttuuri voidaan katsoa Vuoksen vesistöalueen ominaispiirteeksi (esim. Kauppinen 1998; Kovanen & Saraste 1989:22-23), sillä siitä löytyy alueelta pitkäaikai-

sia perinteitä. Ennen varsinaista huvilakulttuuriakin alueella on esiintynyt varhaista matkailua. Vuoksen vesistöalueen huvilakulttuuri voidaan jakaa ominaispiirteidensä mukaan esimerkiksi siten, että ensimmäisen polven muodostavat ennen vuotta 1918 kaupunkien läheisyydessä, laivareittien varrella tai rautatieaseman lähellä rakennetut huvilat, toisen polven huvila- ja kesämökkialueet (noin vuoden 1918 ja vuoden 1950 välillä) ja niitä nuoremmat huvilat kolmannen polven huvilarakentamisen kulttuurin (Kovanen 2004:9). Nykyinenkin loma-asuntorakentaminen on jo siis huvilakulttuuria, sillä sen seurauksena syntyy rakennettua rantamaisemaa eli rannan kulttuurimaisemaa.

Itäiset vaikutteet ja ortodoksisuus

Vuoksen vesistöalueen erityispiirre on se, että Pietarin ja yleisemmin Venäjän vaikutus alueen talouden ja kulttuurin kehittymiselle on ollut historian eri vaiheissa suuri (esim. Sihvo & Nurmiainen 2004). Kulttuuripiirteissä esimerkiksi entisajan kaupan vaikutus ei enää välttämättä näy millään tavalla, vaikka tämä aikoinaan onkin ollut merkittävä tekijä alueen kehittymiselle. Ortodoksisuus sen sijaan on merkittävä itäinen vaikutte, joka näkyy edelleenkin alueen maisemassa (esim. Raivo 1996).

Arvotetut kulttuurikohteet

Vuoksen vesistöalueen erityispiirteitä edustavat myös arvokkaiksi katsotut kulttuurikohteet. Kulttuurikohteita on arvotettu mm. Museoviraston ja ympäristöministeriön vuonna 1993 julkaisemassa teoksessa Rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museovirasto on myöhemmin ryhtynyt ajantasaistamaan teoksessa esitettyä kohdevalikoimaa ja pyytännyt asiasta lausuntoja mm. kunnilta.

Johtopäätökset

Tämän työn tuloksena Vuoksen vesistöalueelta arvotettiin 11 erityispiirrettä. Nämä olivat arvotetut maisema-alueet, muinaisrannat, reliktilajit, taigalajit, asutuksen sijoittuminen vesistöjä ja muinaisrantoja mukaillen, kaskiviljelykulttuurin jäänteet, historialliset puolustusvarustukset, kalliomaalaukset, vesitierakennelmat, itäiset vaikutteet ja ortodoksisuus sekä arvotetut kulttuurikohteet. Erityispiirteiden lisäksi tutkimusalueelta erotettiin useita ominaispiirteitä, joista merkittävin oli suuri vesistöisyys. Myös monet muut alueen ominais- ja erityispiirteet liittyivät jollain tavalla vesistömuotoihin.

Vuoksen vesistöalueella ennen kaikkea lukuisat järvet, mutta myös muut vesistömuodot, mukaan lukien vesireittien välille rakennetut kanavat, hallitsevat sekä alueen maisemaa että maisemaan liittyviä mielikuvia. Vuoksen vesistöalueen vesistöjen moninaisuus sekä niiden luonnollinen reittiominaisuus ovat tärkeitä vesistöihin liittyviä ominaispiirteitä. Lukuisat vesistöt tuovat alueen maisemaan yhtenäisyyttä. Muiden muassa maisema-alue työryhmä (1992a:16, 26) on todennut Järvi-Suomen olevan yleisesti ottaen maisemallisesti yhtenäinen alue, ja ehkä hankalimmin osa-alueisiin jaettava maisemamaakunta. Huomioitava on myös se, että Vuoksen vesistöalue on otettu yhtenäisenä alueena valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. Kuitenkin alueen järvimaisemasta on erotettavissa myös toisistaan poikkeavia osa-alueita, joiden perusteella alueen maiseman voi sanoa olevan yksityiskohdiltaan vaihteleva (erityyppiset osa-alueet esim. Kivinen 2004:2-5; Niinioja ym. 1996:14-39).

Vuoksen vesistöalue kuuluu maisema-aluejaotteluissa suurilta osiltaan Järvi-Suomeen, mutta joissakin maisema-aluejaotteluissa alue on katsottu kuuluvan osaksi

myös Vaara-Suomen ja Etelä-Suomen maisemallisiin suuralueisiin. Vesistöjen merkittävydestä Vuoksen vesistöalueelle kertoo mm. se, että maisema-alueityöryhmä on pitänyt vesistöaluejakoa merkittävimpänä yksittäisenä piirteenä Järvi-Suomen erottamisessa muista maisema-alueista (Maisema-alueityöryhmä 1992a:16). Sisä-Suomen järvimaisema on jo varhain noussut suomalaiseksi ihannemaisemaksi, ja näin ollen myös tärkeäksi voimavaraksi esimerkiksi matkailun kannalta. Ihmiset tunnistavat suomalaisen ihannemaiseman, kohdataanpa se sitten paikan päällä tai välillisesti esim. matkailumainoksissa, postikorteissa tai eri tuotteiden etiketeissä (Raivo 1999a:107). Järvi-Suomi muodostaa myös Suomen kansainvälisen matkailun peruspilarin ja potentiaalisen voimavaran (Vuoristo 1999:178). Järviluontoon liittyviä ominaispiirteitä alueella ovat mm. rantatyyppien moninaisuus sekä vesistöjen karuus ja hyvä tila.

Vesistöihin liittyviä Vuoksen vesistöalueen tärkeitä kulttuuripiirteitä ovat perinteisten maa- ja metsätalouden muodot, kuten uittoperinne, maatalous ja muu perinteinen teollisuus. Sen sijaan historiaan viittaava erityispiirre ja merkittävä tutkimusalueen ja Suomen asutuksen leviämiseen vaikuttanut tekijä, kaskiviljely, ei liity suoranaisesti vesistöihin. Asutuksen sijoittumiseen kaskiviljely osaltaan lukeutuu, sillä asutus on perinteisesti hakeutunut vesien rantojen ohella mäki- ja vaara-alueille. Kaskiviljelykulttuurin jäänteet ovat suurelta osin hävinneet, mutta mm. puulajisuhteet kertovat vielä osittain menneestä ajasta. Myös alueen erikoispiirteenä pidettävät kansallismaisemat liittyvät osittain kaskiviljelykulttuuriin sekä asutuksen sijoittumiseen. Edelleen alueen kulttuuriperintöön liittyviä erityispiirteitä ovat kalliomaalaukset, puolustusvarustukset sekä itäiset vaikutteet ja ortodoksisuus. Kulttuuriperinnön ominaispiirteistä merkittävää alueella on mm. huvilakulttuuri.

Tutkimusalue on suurelta osin maaseutumaisesta aluetta. Maaseudun maiseman kehitys on perustunut maa- ja metsätalouteen sekä siihen liittyvään asutukseen. Moni-ilmeisin maaseudun maiseman osa on syntynyt erityisesti karjatalouden mukana. (Maisema-alueityöryhmä 1992a:11) Viime vuosina onkin kannettu huolta maaseudun kulttuurimaisemien kehittymisestä. Kuitenkin on hyväksyttävä myös se, että prosessi voi olla luonteeltaan vähenevä tai laskeva ja että maiseman kulttuuripiirteet voivat kuolla ja maisema muuttua (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000). Muutoksen esiintyminen on sinänsä luonnollista. Kyse on lähinnä muutoksen nopeudesta (Komiteanmietintö 1980:34) sekä siitä, minkälainen muutos hyväksytään ja halutaan tapahtuvan. Rekonstruktio eli jonkin kadonneen maiseman tai rakennuksen taikka maatalouden ympäristötyypin kopiot ilman toiminnallista tarkoitusta eivät palvele maisema-alueen säilymistä pitkällä tähtäimellä (Savonlinnan seudun maisema-alueet... 2000). Tämä pätee myös järviluonnon, maiseman tai kulttuuriperinnön hyödyntämiseen. Kehittämisen on perustuttava asioiden aitoihin, eikä keinotekoisiiin vetovoimatekijöihin (Andersson 1998:35).

Järvimaiseman säilymiseen ja kehittämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta ainakin sen rappeutumiselta vältyttäisiin. Suomen järviolueilla erityisesti loma-asutus aiheuttaa paineita järvimaisemalle. Näin ollen kaavoitus- ja rakennuslupatoiminta nousee kehityksen suhteen suureen arvoon. (Komiteanmietintö 1980:50) Merkittävään osaan nousee myös imagonrakennustyö järvimaiseman hyväksi. Lisäksi järvimaiseman saavutettavuuteen voi olla tarpeen kiinnittää huomiota.

Maisema-asioita käsiteltäessä on kiinnitettävä huomiota paitsi yksityiskohtiin myös niistä muodostuvaan kokonaisuuteen, sillä maisemaan muodostuvat arvot ovat monen asian summa (Maisema-alueityöryhmä 1992a:8). Maankäytön suunnittelu on yksi niistä prosesseista, joilla voidaan vaikuttaa esteettisten lopputuloksien syntymiseen.

Kirjallisuus ja lähteet

Lähdeviittaukset

- Aarnio, Jouni & Maria Luostarinen (2000). Saimaan sylissä, Savon sydämessä. Porrassalmen maisemanhoitosuunnitelma. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 40. Mikkeli. 145 s.
- Ahonen, Mika (2004). Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan liiton julkaisu 83. s. 24.
- Andersson, Harri (1998). Lounais-Suomen saaristo valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden näkökulmasta. Suomen ympäristö 165. Ympäristöministeriö ja Lounais-Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 104 s.
- Ekroos, Aki (1995). Kauneus ja rumuus ympäristöoikeudessa. Ympäristöoikeudellinen tutkimus maisemaa ja kaupunkikuvaa koskevasta lainsäädännöstä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 206. 427 s.
- Grönlund, Anne, Markku Lehtelä, Hannu Luotonen ja Sirkka Hakalisto (1998). Pohjois-Karjalan perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 61. 167 s.
- Heikkilä, Tapio (2001). Kulttuurimaiseman suojelu. Teoksessa Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. s. 189.
- Härö, Mikko (1993). Läntisen Uudenmaan rakennusten ja maiseman kulttuurihistoriallinen inventointi. Läntisen Uudenmaan seutukaavaliitto, Tammisaari. 484 s.
- Häyrynen, Maunu (1997). Isänmaan äidinkasvot. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 30.
- Jormola, Jukka (1997). Vesi viljelysmaisemassa. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 99.
- Jämbäck, Jari (1995). Kalajoen Hiekkasärkkien alueen luonnon tila. Teoksessa Kalajoen Hiekkasärkkien luonto, tutkimusraportti II. Nordia Tiedonantoja 2. s. 45.
- Jääskeläinen, Lauri & Olavi Syrjänen (2000). Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen. Käytännön käsikirja –sarja. Rakennustieto Oy, Helsinki. 440 s.
- Kansallismaisema (1993). Tapio Heikkilä, Mikko Mansikka & Carita Strandell (toim.): 64 s. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Helsinki.
- Kauppinen, Eeva-Liisa (1998). Kesä Saimaalla: huvilakulttuuria Savonlinnan seudulla. Savonlinnan maakuntamuseo, Savonlinna. 98 s.
- Karjalainen, Pauli Tapani (2001) Maisema kolmasti katsottuna: geografisia positioita. Alue ja ympäristö 30:1. s. 48.
- Keisteri, Tarja (1985). Kulttuurimaiseman muutoksen tutkimisesta. Terra 97:3.
- Keisteri, Tarja (1990a). Suomen kulttuurimaiseman muutos. Terra 102:4.
- Komiteamietintö (1980). Maisematoimikunnan mietintö. Valtion Painatuskeskus. 198 s.
- Kovanen, Kirsti & Leena Saraste (1989). Arkkitehtuuri Itä-Suomessa: meijän miljöö. Kuopion, Mikkelin ja Pohjois-Karjalan läänien taidetoimikunnat, Jyväskylä. 171 s.
- Luostarinen, Matti (1997). Maisema osana maaseudun sosiaalista rakennetta. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 46.
- Lyytikäinen, Ari (1991). Kolin luonto, maisema ja kulttuurihistoria: Kolin luonnonsuojelututkimukset. Vesi- ja ympäristöhallinnon monistesarja 308. 111 s.
- Maisema-alueityöryhmä (1992a). Maisema-alueityöryhmän mietintö 1: Maisemanhoito. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66. Painatuskeskus, Helsinki. 199 s.
- Maisema-alueityöryhmä (1992b). Maisema-alueityöryhmän mietintö 2: Arvokkaat maisema-alueet. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66. Painatuskeskus, Helsinki. 204 s.
- Melanko, Kirsti & Pekka Elo (2000). Kulttuuriperinnön arvot. Teoksessa Elo, Pekka, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) (2000): Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus. s. 11.
- Merivirta, Raija & Laura Yli-Jama (1997). Tiemaisema. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. 151 s.
- Mikkelin seudun maisema-alueet: täydennysinventointi 1999 (2001). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 47. Mikkeli. 89 s.
- Niinioja, Riitta, Paula Mononen & Anita Rämö (1996). Pohjois-Karjalan vesistöjen tila 1990-luvun alussa. Alueelliset ympäristöjulkaisut 17. 53 s.
- Pieksämäen ja Varkauden seudun eteläosan maisema-alueet: täydennysinventointi 2000 (2002). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 51. Mikkeli. 94 s.
- Raivo, Petri J. (1996) Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa maisemassa. Nordia Geographical Publications 25:1. 370 s.
- Raivo, Petri J. (1997). Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. s. 193.
- Raivo, Petri J. (1999a). Maisema ja suomalaisuus. Teoksessa Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. s. 104.

- Raivo, Petri J. (1999b). Suomalainen maisema. Teoksessa Maantieteen maisemia. Johdatusta kulttuuri-maantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmonisteita 27. s. 8.
- Rautamäki, Maija (1990). Maakunnallinen maisemaselvitys Varsinais-Suomi. Varsinais-Suomen seutukaavaliitto, Turku. s. 28.
- Rautamäki, Maija (1997). Maisemarakenne. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 14.
- Ryhänen, Hannu (1997). Pihlajaveden kestävän vesistömatkailun taustaselvitysraportti: Luonnon arvoista luonnonarvoiseen matkailuun. Kestävän matkailun raportteja 2. Matkailun osaamiskeskus, Matkailualan verkostoyliopisto, Savonlinna. s. 2.
- Savonlinnan seudun maisema-alueet: täydennysinventointi 1998 (2000). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 39. Mikkeli. 76 s.
- Sepänmaa, Yrjö (1997). Maaseutua ei voi tuoda. Teoksessa Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.): Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. s. 29.
- Sepänmaa, Yrjö (2002). Veden ja luonnon kauneus. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. s. 9.
- Sihvo, Hannes & Jouko Nurmiainen (toim.) (2004). Viipurin läänin historia. Karjalan kirjapaino. 363 s.
- Suomen kartasto (1993). Suomen kartasto 350: Maisemat, asuinympäristöt. Toimittanut Pentti Alalammi. Maanmittaushallitus, Helsinki. 234 s.
- Suomen luonto -lehti (1998). Nro 9, s. 6.
- Tanskanen, Minna (2000). Näkyvän takana. Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta. Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 8. 224 s.
- Tikkanen, Matti (1999). Vuoristosta puolitasangoksi. Teoksessa Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. s. 32.
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 2001. Maankäyttö- ja rakennuslaki -julkaisusarja 5. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Helsinki. 55 s.
- Vesimaisema ja sen hoito (1972). Vesihallituksen julkaisuja 2. s. 41.
- Veskansan maisemissa: Suurlahdentien maisemanhoitosuunnitelma (2001). Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 45. Etelä-Savon maakuntaliitto ja Etelä-Savon ympäristökeskus. 128 s.
- Vuoristo, Kai-Veikko (1999). Matkailijoiden maa. Teoksessa Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. s. 178.

Painamattomat lähteet

- Ek, Heli (2005). Vuoksen VAT – kommentteja. Sähköpostiviesti Juha Hiltulalle 15.4.2005.
- Etelä-Savon maakuntaliitto (2004). Maakuntakaavan laatimisen työohjelma 17.5.2004 (<http://www.esavo.fi/maakuntakaava/tiedostot/tyoohj.pdf>)
- Hiltula, Juha (2001). Päättäjien maisemissa – Taivalkosken Jokijärven kulttuurimaantieteellinen maisemanalyysi. Pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto, maantieteen laitos. 114 s.
- Kivinen, Jarmo (2004). 11.3.2004 VAT – Vuoksi –seminaari Varkaus, muistio.
- Koutaniemi, Kielo (1995). Luonnon- ja kulttuurimaiseman kehitys Perämeren maankohoamisrannikolla Haukiputaan Kellossa. Lisensiaatintutkimus. Oulun yliopisto, maantieteen laitos. s. 3.
- Kovanen, Kirsi (2004). 11.3.2004 VAT – Vuoksi –seminaari Varkaus, muistio.
- Mutikainen, Ismo (2004). Sinisen kullan kimallus. Pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta.
- Rakennussuojelua ja maisemansuojelua koskeva lainsäädäntö (2005). Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=787&lan=fi> Päivitetty 2.2.2005.
- Suullinen tieto 10.2.2005. VAT-Vuoksi –seminaari Leppävirta.

Muu läpikäyty kirjallisuus

- Berleant, Arnold (1997). Living in the landscape: toward an aesthetics of environment. University Press of Kansas. 191 s.
- Elo, Pekka, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) (2000). Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus. 106 s.
- Etelä-Savon esihistorialliset suojelukohteet (1984). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 113. Mikkeli. 99 s.
- Etelä-Savon kulttuurimaisemainventointi (1988). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 147. Mikkeli. 80 s.
- Etelä-Savon kulttuurimaisemainventointi (1989). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 154. Mikkeli. 70 s.
- Etelä-Savon puolustusvarustukset historiallisella ajalla (1987). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 137. Mikkeli. 42 s.
- Etelä-Savon rakennusperintö: kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet (1984). Etelä-Savon seutukaavaliitto, julkaisu 114. Mikkeli. 250 s.
- Hellaakoski, Aaro (1922). Suursaimaa. Fennia 43:4.
- Historiallisen ajan puolustusvarustuksia Etelä-Savossa (1993). Mikkelin läänin liiton julkaisuja 11. Mikkeli. 126 s.

- Hänninen-Valjakka, Kirsi (1998). Etelä-Savon perinnemaisemat. Etelä-Savon ympäristökeskus, Mikkeli. 147 s.
- Jokinen, Pekka, Timo Järvikoski, Juhani Pietarinen & Pekka Saarto (1992). Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku. 122 s.
- Kalliola, Reino (1958). Mereltä tuntureille. Porvoo Helsinki, WSOY. 604 s.
- Karjalainen, Pauli Tapani & Petri J. Raivo (1999). Maantieteen maisemia: johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste 27. 42 s.
- Kaukoniemi, Tapani & Hannu Tikkanen (1996). Kulttuurimaiseman kasvot, Nivalan Kotila. Suomen ympäristö 14. 44 s.
- Keisteri, Tarja (1990b). The study of changes in cultural landscapes. Fennia 168:1.
- Kiinteät muinaisjäännökset 1994: Mikkeli, Mikkelin maalaiskunta, Anttola, Juva, Puumala, Ristiina (1995). Mikkelin läänin kuntayhtymä, julkaisu 22. Mikkeli. 105 s.
- Kinnunen, Aarne & Yrjö Sepänmaa (toim.) (1981). Ympäristöestetiikka. Gaudeamus, Mänttä. 239 s.
- Kupiainen, Heikki (1997). Savotta-Suomen kulttuurimaisema: talonpoikainen maanomistus ja maankäyttö savolaisen kulttuurimaiseman kasvualustana uuden maatalouden ajalla (1800-luvun lopulta 1990-luvulle). Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Mikkeli, julkaisuja 56. 103 s.
- Kuusisto, Esko (toim.) (1999). Elävä Saimaa. Tammi, Sulkava. 205 s.
- Lehtinen, Leena (1997). Maaseutumaiseman kerroksisuus ja vetovoima. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja 55. 269 s.
- Lounatvuori, Irma & Lauri Putkonen (2001). Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. 221 s.
- Luonnonsuojelulakityöryhmän mietintö: ehdotus luonnonsuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi lainmuutoksiksi (1994). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Työryhmän raportti 3. Ympäristöministeriö, Helsinki. 135 s.
- Luonnonsuojelulakityöryhmän tarkistettu mietintö: ehdotus uudeksi luonnonsuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi lainmuutoksiksi (1995). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Työryhmän raportti 5. Ympäristöministeriö, Helsinki. 65 s.
- Luostarinen, Matti & Anja Yli-Viikari (toim.) (1997). Maaseudun kulttuurimaisemat. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. 151 s.
- Maisema-alueityöryhmän mietinnöstä annetut lausunnot (1994). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Muistio 2. Ympäristöministeriö, Vantaa. 87 s.
- Maiseman muisti: valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset (2001). Museovirasto, Helsinki. 321 s.
- Makkula, Hanna (2003). Ves'kansan jäljille: katsaus eteläsavolaiseen kulttuuriperinteeseen. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja 4. 94 s.
- Pakarinen, Olavi & Marita Miettinen (1994). Suuri Savontie: vanhan valtatie tarina. Tielaitos, Mikkeli. 180 s.
- Paldanius, Jari & Lasse Tallskog (2003). Valtion viranomaiset valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttajina. Suomen ympäristö 642. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Raivo, Petri J. (1998). Politics of memory: historical battlefields and sense of place. Nordia Geographical Publications 27:1. s. 59.
- Rakennettu kulttuuriympäristö: valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (1993). Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. 278 s.
- Rakennusperintömme: kulttuuriympäristön lukukirja (2001). Ympäristöministeriö & Museovirasto, Hämeenlinna. 221 s.
- Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo (toim.) (2002). Vesi vetää puoleensa. Karisto, Hämeenlinna. 280 s.
- Sisäasiainministeriö (1983). Selvitys valtakunnallisesti merkittävistä esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista. Sisäasiainministeriön tiedotuksia 3. 43 s.
- Suomen kartasto (1999). Suomen kartasto. 100-vuotisjuhlakartasto. Toimittanut Tom Westerholm & Pauliina Raento. WSOY, Porvoo. 207 s.
- Topelius, Sakari (1951). Maamme kirja: lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille. WSOY, Porvoo. 424 s.
- Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt: yhteenveto v. 1979 käytettävissä olevien inventointien pohjalta. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto 1980 tiedotuksia.
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (2001). Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 – julkaisusarja 5. Ympäristöministeriö, Helsinki. 59 s.

KUVAILULEHTI

<i>Julkaisija</i>	Etelä-Savon ympäristökeskus			<i>Julkaisu-aika</i> 31.12.2007
<i>Tekijät</i>	Etelä-Savon ympäristökeskus, Etelä-Savon maakuntaliitto, Pohjois-Savon ympäristökeskus, Pohjois-Savon liitto, Kaakkois-Suomen ympäristökeskus, Etelä-Karjalan liitto, Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Ympäristöministeriö; toim. Kirsti Kovanen			
<i>Julkaisun nimi</i>	VAT Vuoksi - valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet Vuoksen vesistöalueella			
<i>Julkaisusarjan nimi ja numero</i>	Etelä-Savon ympäristökeskuksen raportteja 4/2007			
<i>Julkaisun teema</i>	Alueidenkäyttö			
<i>Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut</i>				
<i>Tiivistelmä</i>	<p>Selvitys esittää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yhden erityisalueen, Vuoksen vesistöalueen, erityispiirteet ja niiden huomioon ottamisen periaatteet alueiden käytön suunnittelussa ja viranomaistoiminnassa. Pääpaino on erityispiirteiden tunnistamisessa. Tavoitteen mukaisesti niitä käsitellään alueen kulttuuriperinnön, maiseman ja järviluonnon kannalta ja niin, että poikkeukselliset luonnonolot ja kulttuuriarvot voidaan turvata. Siinä, miten tavoite otetaan huomioon, on pääpaino kaavojen laatimisessa ja ohjaamisessa.</p> <p>Maiseman erityispiirteiksi tunnistetaan mm. alueen geologinen historia, järvimaisema, vesistöjen moninaisuus, maiseman avoimuus ja arvotukset. Järviluonnon erityispiirteitä ovat mm. rantatyyppien moninaisuus, vesiluonnon tila, muinaisrannat, saaristoluonto, reliktilajit ja luontotyyppien arvotukset. Kulttuuriperinnön erityispiirteitä ovat mm. mäki- ja vaara-asutus, perinteisten maa- ja metsätalouden muotojen jäljet, puolustusvarustukset, arkeologinen perintö, vesitierakennelmat, perinteinen teollisuus, kesäkuulttuuri, itäiset vaikutteet ja ortodoksisuus, vedenalainen kulttuuriperintö, vesistön ja maapuolen solmukohdat, elävät traditiot ja niiden arvotukset.</p> <p>Tavoitteen huomioon ottamista ja toteuttamista tarkastellaan toisaalta matkailun, vesistöjen virkistyskäytön, vesiliikenteen sekä rakentamisen ja muun maankäytön ohjaamisen kannalta ja toisaalta kaavan laatimisen kannalta kaavoituksen eri tasoilla.</p>			
<i>Asiasanat</i>	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, Vuoksen vesistöalue, kaavoitus			
<i>Rahoittaja/ toimeksiantaja</i>	Ympäristöministeriö			
	ISBN (nid.)	ISBN 978-952-11-2933-9 (PDF)	ISSN (pain.)	ISSN 1796-184X (verkkoj.)
	Sivuja 98	Kieli Suomi	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta (sis.alv 8 %)
<i>Julkaisun myynti/ jakaja</i>				
<i>Julkaisun kustantaja</i>	Etelä-Savon ympäristökeskus			
<i>Julkaisupaikka ja -aika</i>	http://www.ymparisto.fi/esa/julkaisut > Etelä-Savon ympäristökeskuksen raportteja -sarja, 2007			

Viidellä maantieteellisellä alueella Suomessa on omia valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita. Vuoksen vesistön alue on yksi niistä.

VAT Vuoksi -selvitys pyrkii löytämään ne toimijat, joita tavoite koskee, ja nostamaan esiin niitä tekijöitä ja arvoja, jotka ovat tavoitteen toteuttamisessa keskeisiä. Selvityksessä etsitään vastauksia kysymyksiin: Mitä tarkoittaa vesistön ja alueen järviluonnon, maiseman ja kulttuurin erityispiirteiden säilyminen? Miten asia hoidetaan kaavaohjauksessa, mitä uusia - tai jo tuttuja - näkökulmia tavoite tuo kaavojen sisältöön?

ETELÄ-SAVON
YMPÄRISTÖKESKUS

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIE
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

POHJOIS-SAVON
YMPÄRISTÖKESKUS

POHJOIS-KARJALAN
YMPÄRISTÖKESKUS

KAAKKOIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS
SYDÖSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL

ETELÄ-KARJALAN MAASEUTALIITTO

Pohjois-Savon liitto

Etelä-Karjalan liitto

Pohjois-Karjalan
MAAKUNTALIITTO